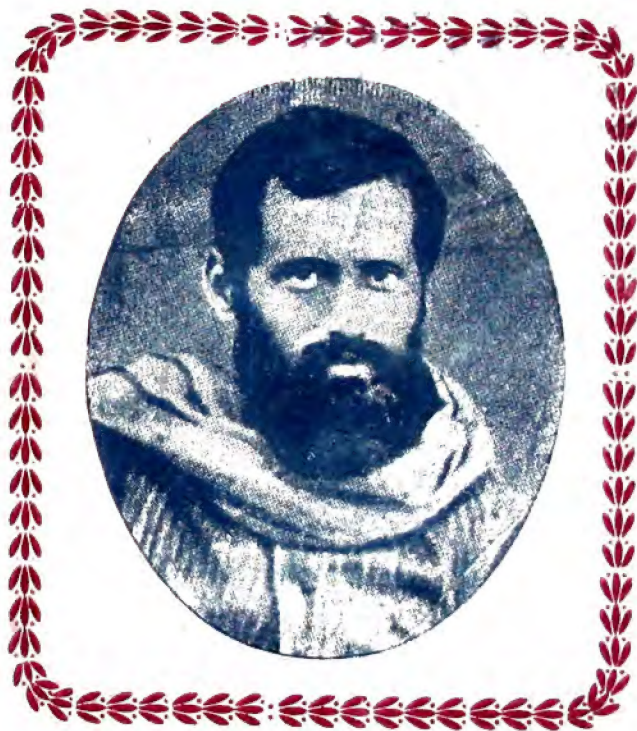

ଗୋପବନ୍ଧୁ
ସାହିତ୍ୟ—ସମୀକ୍ଷା

ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର

ଗୋପବନ୍ଧୁ
ସାହିତ୍ୟ-ସମୀକ୍ଷା

ରଚୟିତ୍ରୀ
ଶ୍ରୀ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର

ପ୍ରକାଶକ
ଶ୍ରୀମତୀ ସତ୍ୟଭାମା ମିଶ୍ର
ମିଶ୍ର ନିବାସ, ନଳବଣ୍ଡା
ଆସିକା (ଗଞ୍ଜାମ)
୧୯୫୭

ମୂଲ୍ୟ—ଦୁଇଟଙ୍କା ମାତ୍ର

ଉତ୍ସର୍ଗ

ଯେଉଁ ମାତୃଜାତିର
ବାସିନ୍ଦାମୃତ ସେବନରୁ
ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ପୁଣ୍ୟାମ୍ବା ଗୋପବଂଧୁଙ୍କ
ତୃଷାତୁର କଣ୍ଠ ଗାଇ ଉଠିଥିଲା ଆକୁଳରେ
ଗଦ୍‌ଗଦ୍ ହୋଇ—
“ଦେଖି ନାହିଁ ମାତୃମୁଖ ଅଜ୍ଞାନ ଶୈଶବେ”
ସେହି ମାତୃଜାତିର ପଦକମଳ ତଳେ
ସ୍ବର୍ଧ୍ବଦ୍ବଦୟର ପୂଜାର୍ଚ୍ଚ୍ୟ ରୂପେ
ବାଢ଼ିଦେଲି
ଆଦ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ଏଇ ମୋର
ଗୋପବଂଧୁ-ସାହିତ୍ୟ-ସମୀକ୍ଷା

ବିଶେଷ ସୁଖର କଥା—

ଓଡ଼ିଶାର ସାରସ୍ୱତ ନିକୁଞ୍ଜରେ

ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଯେ ବିରାଟ

ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ସେଥିପ୍ରତି ଦେଶବାସୀଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି

ଆକର୍ଷଣ କର ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରର ଯେଉଁ ଅସାଧ୍ୟ ପୂରଣ

କରିଛି ବୋଲି ଭାବୁଛି—ତାହା ସହୃଦୟ

ଦେଶବାସୀ ଆନନ୍ଦ ସହକାରେ

ଗ୍ରହଣ କଲେ ନିଜକୁ

କୃତାର୍ଥ ମଣିବ ।

ନଳବଣା }

୨୮-୭-୫୭ }

ପ୍ରକାଶକ।

Government of Orissa

Shri R. N. Rath

(Minister Finance & Education)

D. O. No. 3788 M. F.

କଟକ

ତା ୪/୧୦/୫୭

ପ୍ରିୟ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବାବୁ,

ଆପଣଙ୍କର ତା ୨୭-୯-୫୭ ର ପତ୍ର ଏବଂ ସେଥି ସହିତ ପଠାଇଥିବା ‘ଗୋପବନ୍ଧୁ-ସାହିତ୍ୟ-ସମୀକ୍ଷା’ ପୁସ୍ତକ ପାଇଁ ସେଥିପାଇଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଜଣାଉଛି । ଆପଣଙ୍କ ପୁସ୍ତକର କେତେକାଂଶ ମୁଁ ପାଠ କଲି । ସେଥିରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଉପାଦେୟ ବିଷୟ ଉଲ୍ଲିଖିତ ହୋଇଛି; କିନ୍ତୁ କେତେ ଜାଗାରେ ଭାଷାଗତ ପ୍ରମାଦ ରହି ଯାଇଛି । ମୋର ଆଶା ଆପଣଙ୍କ ଭବିଷ୍ୟତ ସଂସ୍କରଣରେ ସେ ସବୁକୁ ସୁଧାରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ ।

×

×

×

ଇଂରାଜୀ ଓ ହିନ୍ଦୀ ସଂସ୍କରଣ ସକାଶେ ମୋ ହାତ ପାଣ୍ଡିରୁ କିଛି ସାହାଯ୍ୟ ଦେବା କଥା ବିଚାର କରୁଥିଲି । ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖୁଛି ସବୁ ଟଙ୍କା ଶେଷ ହୋଇଗଲାଣି । ତଥାପି ମୁଁ ଟ ୫୦ କ୍ରା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆପଣଙ୍କୁ ନିକଟ ଭବିଷ୍ୟତରେ ପଠାଇବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିବି । ଯଦି ପଠାଇ ପାରେ ତାହାହେଲେ ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିବେ ଏବଂ ଅଧିକ ଦେଇ ପାରିଲି ନାହିଁ ବୋଲି କ୍ଷମା କରିବେ । ଇତି ।

ଆପଣଙ୍କର

ସ୍ୱା: ରାଧାନାଥ ରଥ

—ପ୍ରାପ୍ତି ସ୍ୱୀକାର—

ମାନ୍ୟବର ମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଧାନାଥ ରଥଙ୍କ ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦାନ ଟ ୫୦ କ୍ରା ୨୫-୧୦-୫୭ରେ ପାଇ ମୁଁ ଚିର କୃତଜ୍ଞ । ଇତି ।

—ଲେଖକ

—ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—

ଶ୍ରୀ ମଧ୍ୟାହନ ମନ୍ତ୍ରପାତ୍ର , ଶାନ୍ତନୁ
ଜାଲପାଟଣା ଯାନ

ଏ ସ୍ଥାନ
ମୂଳାଳ

୨.୫.୫୫

୧୩ ।

ପଦେଅଧେ

ଜୀବନ ନିୟୁତର ହୃଦ ଅଢ଼ିଆସ୍ୟ ତଳେ ପ୍ରାଣଦା ଓ ଶୁଭଦାର ଅକାଳ ବିୟୋଗାନ୍ତକ ବେଦନାଶ୍ରୁ ହୃଦୟକୁ ସିକ୍ତ କଲ ବେଳେ, ମଣିଷ-ସ୍ରଷ୍ଟାର ସ୍ବାଭାବିକ ଦିବ୍ୟ ଆଶୀର୍ବାଦ ଯେତେବେଳେ ଭୟାଞ୍ଚକାଦିତ ଅଗ୍ନି ସ୍ତୁଳିଙ୍ଗ ସମ ବେଳକାଳ ଉଣି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଆଗ୍ନେୟ ବିସ୍ଫୋରଣରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ହୁଏ, ମଣିଷର ମହାମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପଦ ଶିକ୍ଷା, ଘାଣ୍ଟା ଓ ଆରୁର ବିରୁରକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଧ୍ବଂସ କରି ଖିଲିଖିଲି ହସରେ—ସେଇଠି ଯେ ସାହିତ୍ୟ ସାଧନା ଏକ ଅବାନ୍ତର ଓ ପ୍ରହେଳିକା, କେହି ହେଲେ ଅସ୍ତ୍ରୀକାର କରିବେ ନାହିଁ ।

ତଥାପି ମଣିଷ ଚାହେଁ ତା' ମନର ଉଚ୍ଛ୍ଲାସ ଓ ବିଳାସ—
ଯେପରି ଅଙ୍ଗାର ଚାହେଁ ନିଜକୁ ଉତ୍ତପ୍ତ କରି ଗାଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପାଇଁ ଇନ୍ଦନ ଯୋଗାଇବାକୁ ।

ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରେ ସେହି ମୋର ପ୍ରବୃତ୍ତି, ଯେଉଁ ପ୍ରବୃତ୍ତି କି ୧୯୩୯ ସାଲ ସପ୍ତମ କ୍ଲାସରେ ହୃଦୟରେ ଜାତ ହୋଇ ଦେଇଥିଲା ପ୍ରେରଣା ଲେଖିବାକୁ ମୋ ଜନ୍ମଭୂମି ଗଞ୍ଜାମ ଗ୍ରାମସ୍ଥ ଇତିହାସପ୍ରସିଦ୍ଧ ‘ପୋତାଗଡ଼’ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଷୟବସ୍ତୁ—କବିବର ରାଧାନାଥଙ୍କ ‘ଦରବାର’ କବିତା ସମ୍ବଳିତ ‘କି ଥିଲା ଏ ରାଜ୍ୟ କି ହୋଇଛି ଆଜି’ ଅବଲମ୍ବନରେ କେତେ ଧାଡ଼ି କବିତା ।

ସେହିଦିନୁ ସେଥିପ୍ରତି ମନ ବଳି ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଯେତେବେଳେ ମେଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେସନ୍ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ସୋଡ଼ିଶ

ବୟସରେ ଛନ୍ଦପୁରରୁ ଗାଁକୁ ଫେରେ, ଗାଁ ଗଡ଼ପାଖର ମାରବତା, ରୁଷିକୁଳା ନଦୀ-ସାଗରସଙ୍ଗମର ରୁଦ୍ର ମଧୁରତା ସେହି ପ୍ରକୃତିକୁ ପୁନରପି ଜାଗ୍ରତ କରି ପ୍ରେରଣା ଦିଏ ଲେଖିବାକୁ । ଲେଖେ । ‘ପୋତାଗଡ଼’ ଶଶିକାବ୍ୟଟି ଶେଷ ହୁଏ । ତା’ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ନୁହେଁ ଯେ କାବ୍ୟ, କବିତା, ଉପନ୍ୟାସ, ଗଳ୍ପ, ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ ନବର ପରିଶେଷରେ ନାଟକ ଲେଖିବାରେ ଯନ୍ତ୍ରଣାଳ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ପଞ୍ଚବିଂଶ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଯେତେବେଳେ ପଦାର୍ପଣ କରେ, ବାସ୍ତବ ଦୁନିଆର ଖବର ପ୍ରକୋପ ମାନବକ୍ଷତାର ମୂଳଦୁଆ ହଲାଇ ମନରେ ଏକ ଅସ୍ୱାସ୍ତ୍ୟବଳ ପରିଶିଷ୍ଟ ଘଟାଇଲା— ଯଦ୍ୱାରା କି ସାହିତ୍ୟ ସାଧନା କାହିଁକି ଦୈନନ୍ଦିନ ଫିୟାକଲାପ ପ୍ରତି ମନ ବଳେ ନାହିଁ, ବଳିଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ଶୃଙ୍ଖଳା ରହିପାରେ ନାହିଁ । ମୂଳ ହୋଇ ବସିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେହି ପ୍ରେରଣା ଓ ଉତ୍ସାହ ଆସେ । କିନ୍ତୁ ଶଶିଆଭୂତ ପରି ତାହା କେଉଁଆଡ଼େ ଉଭେଇ ଯାଏ । ସେହିଠି ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ, ପ୍ରକୃତି ଓ କଳ୍ପନା ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବଧାନ—ନୈରାଶ୍ୟରେ ମନର ଆକୁଳତା ।

ହେଲେହେଁ ରୌଦ୍ର ପ୍ରଚଣ୍ଡତାର ରୁଦ୍ର ପ୍ରକୃତି ଯେପରି ମେଘମେଦୁର ତଳେ ଶସ୍ୟଶ୍ୟାମଳ ସୁଷମାରେ ଉଲ୍ଲସିତ ହୋଇ ପ୍ରାଣରେ ଦିଏ କର୍ମୋତ୍ସାହ, ଶାନ୍ତି ଓ ଆନନ୍ଦ—ସେପରି ‘ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ’ ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ଆହୂତ ହୋଇଥିବା ‘ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଦାନ’ ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ମନର ଜଡ଼ତା ଭିତରେ ଫୁଟାଏ କର୍ମପ୍ରବଣତା । ଲେଖେ, ଲେଖା ଶେଷ ହୁଏ—ତନ୍ତ ତନ୍ତ କରି ପଢ଼ିବାରେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପଡ଼େ । କିନ୍ତୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନ ଯେତେବେଳେ ପଠାଏ, ତାକ୍ଷରୀସ୍ରବ ଆସି ସେତେବେଳେ ବାଧା ଦେବାରୁ

ସେଥିରୁ ଓହରିଯାଏ—‘ମନବୋଧ ଚଉତିଶା’ରେ ଆମ୍ଭପ୍ରସାଦ ଲଭ କରି । ତାହା ଯେ କିପରି ଯନ୍ତ୍ରଣା, ଅନୁଭବ ମାତ୍ରେ ହିଁ ବୁଝି ପାରିବେ ।

ସେହି ଜ୍ଞାନଠାରୁ ଉକ୍ତ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ପଡ଼ିଥାଏ—ମୋ ଜୀବନର ଗତି ସଙ୍ଗରେ ନିଜକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରି, କେତେବେଳେ କେଉଁଠି ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସମୟାନୁକ୍ରମେ କାହିଁକି କେଜାଣି ସେଥିପ୍ରତି ତଥା ସାହିତ୍ୟ ସାଧନା ପ୍ରତି ଆସେ ମୋର ଭୁଲ୍ଲତା । ଉଦ୍ଦାମ କୋହ ଜାତ ହୁଏ, ସତେ କିବା ରୋଦନାଭିଭୂତ ଅନ୍ତରର ତାହା ଯେପରି ଇଞ୍ଜିତ । ସହ ସମ୍ଭାଳି ରହେ ।

ଏପରି ଚାରି ବର୍ଷ କଟିଯିବା ପରେ କେଉଁ ଭାଗ୍ୟବଶତଃ ମୋର ମାତୃଭୁଜା, ପରମ ପୂଜନୀୟା ଓ ଧର୍ମପରାୟଣା ଶ୍ରୀମତୀ ସତ୍ୟଭାମା ମିଶ୍ରଙ୍କର କୃପା-ଦୃଷ୍ଟିରେ ଯେତେବେଳେ ଲୋକ-ଗୋଚରକୁ ଆସିବାକୁ ପଡ଼େ ଉକ୍ତ ପାଣ୍ଡୁଲିପିଟି ସେତେବେଳେ ସେଥିରୁ ଉଦ୍ଧାର ହୋଇ ଗୁପ୍ତାଶାନାକୁ ଯାଏ । ଗୁପ୍ତା ହୁଏ—ଶେଷ ହୁଏ ମଧ୍ୟ । ଗୋଚନା ଏଥିରେ କିଛି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଜୀବନର ଯାବତ୍ତାୟ ଘଟଣାବଳୀ ନେଇ ଯେଉଁ ସମୀକ୍ଷା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଉଚ୍ଛ୍ଵସିତ ହୋଇଥିଲି, ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଚରିତାର୍ଥ ହୋଇପାରି ନଥିବା ଯୋଗୁଁ ମନରେ ଆସେ କ୍ଷୋଭ ଓ ଦୁଃଖ । ତଥାପି ଆଶା ଅଛି, ପୁଣ୍ୟାତ୍ମା ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପୂଜନୀୟ ସହକର୍ମୀମାନଙ୍କର ତଥା କବି ଓ ସାହିତ୍ୟକମାନଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦରେ ଆଶାକୁ ମୋର ସାଫଲ୍ୟ-ମଣ୍ଡିତ କରି ଏହାର ହିନ୍ଦୀ ଓ ଇଂରେଜ ସଂସ୍କରଣମାନଙ୍କରେ ସେ ଗୁଡ଼ିକ ସନ୍ନିବେଶିତ କରିବ । ଏଥିପାଇଁ ସେମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ, ସହାନୁଭୂତି ଓ ସହଯୋଗ ପ୍ରାର୍ଥନା କରେ ।

ଯୁକ୍ତି ମୋର ଏହି ପ୍ରାଥମିକ ଉଦ୍ୟମରେ ଯଦି କିଛି ଭ୍ରମ ପ୍ରମାଦ ଥାଏ, ତେବେ କେହି ସହୃଦୟ ସୁହୃଦ ତାହା ଜଣାଇ ଦେଲେ ସେ ସବୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସଂସ୍କରଣମାନଙ୍କରେ ସଂଶୋଧନ କରିବ ବୋଲି ଆଶାକରେ ।

ପରିଶେଷରେ ଖଲିକୋଟ କଲେଜର ଇଂରାଜି ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଦେବରାଜ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଦାସ, ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀମାନ୍ ରଘୁନାଥ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଗାର୍ଲୀ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ପ୍ରଣେତା ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀମାନ୍ ମାଳକଣ୍ଠ ରଥ ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାହୃଦ୍ୟକ ଓ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ଆଶିଷ ଲାଭ କରି ମୋର ସେହି ବାଳୁତ-ମତି ସାହୃଦ୍ୟ ସାଧନ ତୃଷ୍ଣାକୁ ଚରତାର୍ଥ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଯିମିତି ଆଗଭର ହୋଇଛି, ସେଥି ସକାଶେ ସେହି ପରମ ପୂଜ୍ୟପୁରୁଷଜନମାନଙ୍କର ପଦକମଳରେ ମୋର ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ହୃଦୟର ଭକ୍ତି ଓ କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରି ନିଜକୁ ଭାଗ୍ୟବାନ ମଣୁଛି । ଏହି ଭିକ୍ଷା ହିଁ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଯେପରି ଚିରଦିନ କାମ୍ୟ ହୋଇ ରହେ, ପରମପିତା ସେଥିପାଇଁ ମୋତେ ଆଶୀର୍ବାଦ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ବ୍ରହ୍ମପୁର
ତା ୪-୭-୧୯୫୭ }

ବିନାତ
ଲେଖକ

ଓଁ ମା

ଗୋପବନ୍ଧୁ

ସାହିତ୍ୟ-ସମୀକ୍ଷା

“Lives of great men all remind us
We can make our lives sublime.”

“ବାଲ୍ୟକାଳରୁ କବି ହେବାର ବାସନା ମୋର ବଳବତ୍ତା ଥିଲା । ବାଲ୍ୟସହଜ ଉଦ୍ୟମ ମଧ୍ୟ ସେ ଆଡ଼େ କିଛି କରିଥିଲା । ମାତ୍ର ଘଟଣା ଚରଞ୍ଚରେ ଇତିସୂତଃ ବର୍ଷିତ୍ର ହୋଇ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ସେ ଆଶା ମଉଳିଛି ।”

ଏହି ନୈରାଶ୍ୟ-ବାଣୀ ଝଙ୍କୁତ ହୋଇଥିଲା ପୁଣ୍ୟାତ୍ମା ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ହୃଦୟରେ । ନିଜର କବିପ୍ରତିଭା ପ୍ରତି ସ୍ୱୟଂ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଯେତକି ନିରାଶାବାଦୀ, ଦେଶବାସୀ ତଦପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ଯେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଜଣେ କବିତା-କଳା-କୁଶଳୀ । କାରଣ ଧନବନ୍ଧୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଜନସମୂହ ସମ୍ମୁଖରେ ଜଣେ ନିଷ୍ଠାପର ଦେଶସେବା ହିସାବରେ ଯେତେ ପରିଚିତ, କବି ହିସାବରେ ସେତେ ପରିଚିତ ନୁହନ୍ତି, ଅବଶ୍ୟ କେତେକ ସାହିତ୍ୟସେବାକୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ । ହେଲେହେଁ ଚିର ନିଷ୍ପେଷିତ ହୃଦୟର କୁମୁଦ-ଇନ୍ଦୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ତଥାପି କବି, କବି ପଦବୀର

ଯଥାର୍ଥ ଅଗ୍ରଦୂତ । ସେ ଯେପରି ଜଣେ ଧୂରନ୍ଧର ବା ବିଚକ୍ଷଣ
ରାଜମାତଙ୍ଗ, ସେପରି ମଧ୍ୟ ଜଣେ ପ୍ରତିଭାବାନ୍ କବି ବା ସାହିତ୍ୟକ ।
କବି ମନୋଭାବ ତାଙ୍କର ଗୁଣାବସ୍ଥାରୁ ଗୁଞ୍ଜରିତ ହେଲଣି ।
କିନ୍ତୁ ସେହି ତାନ-ମାଧୁରୀ ନିସ୍ପନ୍ନତ ହୋଇଥିଲା—ନିହାର
କଣିକାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମାଧୁରୀ ପ୍ରାୟ ରବିକର ପରଶରେ ଯେପରି
ଉଭେଇଯାଏ । ଏଇ କଥା ସୁସ୍ପଷ୍ଟଭାବେ ଉପରୋକ୍ତ ପଦ-
ଗୁଡ଼ିକରେ ପ୍ରଦିପାଦିତ ହୋଇଛି ।

ଶାରଳା ବା ପୌରାଣିକ ଯୁଗ, ପଞ୍ଚସଖା ଯୁଗ ଓ ଭଞ୍ଜଯୁଗ
—ଏପରି ତିନି ଯୁଗାନେ, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ
ଆଧୁନିକ ଯୁଗ । ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକୃତ ଯେ ଯୁଗସୃଷ୍ଟି ଅଭିପ୍ରାୟରେ
କବି ବା ଲେଖକ ଲେଖନୀ ଗୁଳନ କରିନଥାନ୍ତି, ଯଥା ସମୟର
ତଥା ରୁଚିକୁ ନେଇ କବି ଲେଖିଥାଏ—କବିତା ବା ସାହିତ୍ୟ ।
ସାହିତ୍ୟ ସମାଲୋଚକଗଣ କିନ୍ତୁ ଏପରି ଯୁଗ ସୃଷ୍ଟି କରି ବିଭିନ୍ନ
ନାମକରଣରେ ବିଭାଗମାନ କରିଥାନ୍ତି । ସେ ଯାହାହେଉ, ଏହି
ଲେଖାର ଆଲୋଚ୍ୟ କବି-ପ୍ରତିଭା-ବିକଶିତ-ପୁଷ୍ପ ହେଉଛି
ଆଧୁନିକ ଯୁଗୀୟ ଭଞ୍ଜ କାବ୍ୟ କବିତାଦିର ‘ନାରିକେଲ’
କାଠିନ୍ୟ ବିହ୍ୱନେ କମଳା ସଦୃଶ କୋମଳ କବିତାବଳୀ, ଅର୍ଥାତ୍
ସହଜ ଓ ସରଳ ସାହିତ୍ୟ, ଯାହାକି ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ।

ଏହି ଅଭିନବ ପ୍ରେରଣାରେ ପ୍ରଣୋଦିତ ହୋଇ ଆମର
କବି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ଜଟିଳ ସନ୍ଧ୍ୟାସ୍ଥଳରେ
ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ନିଷ୍ଠାପର ବାଣୀସାଧନା
ପ୍ରସୂତ ଅପୂରଣୀୟ ରଚନାବଳୀ ବା ସାହିତ୍ୟକ କର୍ମାବଳୀ
ବିଶେଷଭାବରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରାଣପ୍ରତିଷ୍ଠା

କରିଛି । ବନ୍ୟା ପ୍ରପୀଡ଼ିତ, ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ କଷାଘାତରେ ମର୍ମାହତ ଓ ଦୁଃଖ, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଜର୍ଜରିତ ଦେଶର ସେବାରେ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ କରି “ମିଶୁ ମୋର ଦେହ ଏ ଦେଶ ମାଟିରେ” ବ୍ରତୀ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମୟରେ ସେ ଯେପରି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟନିକୁଞ୍ଜକୁ ଅପୂର୍ବ ମଞ୍ଜୁଳ ପରିପାଟୀରେ ବିଶୋଭିତ କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ତାଙ୍କ କବିତ୍ବର ଯଥେଷ୍ଟ ପରିଚୟ ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଆ ସାରସ୍ବତ ଭଣ୍ଡାରର ଚିରନ୍ତନ ସମ୍ପଦ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ସାହିତ୍ୟରେ ଜାଣିପୁଣ୍ୟ, ଆଦର୍ଶ ମତବାଦର ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଦାର୍ଶନିକ ଚିନ୍ତାର କମନାୟତା, ନୂତନ ଭାବଭଙ୍ଗୀର ଚିତ୍ତକର୍ଷଣୀୟତା, ଭାଷା ଓ ଭାବ ପ୍ରକାଶର ମୌଳିକତା ଓ ଉଦ୍ଦୀପକତା ଏବଂ ପରିଶେଷରେ ଗଦ୍ୟ ପଦ୍ୟ ଉଭୟରେ ଯେପରି କଳା ନିପୁଣତା ସରଳ, ପ୍ରାଞ୍ଜଳ, ସରସ ଓ ଭାବଗର୍ଭକ ରୂପେ ଏକ ଅଭିନବ ସ୍ବାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଓ ବିଶିଷ୍ଟ ଶୈଳୀରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଛି--ତାହା ସତେ ଯେପରି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଦୁର୍ଲଭ ଧନ ଓ ଅଲୌକିକ ଅବଦାନର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ।

ଜାତୀୟତା:—ଜାଣିପୁ ଅର୍ଥାତ୍ ଜାତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଚିନ୍ତାଧାରା ପ୍ରାଞ୍ଜଳଭାବେ ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟରେ ବିକାଶପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ସାମାଜିକ ଜୀବନକୁ ସତ୍ ପରିବେଷ୍ଟନା ମଧ୍ୟରେ ଶୃଙ୍ଖଳିତ କରେ, ଦେଶ ଓ ଜାତିର ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟା ସମୁଦ୍ଧର ବାହକ ରୂପେ ଯେତେ ପରିମାଣରେ ନିଖୁଣ ଚିନ୍ତା ଦିଏ, ସେହି ସାହିତ୍ୟ ସେତେ ଅପ୍ରତିଦ୍ବନ୍ଦୀ ଭାବେ ଜାଣିପୁ ଜୀବନ ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ପକାଇପାରେ । ଏତାଦୃଶ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରି ଭଞ୍ଜ, ରବୀନ୍ଦ୍ର, ଶ୍ରୀ ପ୍ରଭୃତି ବିଶ୍ବପ୍ରଖ୍ୟାତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସେପରି ଗୋପବନ୍ଧୁ-ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ଦୃକ୍ପାତ କଲେ କହି ପାରା ନାହିଁ ଯେ ବିଶ୍ବକବିଗଣଙ୍କ ମହନୀୟ

ଗୁଣାବଳୀ ସେଥିରୁ ବାଦ୍ ଦିଆଯାଇଛି ବୋଲି । ଜାତୀୟତାର ନିୟୁତାବଳୀ ଯେପରି, ରାଜନୀତି, ଅର୍ଥନୀତି ଓ ସମାଜନୀତି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଗୋପବନ୍ଧୁ ସାହିତ୍ୟରେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ର । ମାନବ ମନର ଘାତ ପ୍ରତିଘାତ, ସହାନୁଭୂତି, ସ୍ନେହ, ପ୍ରୀତି, ଆଶା, ଆକାଂକ୍ଷା, ସୁଖଦୁଃଖ, ଗତି ପରିଣତି, ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ ଇତ୍ୟାଦି ଏପରିଭାବେ ଏହି ସାହିତ୍ୟରେ ସୁସଜ୍ଜିତ ବା ଚିତ୍ରିତ ଯେ ଏହାକୁ ମାନବ ଜାତିର ପ୍ରଦର୍ଶନୀ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଜାତିକୁ ଉଚ୍ଚ ଚିନ୍ତାଧାରାରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ସାହିତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ବହୁଦର୍ଶୀ ମତବାଦର ସୁରକ୍ଷିତ ବିଭିନ୍ନ କୁସୁମ ଜାତୀୟ ମଳୟ ପରଶରେ ମନୋଜ୍ଞ ସୁବାସିତ ମଣ୍ଡଳ ସୃଷ୍ଟି କରି ପ୍ରାଣର ନିଭୂତ ଗୁପ୍ତ ତଥ୍ୟର ସେବିକା ରୂପେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଯେପରି ନୂତନାଶାଲୋକର ସଂଧାନ ଦେବ ସେପରି ସେ କର୍ମପ୍ରଣାଳୀ ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ । ତାହା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ବିରଳ । ସାହିତ୍ୟର ଲକ୍ଷଣ ଦେବାକୁ ଯାଇ ମହାତ୍ମା ‘ନୋବେଲ୍’ ଯେଉଁ ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି, ଯଥା— **“Literature must have an idealistic tendency to uplift humanity”**, ତାହା ଗୋପବନ୍ଧୁ ସାହିତ୍ୟର ମୂଳ ମନ୍ତ୍ର । ବାସ୍ତବ ଚିନ୍ତାରେ ଜାତୀୟତାକୁ ସେ ଯେପରି ରୂପାୟିତ କରିଛନ୍ତି ତାହା ସହିତ ବର୍ଣ୍ଣାତ୍ମକ ଶୃଙ୍ଖଳ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେ କେତେକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଲେଖକ ମତ ଦେଇଛନ୍ତି, ତାହା ଭୁଲମାୟ । ଯଥା— **“On the whole, however, he usefully renews and refreshes our notion of life and the world. x x x He has been one of the most active leavening influences in the moral transformation of contemporary England”**.

ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ପୂର୍ବରୁ ବହୁଦେଶଦର୍ଶୀ ମତବାଦ
ଜନସମୂହ ଚରିତ୍ର ଉନ୍ନେଷରେ ସହାୟକ ହୋଇ ଯେପରି ଜାତୀୟ
ଜୀବନକୁ ସୁସ୍ଥ ଓ ସୁଶ୍ରୀ ମଣ୍ଡିତ କରିପାରେ ସେଥିପ୍ରତି ଗୋପବନ୍ଧୁ
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ନିଷେପ କରିଥିଲେ । କାରଣ ଏକଦେଶଦର୍ଶୀ
ହେବା ଦ୍ଵାରା ସାହିତ୍ୟର ସାବଜନାନତା ଓ ଉଦାରତା କ୍ଷୁଣ୍ଣ
ହୋଇଥାଏ । ମାନବ ଜାତିକୁ ବିଭିନ୍ନ ଉପାଦାନ ଯୋଗାଇବା
ତା'ପକ୍ଷେ ମରୁଭୂମିରେ ନୀର ସ୍ଵପ୍ନ ସଦୃଶ । ସେହି ହେତୁ ମାନବର
ଚନ୍ଦ୍ରାଧାର ଯେତେ ଯେତେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରବାହିତ ସେହି ସମସ୍ତକୁ
ଜୀବନ୍ତ କରି ଗୋପବନ୍ଧୁ ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟରେ ଘଟିମନ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି ।
ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟକୁ କଟୁ ସମାଲୋଚନାରେ ଦର୍ଶିତ ନକରି
ବରଂ ସେଥିରୁ ସେ ସାରାଂଶ ଗ୍ରହଣ କରି ଯୁଗୋପଯୋଗୀ
ବେଶଭୂଷାରେ ସଜାଇ ଅଛନ୍ତି । କାରଣ ସାହିତ୍ୟକୁ ପରିପୁଷ୍ଟ
କରିବାକୁ ହେଲେ କି ପ୍ରାଚୀନ କି ଆଧୁନିକ ସମସ୍ତ ସାହିତ୍ୟରୁ
ବିଭିନ୍ନ ଭାବ ଆହରଣ କରି ଯୁଗାନୁଯାୟୀ ସୁସମାୟମ କରିବା
ହେଉଛି ସାହିତ୍ୟିକ ସାଧନାର ଗୌରବ । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ
କାଳଦାସ କହିଅଛନ୍ତି, ଯଥା—

“ସୁରାଣ ମିତ୍ୟେବ ନ ସାଧୁ ସର୍ବଂ
ନ ରୂପି କାବ୍ୟଂ ନବ ମିତ୍ୟବଦ୍ୟଂ
ସନ୍ତଃ ପରାକ୍ଷ୍ୟାନ୍ୟତରଦ୍ ଭଜନ୍ତେ
ମୃତଃ ପରପ୍ରତ୍ୟୟନେୟବୁଦ୍ଧିଃ ।”

ଅର୍ଥାତ୍—ସୁରାତନ ବୋଲି କାବ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ନୁହେଁ
ଅଥବା ନୂତନ ବୋଲି ଦୋଷଯୁକ୍ତ ନୁହେଁ । ସୁରସିକ ଉଭୟ
ସାହିତ୍ୟ ପରିଶୀଳନ କରି ସାଧୁଭାବକୁ ଅନୁମୋଦନ କରିଥାନ୍ତି,

କିନ୍ତୁ ମୁତମାନେ ପର କଥାରେ ବିଶ୍ୱାସ କରି ସୁଲଭରେ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି ।

ତେଣୁ ଅଙ୍ଗତ କବିମାନଙ୍କର ରଚନାବଳୀ ଅନୁଶୀଳନ କରିବା ଯେପରି କବିର ଧର୍ମ, ପ୍ରତିଭାର ଫୁରୁଣ ମଧ୍ୟ ସେପରି । କବି ରାଜନୀତି, ଧର୍ମ, ଇତିହାସ, ଗୁଣନୀତି, ବିଜ୍ଞାନ ପଠନରେ ବା ହୃଦ୍‌ବୋଧରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କବିର ଉପାଦାନ ସଂଗ୍ରହ କରିଥାଏ, ଯାହାର ସହାୟତାରେ ସେ ଜଣେ ସମାଜ-ପ୍ରଶ୍ନା ବା ଦ୍ରଷ୍ଟା ହିସାବରେ ଗଣ୍ୟ ହୁଏ । Shelly କହିଅଛନ୍ତି “Every great poet must innovate upon the example of his predecessors.” ଏହା ନିରାଟ ସତ୍ୟ । କାରଣ ଆଧୁନିକ ଯେ ପୁରୁଷର ଗର୍ଭଜାତ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ପରମାର୍ଜିତ ଓ ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ରୂପେ ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟ ଆଜି ଉନ୍ନତତର ହୋଇ ଜାତିର ମୁଖ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରୁଛି ତାହା ଅଙ୍ଗତର ସାଧନା ଓ ତ୍ୟାଗର ପରିଣତି ମାତ୍ର । ଅତଏବ ଅଙ୍ଗତକୁ ଭୁଲିଯିବା ଅର୍ଥ ବର୍ତ୍ତମାନର ମର୍ଯ୍ୟାଦାକୁ କ୍ଷୁଣ୍ଣ କରିବା । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ T. S. Eliot ଅତି ନିଶ୍ଚୁର ଭାବରେ କହିଅଛନ୍ତି— “The people which ceases to care for its literary inheritance becomes barbaric”. ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଜାତି ନିଜ ସାହିତ୍ୟିକ ପରମ୍ପରା ପ୍ରତି ଅନାଦର ଦର୍ଶାଏ ସେ ଜାତି ଯଥାର୍ଥରେ ଆଦମ ଓ ବନ୍ୟ ।

କବିସମ୍ରାଟ୍ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ, କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାଚୀନ କବିଗଣ ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟ ରଚନା କରି ଯାଇଛନ୍ତି ସେମାନେ ପାରମ୍ପରିକ ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ନିଜର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଅଛନ୍ତି । ଏପରିକି ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ସୁଷ୍ମା ରାଧାନାଥ

ମଧ୍ୟ ସେହି ପାରମ୍ପରିକ ବାତାବରଣ ଭିତରୁ ନିଜକୁ ମୁକ୍ତ କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ଏହାର ଚୂଷ୍ମ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରତିପାଦିତ କରିବ ତାଙ୍କର ସମୁଦ୍ର ରଚନାବଳୀ । ତେଣୁ ଅଙ୍ଗତକୁ ଭୁଲିଯିବା କବି ତଥା ସାଧାରଣ ମାନବ ପକ୍ଷେ ମଧ୍ୟ ସ୍ପୃହଣୀୟ ନୁହେଁ । ଆଜିକାର “ପଦ୍ମଶ୍ରୀ” ବା “ପଦ୍ମଭୂଷଣ” ଉପାଧି ଅଙ୍ଗତର କେତେ ସାଧନା, ଡାଗ ଓ ସହିଷ୍ଣୁତାର ପରିଣତି—ତାହା ଭୁଲିଯିବା କିପରି ?

ସେହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ନିଜ ପାରମ୍ପରିକ ସାହିତ୍ୟିକ ଆଦର୍ଶ ଅନୁଶୀଳନରେ ଅବଚଳିତ ରହି ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଭାବ-ସୁଷମାକୁ ଯୁଗୋପଯୋଗୀ ବେଶଭୂଷାରେ ଭୂଷିତ କରି ସାହିତ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ । “ଚେତ ଚତୁରା ଚାହିଁଲୁ ନିଶି ନାଶେ” କିମ୍ବା “ଯୋଷାବର ରେ, ଯଥାର୍ଥରେ ଜାଣ ମୁଁ ତୋର ରେ” ପ୍ରଭୃତି ଭଞ୍ଜ ଯୁଗୀୟ ନାୟିକାର କାମୋନ୍ମତ୍ତ କାରୁଣ୍ୟ—ତଥା ନାୟିକର ମିନତିଭରା ଚାଟୁ ଗିର ପ୍ରଭୃତି ସେ ଲେଖି ନାହାନ୍ତି କିମ୍ବା ଆକାଶ କୁସୁମ ପ୍ରୟାସୀ ସୁଦ୍ଧା ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ହେଗେଲ, ଫ୍ରିଡ୍ରେ, ସେଲିଙ୍ଗ୍ ତଥା ବେଲନସ୍‌ଙ୍କପରି ରୋମାଣ୍ଟିସିଜମ୍‌କୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି ସାମାଜିକ, ରାଜନୈତିକ ଓ ଅର୍ଥନୈତିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସାମ୍ୟବାଦୀ ରାଷ୍ଟ୍ର ଗଠନର ଚନ୍ଦ୍ରାଧାର ଗୋପବନ୍ଧୁ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି ।

“I want that art and literature that can speak to the millions.”— ବାସୁଜୀଙ୍କର ଏହି ଉକ୍ତି ଯଥାର୍ଥଭାବେ ହୃଦ୍‌ବୋଧ କରିଥିଲେ ଗୋପବନ୍ଧୁ । କୋଟି କୋଟି ନିଷ୍ପେଷିତ ହୃଦୟର ଦୁଃଖସୁଖ, ଆଶାଆକାଂକ୍ଷା ପ୍ରଭୃତି ଯେଉଁ ବାସ୍ତବାନୁଭୂତିଗୁଡ଼ିକ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ମଧ୍ୟ ଚିରନ୍ତନ ଓ ସତ୍ୟ, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସେ ସାହିତ୍ୟିକ ଆଦର୍ଶ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ପ୍ରତ୍ୟେକ

ମାନବ ଚନ୍ଦ୍ରୀରେ ଜାଣାୟତା-ପ୍ରୀତି ବୁଝାଇ ଅଛନ୍ତି । ପୁଣି ମଧ୍ୟ ତାହା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ଵାର୍ଥ ସାଧନର ପ୍ରଜ୍ଞାକ ନହୋଇ—ହୋଇଛି ସମୁଦ୍ର ଜାତିର ସ୍ଵାର୍ଥସିଦ୍ଧି ପାଇଁ ଓ କୋଟି କୋଟି ହୃଦୟର ଦୁଃଖ ସୁଖରେ ସମପ୍ରାଣତା ଜଣାଇବା ପାଇଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରାଣର ଅନୁଭୂତିକୁ ନିଜର ଭିତରେ ପ୍ରତିଫଳିତ କରି କବିତାରେ ରୂପାୟିତ କରିଛନ୍ତି—ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର ଓ ଚମତ୍କାର ଭାବରେ ।

“There are indeed great artists who express only themselves. But the greatest of all are those whose heart beats for all men.”

ଜଣେ ବଶିଷ୍ଠ ଶିଳ୍ପୀ ଓ ଶିକ୍ଷାବିତ୍‌ଙ୍କର ଏହି ଉକ୍ତି ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ ରୂପ ପାଇଛି ସାହିତ୍ୟସେବା ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ପ୍ରତିଭା ଉନ୍ନେଷରେ, ଯାହାକି ଆମ ଜାଣାୟ ଜୀବନର ନିଖୁଣ ପ୍ରତିଫଳନ କହିଲେ କିଛି ଅବାନ୍ତର ହେବ ନାହିଁ ।

ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟରେ ସାମାଜିକ ଚିନ୍ତା, ଜାତି ଗଠନ ଚିନ୍ତା ଓ ଜୀବନର ଆଦର୍ଶ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଥାଏ—ସେଇ ସାହିତ୍ୟ ଯୁଗ ନିର୍ବିଶେଷର ସାହିତ୍ୟ । ତହିଁରେ ନିହିତ ଥାଏ ମାନବ ଜାତିକୁ ଜୀବନୀ ଶକ୍ତି ଦେବାର ପ୍ରେରଣା ବା ଇଚ୍ଛା । ତେଣୁ ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତ ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷ ପରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରାଣକୁ ଟିକି କରେ ଏବଂ ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ ହିସାବରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାରତୀୟ ହୃଦୟରେ ନିଜର ଏକ ବଶିଷ୍ଠ ଓ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାନ ନିର୍ବାଚିତ କରି ନିଏ । ଅତଏବ ସାହିତ୍ୟ ବା କଳା ଆକାଶକୁସୁମୋଷ୍ଠେଲନରେ ପ୍ରୟାସୀ ନହୋଇ ମାନବ ଜୀବନର ବାସ୍ତବତା ସହିତ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ହେବା କଳାର କଳାତ୍ଵ ଓ କବିତାର କବିତ୍ଵ । ନଚେତ୍ ତାହା ପାଠକ ପ୍ରାଣକୁ ସ୍ପନ୍ଦିତ କରିପାରେ ନାହିଁ କିମ୍ବା ସାମାଜିକ

ଜୀବନକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିପାରେ ନାହିଁ, ଏହା ଧ୍ରୁବ ସତ୍ୟ ।
 ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ପୂଜ୍ୟାସ୍ପଦ ବାପୁଜୀ କହିଅଛନ୍ତି, ଯଥା—“All
 art must help the soul to realise its inner
 self. Anything which is hindrance to the
 flight of the soul is a delusion and snare.”
 ଏହି ଧରଣର ସାହିତ୍ୟ ରଚୟିତା ଥିଲେ ଅମର କବି
 ଗୋପବନ୍ଧୁ ।

ଜାତୀୟତାକୁ ସାହିତ୍ୟରେ ରୂପବନ୍ତ କରି ପାଠକ ହୃଦୟରେ
 ସେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ ତୋଳିଛନ୍ତି ବା ଜାଗୃତ ମନ୍ତ୍ର ଗାଇ ଜାତୀୟ
 ମହାତରଙ୍ଗରେ ମିଶାଇ ଦେଇଛନ୍ତି, କିବା ଦେଶାତ୍ମବୋଧରେ
 ଜାତିକୁ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରି ପାଠକ ତଥା ଦେଶବାସୀଙ୍କର ସୁସ୍ଥ
 ଶିରପ୍ରଶିରରେ ସେ ଯେଉଁ ଜାତୀୟ ଉତ୍ତେଜନା ବହିଁ କୁହୁକ ମନ୍ତ୍ର
 ଭୁଲ୍ ପ୍ରକୃତି କରି ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରାଇ ଅଛନ୍ତି, ତାହାହିଁ ଓଡ଼ିଆ
 ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରର ବିଭୂତିବିଶେଷ କହିଲେ ଚଳେ । ତେଣୁ
 କାରକୁ ସେ ‘ପବିତ୍ର ପ୍ରଭାସ’ କହିବା କିଛି ଅସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ ।
 ଯାହା ଆମର କଳ୍ପକ୍ଷିତ ଚକ୍ଷୁରେ ହେୟ, ଦୃଶ୍ୟ—ତାହା ଦିବ୍ୟ
 ଚକ୍ଷୁରେ ଅମର-ବିଭୂତି-ରତ୍ନାକର; ଯେହେତୁ ସାହିତ୍ୟ ଲୌକିକ
 ପଦରୁମ୍ଭିତ ନୁହେଁ, ଅଲୌକିକ ଉପାଦାନର ପ୍ରିୟତମ ବସ୍ତୁ ।
 ସାହିତ୍ୟର ଆନନ୍ଦ ଦିବ୍ୟ ଆଶ୍ରରେ ବିଭାସିତ । Shelly ସେହେତୁ
 କହିଅଛନ୍ତି—“poetry is something divine indeed”
 —ବାସ୍ତବିକ ସତ୍ୟ । ଯାର ଅମୃତମୟୀ ପରଗତା ମରୁଯାନ୍ତୀ
 ପିୟାସୀର ଶୁଷ୍କ କଣ୍ଠରେ ତାଳେ ସ୍ବଗ-ଜାହ୍ନବର ସୁଶୀତଳ ବାରି
 ବିନ୍ଦୁ, ଅଗସ୍ତ୍ୟ ତାରକା ସମ ସବ୍ ସ୍ଥଳରେ ବିରଜିତ ହୋଇ
 ଦାରୁଣମୟ ଜଗତକୁ ଯେ କରେ ସତ୍ୟ, ଶିବ ଓ ସୁନ୍ଦର, ତାହା

ଯେ ଦିବ୍ୟ ରୂପର ରୂପାନ୍ତର, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହର ଅବକାଶ
କିଛି ଅଛି କି ?

ସାହିତ୍ୟର ସେହି ସୂକ୍ଷ୍ମାନୁଭୂତିକୁ ଯେଉଁ ପ୍ରାଣ ନିବିଡ଼
ଭାବରେ ଉପଲବ୍ଧ କରିପାରିଲୁ—ତାହାର ଚକ୍ଷୁରେ ସରସ୍ବତୀର
ପୃଥ୍ବୀ ହେଲା ଅମୃତମୟ ଓ ଦେବବିଭୂତିର ଆଧାର । ଏହି
ଉପଲବ୍ଧି ହିଁ ପୋଲିସ ବାହିନୀର ନିଦାରୁଣ ବାଣୀ ପ୍ରତିଧ୍ବନିତ,
ଲୌହଶୃଙ୍ଗଳ ଓ ତମ ପରିବେଷ୍ଟନା ମଧ୍ୟରେ ‘ପବନ ପ୍ରସ୍ତାପ’ର
ପ୍ରେରଣା ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲା; ଯାହାର ସହାୟତାରେ
ବନ୍ଦୀଭାବେ ସେ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟକୁ ଖାତିର ନ କରି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ
ରଚି ଯାଉଥିଲେ ସାରସ୍ବତ ନିକୁଞ୍ଜ କାନନରେ ଉତ୍କଳ ଜାତୀୟତାର
ବିଶ୍ଳେଷଣ ବା **Encyclopedia**, ଯାହା ଯୁଗ ନିର୍ବିଶେଷରେ
ମଧ୍ୟ ଜାତିର କୁମୁଦକର୍ଣ୍ଣ ନିଦ୍ରା ବିଜଡ଼ିତ ପ୍ରାଣକୁ ଚେତନଶୀଳ
କରାଉଥିବ ଏବଂ ବିଶ୍ଳେଷଣ ଦରବାରରେ ଉତ୍କଳୀୟ ସଭ୍ୟତା ଓ
ସଂସ୍କୃତିର ମହାନୁଭବତାକୁ ପ୍ରତିପାଦିତ କରାଇବାରେ ବିଶେଷ
ସାହାଯ୍ୟ କରିବ । ଏଇଠି ପର୍ଯ୍ୟାଲେଚନା କରିବା ଦରକାର ଯେ
ଯେଉଁ ହୃଦୟ ଜାତୀୟତାଗିରିରେ ପରୀକ୍ଷିତ ନ ହୋଇଛି ବା
ଜାତୀୟତାକୁ ନିବିଡ଼ ଭାବରେ ଉପଲବ୍ଧ କରି ନ ପାରିଛି—ସେ
କଦାପି ଜାତୀୟ-ରସ-ମାଧୁରୀ ବିଚକ୍ଷଣ ଭାବରେ ଫୁଟାଇ
ପାରେନା । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ବେଶଭୂଷା, ଗୁଲିଚଳନ ଓ
ଦୈନନ୍ଦିନ ଶ୍ରିୟାପ୍ରଶାଳୀ ଜାତୀୟତାର ଯେପରି ପ୍ରକୃତ ନିଦର୍ଶନ
ସ୍ବରୂପ, ସେପରି ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସେହି ପନ୍ଥାର ପଥକ ।

ଆହୁରି ସେ ବୁଝିଥିଲେ ଯେ ଜାତିକୁ ଗଢ଼ିବାକୁ ହେଲେ
ଅୟମାରମ୍ଭରୁ ତାର ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ବହୁମୁଖୀ ବିକାଶ ପ୍ରତି

ମନୋନିବେଶ କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଭ୍ରଷ୍ଟା ଓ ସାହିତ୍ୟର ବିନା
ଅଭିବୃଦ୍ଧିରେ ଜାତିର ଉନ୍ନତ ଆଶା କରିବା ଦିବାସ୍ୱପ୍ନ ମାତ୍ର ।
ତେଣୁ ତତ୍କାଳୀନ ଯୁଗର ଅନ୍ୟ ଏକ କବି ଲେଖିଛନ୍ତି—

“ଉଚ୍ଚ ହେବାପାଇଁ କର ଯେବେ ଆଶା

ଉଚ୍ଚ କର ଆଗ ନିଜ ମାତୃଭାଷା ।”

ଭ୍ରଷ୍ଟା ଭାବର ବାହକ ହୋଇଥିବାରୁ ତାହା ଯେତେ
ମାର୍ଜିତ ଓ ଉନ୍ନତ ହୁଏ ଜାତୀୟ ସୌଷ୍ଟ୍ୟର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ ତେତେ
ପରିମାଣରେ ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ଜାତିକୁ ଗଢ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ
ତାର ଭ୍ରଷ୍ଟା ଓ ସାହିତ୍ୟକୁ ବହୁମୁଖୀ ଉନ୍ନତ ଚିନ୍ତାଦ୍ୱାରା
ବିକାଶୋନ୍ମୁଖ କରିବା ହେଉଛି ଯେ କୌଣସି ଦେଶହତେଷୀ
କବି ବା କଳାବିତ୍ତମାନଙ୍କ ପ୍ରାରମ୍ଭିକ କର୍ମ ଓ ଧର୍ମ । ସେହିହେତୁ
ସ୍ୱାଧୀନତା ବିନା ସେହି ସାହିତ୍ୟ ବା ଭ୍ରଷ୍ଟାର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ଅସମ୍ଭବ ଭାବ
ସ୍ୱାଧୀନତା ପଥରେ ଯେତେ ଗାଡ଼ି ଅଛି ତହିଁରେ ନିଜର ମାଂସ
ହାଡ଼ ମିଶାଇ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ନିଜକୁ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇଥିଲେ
ଏବଂ ତାଙ୍କର ସେହି ମହତ୍ତ୍ୱ ଆଶାର ନେତୃତ୍ୱ ଯେପରି ଦେଶର
ଅଗଣିତ ନରନାରୀ ବହନ କରି “ଜନମା ଜନ୍ମଭୂମିଷ୍ଠ ସ୍ୱର୍ଗାଦପି
ଗରାୟୁସୀ” ମାତୃକାର ଉନ୍ନୟନ ଦିଗରେ ଜାଣି ଉଠିବେ ସେପରି
ସେ ବିପ୍ଳବ ସ୍ୱରରେ ଆହ୍ୱାନ କରିଅଛନ୍ତି, ଯଥା—

“ସ୍ୱାଧୀନତା ପଥେ ଢିଲେ ହେଲେ ନର ।

ମୋ ଜୀବନ ଦାନେ ହେଉ ଅଗ୍ରସର ॥”

ଏହି ମନ୍ତ୍ରରେ ଦର୍ଶିତ ହୋଇ ଆଗେଇଥିଲେ ଗୋପବନ୍ଧୁ—
ତରୁଣ ଭାବ ପ୍ରବଣତାର ଉଦ୍‌ଘୀପନାରେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି “ଗିରି
ଶିଖେ ଲୟ ରଖି ଚାଲିବି ମୁକର” ।

କାରଣ ବିନା ସ୍ଵାଧୀନତାରେ ଦେଶ, ଜାତି ତଥା ସାହିତ୍ୟର ଶ୍ରବ୍ଧ ବିଚିତ୍ର ଦୂରୁଛି । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ Mazzin ଯଥାର୍ଥରେ କହିଅଛନ୍ତି, “Without a country and without liberty, we might, perhaps produce some prophets of art but no vital art. Literary independence was in our eyes the first step towards a very different species of independence and signified an appeal to the youth of the country to infuse some of their own new life into the latent hidden life, fermenting deep down in the heart of Italy.”

ଏହି ନୀତିର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ କୌଶଳକ୍ରମେ ମାଜିନ ଯେପରି ବ୍ୟବସାୟଗତ ପଦ୍ଧତି “ଇଣ୍ଡିକେଟର ଜେନାଭ୍ୟ” ପ୍ରକାଶିତ କରି ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ଜରିଆରେ ଇଟାଲୀର ହୃଦ-ପୀଠରେ ଜାଳିଥିଲେ ମୁକ୍ତି-ମସାଳ, ସେହିପରି ଗୋପବନ୍ଧୁ ନିଜର ସପାଦକତ୍ଵରେ ‘ସତ୍ୟବାଦୀ’ ନାମକ ମାସିକ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକା ବ୍ରହ୍ମପୁରସ୍ଥ ‘ଆଶା ପ୍ରେସ’ରୁ ପ୍ରକାଶିତ କରି ସାହିତ୍ୟର ଅଙ୍ଗ-ସୌଷ୍ଠବ ଅଭିବୃଦ୍ଧିରେ ମନୋନିବେଶ କରିଥିଲେ, ଉତ୍କଳୀର ନିସ୍ଵଦ୍ଧ ହୃଦୟରେ ଜାତୀୟ ଉନ୍ନାଦନା ଜନ୍ମାଇଥିଲେ ଏବଂ ଯତ୍ନପରେନାସ୍ତି ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ ଯେପରି ଜାତୀୟ ସ୍ଵାଦ ଆସ୍ବାଦନରେ ଉତ୍କଳୀୟ ପ୍ରାଣ ମଗ୍ନୁଥାଲ ହୁଏ ।

ସେହି ଦେଶାନୁରାଗର ଜ୍ଵଳନ୍ତ ପ୍ରମାଣ ମିଳେ “ସତ୍ୟବାଦୀ” ପତ୍ରିକାର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ସପାଦକୀୟ ଆଲୋଚନାରେ । ସେଥିରେ ସେ ଯେଉଁ “ଆଦର୍ଶ ଓ ଆକାଂକ୍ଷା” ଶୀର୍ଷକ

ଲେଖା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ତହିଁରେ ତାଙ୍କର ଜାତୀୟତାର ପୂର୍ବମୁ
ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ନିହିତ । ତାହା ହିଁ ସୁସ୍ଥ ଓ ପ୍ରମାଣିତ କରେ,
ଜାତିର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ନିମିତ୍ତ ତାଙ୍କର ଆତ୍ମା କିପରି ଅହରହ
ଅକ୍ଳାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଥିଲା କିମ୍ବା ‘ମିଶ୍ର ମୋର
ଦେହ ଏ ଦେଶ ମାଟିରେ’ ବୃଥା ଲେଖା-ଗୁଡ଼ିଏ
ନ ହୋଇ କିପରି ସେହି ଆଦର୍ଶକୁ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ପାଳନ
କରିଥିଲା । ସେ ଲେଖିଥିଲେ— “ଜନ୍ମଭୂମିର ଉନ୍ନତରେ ଯଥା-
ସମ୍ଭବ ଆତ୍ମନିଯୋଗ କରି ପାରିଲେ ବିଶ୍ୱସେବା କରୁ ବୋଲି
ମନେ କରି ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହେବୁ । ଦେଶାନୁରାଗ ବିଶ୍ୱପ୍ରୀତିର ବିରୋଧୀ
ନୁହେ । ବରଂ ବିଶ୍ୱପ୍ରୀତି ବିହୀନ ପ୍ରାଣରେ ଜାତୀୟତା ଏବଂ
ସ୍ୱଦେଶ ବାସ୍ତବ ଅସମ୍ଭବ । ପୂର୍ବସ୍ୱରୂପମାନଙ୍କର ପଥ ଏ
କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଅନୁସରଣୀୟ । ‘ଆବ୍ରହାମ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ’
ସତରଘର ଜଗତର ତପସ ବିଧାନ ହିନ୍ଦୁ ଆପଣା ନିଜ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ
ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରିଥିଲେ ହେଁ ‘ଜନନୀ ଜନ୍ମଭୂମିଷ୍ଠ ସ୍ୱର୍ଗାଦିପି
ଗର୍ଭସୂସୀ’ । ତେଣୁ ଆତ୍ମେମାନେ ଉତ୍କଳ ସେବାରେ ଭାରିତ ତଥା
ବିଶ୍ୱସେବା କରିବୁ; ଉତ୍କଳ ଜାତିର ଉନ୍ନତରେ ମାନବ ଜାତିର
ଉନ୍ନତ ଦେଖିବୁ; ଉତ୍କଳ ପ୍ରାଣରେ ବିଶ୍ୱପ୍ରାଣ ଅନୁଭବ କରିବୁ;
ଉତ୍କଳ ହୃଦୟତନ୍ତ୍ରୀରେ ବିଶ୍ୱମାନବ ହୃଦୟର ଗୀତ ଶୁଣିବୁ ।
ଉତ୍କଳ ଭୂମିକୁ ଏହି ବିଶ୍ୱଭାବରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରି ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ
ଜାତୀୟ ଜୀବନ ଗଢ଼ିବାକୁ ହେଲେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ମୁଖରେ ବିଶ୍ୱ
ଭାବରାଶିର ପ୍ରକାଶ କରାଇବାକୁ ହେବ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେଶ ଓ
ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ବିଭିନ୍ନ ସମୟର ମାନବ ଚିନ୍ତା ଯେ ସମସ୍ତ
ସତ୍ୟ ଆବିଷ୍କାର କରିଅଛି, ମାନବ ପ୍ରତିଭା ଯେଉଁ ଗୋଟିଏ ଫଟଳ
ପରିସ୍ପୃଷ୍ଟ କରିଅଛି, ମାନବ ପ୍ରଜ୍ଞା ଯେଉଁ ଆଲୋକ ପାଇଅଛି,

ମାନବ ଜୀବନ ଯେଉଁ ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶ ଦେଖାଇଅଛି, ସେ ସବୁକୁ
ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ସପଦାଭୂତ କରିବାକୁ ହେବ । × × ×”

ଉପରୋକ୍ତ ଲେଖାରୁ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ଯେ ବିଶ୍ୱମାନବ
ଜୀବନର କୈବଲ୍ୟ ଯେନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଯେପରି ପରିପୁଷ୍ଟ ହୁଏ,
ଓଡ଼ିଶାର ଶିଥିଳ ଚନ୍ଦ୍ରିରେ ଜାତୀୟ-ପ୍ରୀତି-ଗୀତିକା ଗୁଞ୍ଜରିତ
ହୁଏ, ସେ ତଦନୁଯାୟୀ ନିଜର କର୍ମଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ ।
ସେହିହେତୁରୁ ‘ସତ୍ୟବାଦୀ’ ଓ ‘ସମାଜ’ କାଗଜଦ୍ୱୟର
ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ ।

ଏହାହିଁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସାହିତ୍ୟ-ସାଧନାର ମୁଖ୍ୟତମ
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଏଇଠି ବିଶ୍ୱର ମହତ୍ତ୍ୱ ଯେପରି ଗଣ୍ଠାୟନ, ସ୍ୱଦେଶ-
ବିହୀନତା ମଧ୍ୟ ସେପରି ମଣ୍ଡାୟନ । ବିଶ୍ୱପ୍ରୀତିରେ ବିହୀନ ରହି
ନିଜ ଜାତୀୟତାକୁ ସେ ଭୁଲି ନଥିଲେ, ଉଦ୍ଧାମି ରାଜନୀତିର ମୁଖା
ପିନ୍ଧି ମାତ ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧନ ସକାଶେ ବିଶ୍ୱ-ପ୍ରୀତିର ଦୁହା ଉଠାଉ
ନଥିଲେ କିମ୍ବା ଜାତୀୟ ସ୍ୱାର୍ଥକୁ ବଳି ଦେଇ ବିଶ୍ୱ ପୃଷ୍ଠରେ
ନିଜେ ମାର୍କାମରା ନେତା ହିସାବରେ କାଶି ଫୁଲପରି ବାସୁ
ନଥିଲେ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ସ୍ୱଦେଶ ଓ ବିଶ୍ୱପ୍ରୀତିକୁ ଏକାଧାରରେ
ସମିଶ୍ରିତ କରି ଉଭୟର କର୍ମ ସାଧନରେ ବରଂ ପ୍ରବୃତ୍ତ ଥିଲେ ।
ତେଣୁ ତାହାର ଆଶୁ ଫଳ ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ପାଖରେ ମିନତି-
ଭରା ଆକୁଳ କଣ୍ଠରେ ଗାଇଅଛନ୍ତି,—

“ସଂସାର ତୁମ୍ଭେ ରଣ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳର ଦାନ ତନୟଗଣେ
ପଛରେ କେବେହେଁ ନ ପଡ଼ୁ ଦେବ
ଶ୍ରୀଛନ୍ଦ୍ରମୁରୁ ଏହି ଆଦେଶ ହେବ

ଦେନି ଅପୁର ଉସାହ

ଭରଣପୁ ମହା-

ଜାଣପୁ ତରଙ୍ଗେ

ମିଶୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପ୍ରବାହ ହେ ।”

ଉପରେକ୍ତ ପଂକ୍ତି ଋଷିପ୍ରତିମ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ମହାନୁଭବତାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପରିରୂପକ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସମେତ ସାରା ବିଶ୍ୱକୁ ସମଦୃଷ୍ଟିରେ ଅବଲୋକନ କରି ଏକ ପରିବାରଭୂକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ହିସାବରେ ସେ ଗାଇ ଅଛନ୍ତି,—

“ପ୍ରେମ ଭାବ ଯାର ଅନ୍ତରେ ପୂରିତ
ସବ ପ୍ରାଣୀ-ହୃଦ ତା’ ହୃଦେ ଅଙ୍କିତ
ସବ ଅନୁଭୂତି ସବଭୂତେ ତାର
ତା’ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବିଶ୍ୱ ଏକ ପରିବାର ।”

କିମ୍ବା

“ନିଜ ସୁଖ ପାଇଁ ଜାତ ନୁହେଁ ହିନ୍ଦୁ
ବିଶ୍ୱ-ହିତେ ହିନ୍ଦୁ ପ୍ରତି ରକ୍ତ ବିନ୍ଦୁ ।”

× × ×

“ସବେ ଆମ୍ଭେ ଏକ ଭିତ୍ତିର ସନ୍ତାନ
ସାଧ ବିଶ୍ୱ-ହିତ ତେଜ ଅଭିମାନ ।”

ସେହି ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ସେ ନିଜ ଦେଶରେ ଜାଣପୁତାର ପୁଣ୍ୟସ୍ରୋତ ସାହିତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରବାହିତ କରିଥିଲେ, ଜାଣପୁ ଭୂଷଣରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ ଯେପରି ସାହିତ୍ୟର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଓ ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ଘଟେ ସେଥିପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ସୁଜାଣ୍ଟ ଦୃଷ୍ଟି ନିଷେପ କରିଥିଲେ । ସେ ଶବ୍ଦର ଅଯଥା ବ୍ୟବହାରରେ ସାହିତ୍ୟର ଅଙ୍ଗ-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ଭାରଜାନ୍ତ ନ କରି ସରଳ ଓ ସୁବୋଧ୍ୟ ଭାଷା

ସାହାଯ୍ୟରେ ଜାତୀୟ ଗୁଣାବଳୀ ଗାଇ ଉଠିଛନ୍ତି । ମନେ ହୁଏ ତାଙ୍କର ଜୀବନର ଦୈନନ୍ଦିନ ହିସ୍ତାକଳାପ ଯେପରି ଜାତୀୟତାରେ ଓତପୋତ ଭାବେ ବିଜଡ଼ିତ ଏବଂ ସରଳ ଓ ନିରାଡ଼ମ୍ବରପୂର୍ଣ୍ଣ, ତାଙ୍କର କବିତା ବା ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସେପରି ପରିଗ୍ରହରେ ଜୀବନ୍ତ ଓ ସାବଲୀଳ ଥିଲା ।

ସେ ଆନ୍ତର ମଧ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧ କରିପାରିଥିଲେ ଯେ ସାହିତ୍ୟରେ ଜାତୀୟତାର ବିକାଶ ଯେପରି ସମ୍ଭବ, ସାହିତ୍ୟିକ ସମାଲୋଚନାରେ ଜାତୀୟ ଜୀବନର ମହତ୍ତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ସେପରି ବିକଶିତ । ସତ୍ ବା ପ୍ରକୃତ ସମାଲୋଚନା ଅଭାବରୁ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ର କଳ୍ପସିତ ହେବା ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାଷା । ତଦ୍ୱାରା ସମାଲୋଚକ ତଥା ପାଠକଶ୍ରେଣୀ ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ଦେଶ ପକ୍ଷେ ଧୂମକେତୁ ସ୍ୱରୂପ ହେବା ବିଚିତ୍ର ନୁହେଁ । ତେଣୁ ସମାଲୋଚନାର ପ୍ରକୃତ ରୂପ ଓ ଲକ୍ଷଣ ଏବଂ ଉପକାରୀତା ବୁଝାଇବାକୁ ଯାଇ ସେ କହିଅଛନ୍ତି— “ସମାଲୋଚନା ସାହିତ୍ୟର ମାପକାଠି । X X X ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ର ବିବେଚନାରେ ମତ ନିୟମିତ କରିବା ବୁଦ୍ଧିମାନର କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ସାହିତ୍ୟିକ ଆଦର୍ଶର ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥିର ରଖି ସମାଲୋଚନାର ମାନଦଣ୍ଡରେ ସାହିତ୍ୟର ଗତି ସଫଳ ଓ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବା ହିଁ ପ୍ରକୃତ ସମାଲୋଚନାର କାର୍ଯ୍ୟ । ଆନ୍ତର ସୂରଣ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ ଲେଖକ ସଙ୍ଗେ ସମପ୍ରାଣତା ଓ ସହାନୁଭୂତି ସମାଲୋଚନାର ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ ଓ ମୌଳିକ ଭୂମି । ଏହିପରି ଜଣେ ଜଣେ ସମାଲୋଚକ ପାଇଲେ ଲେଖକ କୃତାର୍ଥ ହୁଅନ୍ତି । ମହାକବି ଭବଭୂତି କହିଥିଲେ, “ଉପସ୍ଥାପିତେ ଚ ମମ କୋଽପି ସମାନ ଧର୍ମା ।”

ଏପରି ସୁନ୍ଦର ଆଦର୍ଶ ଭାବଧାରା ପରିବେଷଣ କରି ଗୋପବନ୍ଧୁ କମ୍ କଳ୍ପଭୂର ପରିଚୟ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି ।

ବାଲାବଢ଼ାର ଯେଉଁ କବି ମନୋଭାବ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ମନ-
ନିକୁଞ୍ଜରେ ସଦ୍ୟ କଳିକାର ରୂପ ଦେନ ବାଲା ଚପଳତା ପ୍ରଭାବରେ
କିମ୍ବା ଦଟଣା ତରଙ୍ଗର ଇତସ୍ତତଃ ବର୍ଷିତ୍ରିରେ ଲୁକ୍କାୟିତ
ହୋଇଥିଲା, ଏହିଠି ହିଁ ତାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରସ୍ତୁତନ ଓ ବିକାଶନ ।
କହିବାକୁ ଗଲେ ଏହି ସାହିତ୍ୟ କଳାକୁଶଳତା ହିଁ ତାଙ୍କର
ଗଭୀର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଓ ବିଦଗ୍ଧର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରୂପକ ଏବଂ କବିତ୍ବର ଶ୍ରେଷ୍ଠ
ସାମଗ୍ରୀ । Emersonଙ୍କ ଭାଷାର ଗୌରବତା ଏହିଠି ହିଁ ବେଶ୍
ପ୍ରକଟିତ । ଯଥା—“The poets are the liberating
God.”

ବାସ୍ତବିକ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଜାଣିଥିବାର ମାନ
ବଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମ କରିଛନ୍ତି ଓ ଅଦମ୍ୟ
ସାହସ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି ତାହା ଅଦ୍ଭୁତ । ଭାରତୀୟ ସ୍ବାଧୀନତା
ଆନ୍ଦୋଳନର ଅନ୍ୟତମ କର୍ମକର୍ତ୍ତା ହିସାବରେ ଅହରହ ଲିପ୍ତ ଥିଲେ
ସୁଦ୍ଧା ସେଲ (Shelly)ଙ୍କ Sky Lark ଭଳି ସ୍ବର୍ଗୀୟ ସ୍ବପ୍ନରେ
ବିଭୋର ନ ରହି Wordsworthଙ୍କ ‘Sky Lark’ ଯେପରି
ଜଣ-ମୃତ୍ୟୁ-କ୍ଳିଷ୍ଟ ଧରକୁ ଭୁଲି ନଥିଲା ସ୍ବର୍ଗ ସୌଖ୍ୟରୁ ବଞ୍ଚିତ
ନ ହୋଇ, ସେପରି ସେ ବିଶୁଦ୍ଧତା ପାଇଁ ପ୍ରାଣବଳି ଦେଲେ ସୁଦ୍ଧା
ମଳିମୁଣ୍ଡିଆ ଉତ୍କଳୀଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ହୃଦୟ ପାସୋରି ଦେଇ ନଥିଲା—
ଉତ୍କଳ ଯେହେତୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣୁ ବଳି ପ୍ରିୟତମ । ଉତ୍କଳର ପାଣି,
ପବନ ଯଥାକ୍ରମେ ତାଙ୍କର କଳ୍ପବିହାରଣୀ ସ୍ବର୍ଗ-ଜାହାଜ ଏବଂ
ଚିର ପ୍ରବାହିତ ମଧୁ ମଳୟର ଅମୃତ ପରଶ । ଛବିଳ ଉତ୍କଳର
ଗୁରୁ ଶ୍ୟାମଳିମା, ବନ, ଗିରି, ଗୁହା ତାଙ୍କର ଯେପରି ନନ୍ଦନ
କାନନ ଏବଂ ସେହି କାନନର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତୁତି

ପାରିଜାତ ରୂପେ ଯେପରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉତ୍କଳୀ ସୁଶୋଭିତ । ତେଣୁ
ସେ କହିଅଛନ୍ତି,—

“ଜଗତ-ସରସେ ଭାରତ କମଳ
ତା ମଧ୍ୟେ କେଶର ପୁଣ୍ୟ ମାଳାତଳ ।
ଥିଲେ ଯହିଁ ତହିଁ ଭାରତ-ବକ୍ଷରେ
ମଣିବି ମୁଁ ଅଛି ଆପଣା କକ୍ଷରେ ।
ମୋ ନେତ୍ରେ ଭାରତ-ଶିଳା ଶାଳଗ୍ରାମ
ପ୍ରତିସ୍ଥାନ ମୋର ପ୍ରିୟ ପୁରା ଧାମ ।
ସକଳ ସଲିଳ ପଞ୍ଚଜ୍ୟ ଲଳ
ପ୍ରତି ଧର୍ମାଳୟ ମୋର ମାଳାତଳ ।”

ଏଇଠି ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ବିଶ୍ୱପ୍ରୀତିର ମହାନ୍ ଆଦର୍ଶ ।
ପୁରାଧାମର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଣୁ ପରମାଣୁ ଯେପରି ପବିତ୍ର ଜାହାନ୍ନା
ସଲିଳ ଦ୍ୱାରା ବିଧୌତ, ବିଶ୍ୱର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ଥଳୀ ସେପରି ପବିତ୍ରତର
ଓ ପୂଜନୀୟ ତାଙ୍କର ଦିବ୍ୟଦୃଷ୍ଟିରେ ପ୍ରତିଭାବିତ ହୋଇଛି ।

ଦେଶ ପ୍ରତି ଏପରି ଅଗାଧ ପ୍ରୀତି ଓ ନିଷ୍ଠପଟ୍ଟ ମମତା ଯେପରି
ଚରମତା ହାସଲ କରିଛି ବୋଧହୁଏ ଅନ୍ୟ କେଉଁଠି ସମ୍ଭବ
ହୋଇ ନ ଥିବ । ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପ୍ରପୀଡ଼ିତ, ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ନିଷ୍ଠୁର
କଷାଘାତରେ ନିଷ୍ପେଷିତ ବିକଟାଳ ରୂପୀ ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟ
ଦେହରେ ସେ ‘ସ୍ୱର୍ଗୀୟ-ଆତ୍ମା’ ଦେଖି ଯେପରି ବିମୁଗ୍ଧ
ହୋଇଛନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ନର-କଙ୍କାଳକୁ ଶିଶୁରଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି
ରୂପେ ବିଶ୍ୱ ଦରବାରରେ ଆସୀନ କରାଇ ପୂଜା ନୈବେଦ୍ୟ
ବାଢ଼ିଛନ୍ତି—ତାହା ସିମିତି ଅଦ୍ଭୁତ ସିମିତି ଅଲୌକିକ ମଧ୍ୟ ।
ଏହା କଣ ସମ୍ଭବ, ଯା’ ହୃଦୟ ବିଶ୍ୱ-ଜୀବନ-ସ୍ୱୟନ ଉପଭୋଗ କରି

ନ ପାରିଛି !! ଏହା କଣ ସତ୍ୟ, ଯା' ହୃଦୟ ମହାମାନବର
ସତ୍ତ୍ୱ ପଦେ ପଦେ ଦେଖି ନ ପାରିଛି !!!

‘Service to the humanity is service to God’ ଅର୍ଥାତ୍ ମାନବର ସେବାହିଁ ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ସେବାର ରୂପାନ୍ତର ମାତ୍ର—ଏହି ବାକ୍ୟର ସତ୍ୟତା ଏହିଠି ସମୁଦ୍ଧୂଳ ଭାବେ ଉଦ୍ଭାସିତ । କାରଣ ମାନବ ଯେ ନରରୂପୀ ନାରାୟଣ । ଯେଉଁ ପ୍ରଜ୍ଞାଲେକରେ ମାନବ ନିଜ ଜୀବନପୋତକୁ ଚଳାଇ ଦିବ୍ୟାସନରେ ଆସୀନ ହୁଏ, ସେହି ଶକ୍ତି ଯେ ଐଶୀ ଶକ୍ତ୍ୟା-ଲେକର ରୂପାନ୍ତରିତ, କହିଲେ ବାହୁଲ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ । ଯେତେ ରୁଷି ମହର୍ଷି ଦିବ୍ୟ ଜୀବନ ଲଭ କରି ପ୍ରାତଃସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇଛନ୍ତି ଏହି ପ୍ରଜ୍ଞାଲେକ ଯେ ସେମାନଙ୍କର ଗନ୍ତବ୍ୟ ପଥରେ ତୋଳିଛି କୈବଲ୍ୟ, ଦିବ୍ୟତା ଓ ପୁଣ୍ୟତା । ସେଥିଯୋଗୁଁ ମନୁଷ୍ୟ ହେଉଛି ଜୀବନ୍ତେଷୁ, ଯେ କି ବିଶ୍ୱନିୟନ୍ତ୍ରାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ପୁଣି ଶୀଘ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ଅନନ୍ତ-ନାଗ-ଶଯ୍ୟାଶାୟୀ ନାରାୟଣଙ୍କ ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି । ଏଥିଯୋଗୁଁ ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ପ୍ରାଚ୍ୟ ମନାସୀ ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦଜୀ ଯଥାର୍ଥରେ କହିଅଛନ୍ତି— **“You may invent an image through which to worship God; but a better image already exists in the living-man”**. ତେଣୁ **divine life** ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଉପାୟ ହେଉଛି ନର-ନାରାୟଣଙ୍କ ପଦାବଳରେ ହୃଦୟର ପୂଜାର୍ଚ୍ଚ୍ୟ ସମର୍ପିବା । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରେ ଉତ୍କଳ ବାଣୀପୀଠର ଲବ୍ୟ-ପ୍ରତିଷ୍ଠ ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ସୁନାମଧନ୍ୟ କବି ଡା: ମାନସିଂହ ବିପ୍ଳବୀ ସ୍ୱର ଉଠାଇ ଗାଇଅଛନ୍ତି,—

“କାଷ୍ଠ ପାଷାଣ ନ ପୂଜି ପୂଜି ଜୀବନ୍ତ ଦେବତା
 ଯା’ ଆଖିରୁ ଲୁହ ଯାଏ ବହି କହିଦେଲେ ପଦେ ମଧୁ କଥା ।
 ବନ୍ଦ କର ମନ୍ତ୍ର ପାଠ ତବ ବନ୍ଦ କର କର୍ପୁର ଆରତି
 ଦେଉଳ ବାହାରେ ଦେବତା ହାତ ପସାରି ଉଭା ରହିଛନ୍ତି ।

× × × ×

ଦେବ ଭୋଗ ନିରନ୍ତରେ ଦିଅ, ଦେବ ସେବା ହେଉ ମାନବରେ ।”

ସେହି ଦିବ୍ୟାନୁଭୂତିରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସାଧାରଣ ମାନବକୁ
 ଦେବତା ଭୂକ୍ତ ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ମାନବାତ୍ତା ଯେ ସ୍ୱୟନ୍ତ୍ର
 ଶଙ୍କରଙ୍କର ପ୍ରତିଫଳନ, ଏଥିରେ ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ ଏବଂ
 ସେହି ନରକଙ୍କାଳ-ନାରାୟଣଙ୍କର ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆସି
 ନିଜକୁ ସେମାନଙ୍କର ଦୁଃଖ ଶୋକରେ ମିଶାଇ ଦେଇଥିଲେ,
 ସେମାନଙ୍କର ମର୍ମନ୍ତୁଦ ହୃଦୟରେ ଲୁହ ନ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦିଥିଲେ
 ଲହୁ । ତେଣୁ ସେ ସେମାନଙ୍କର ବାସ୍ତବ ଚିତ୍ର ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ
 ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମଭାବେ ପ୍ରତିଫଳିତ କରି ଅଛନ୍ତି—ଯେଉଁ ବାସ୍ତବତାକୁ
 ଆମେ **Photographic Realism** ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି
 ହେବ ନାହିଁ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ—

“ଦେଖିଛୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଯେ ଦୃଶ୍ୟ ନୟନେ
 ଡରାଏ ତା’ ଭୂତ ପରାଏ ଶୁଣାନେ ।
 ଥିଲେ ଯେହୁ ମଞ୍ଜି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସୈନିକ
 ପାଇକ ପଧାନ, ମାଗୁଛନ୍ତି ଭିକ ।

× × ×

ଉଜ୍ଜ୍ୱଳର ଯେତେ କନ୍ୟା ନାରୀର
 ନ କରନ୍ତି ପେଟ ପୂରାଇ ଆହାର ।

ଲଜ୍ଜା ତାଙ୍କିବାକୁ ନ ପାନ୍ତି ବସନ
ପୁଟେ ନାହିଁ କେବେ ଅଙ୍ଗେ ଯଉବନ ।

× × ×

ଚକିତ୍ରା ନ ପାଇ ଘର କୋଣେ ପଡ଼ି
ରୋଗେ ଅନ୍ତଃପୁରେ କେ ବା ମରେ ଗଡ଼ି ।
ଉଦର ଜ୍ୱାଳାରେ କେତେ ନରନାରୀ
ଛୁଡ଼ି ଘରଦ୍ୱାର ଯାଆନ୍ତି ବାହାର ।
ପଡ଼ିଅଛି ଡହ କାହିଁ ବା ଚୁଲିଆ
ଶୁଶାନ ପରାୟେ ଦିଶେ ନିଗୁଟିଆ ।”

ପୁଣି ସାମନ୍ତବାଦୀ ଶାସନର ନିର୍ମମ ଅତ୍ୟାଚାର ଓ
ଅମାନୁଷିକ ହିଂସାପ୍ରଣାଳୀରେ ତାଙ୍କର ଦରଦା ପ୍ରାଣ ଆକୁଳିତ
କଣ୍ଠରେ ବିପ୍ଳବ ଫୁଲ ଉଠାଇଛି । ତାହା ଯେତେ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ
ସେତେ ନିରାଶ ବାସ୍ତବତାର ପ୍ରତିଫଳନ, ଯଥା—

“ଯମଦୂତ ପ୍ରାୟେ ହୃଦ ରଜଥାଟ
ବୁଲନ୍ତି ଚୈଦିଗେ ଗ୍ରାମ, ହାଟ, ବାଟ ।
ଲୁଟନ୍ତି ପରଜା ଘର ବାଡ଼ି ଖେତ
ମାରନ୍ତି ଚୁପୁଡ଼ା କାହାକୁ ବା ବେତ ।

ପୁଣି ଦେଖି କହିଅଛନ୍ତି—

“ଶାନ୍ତି, ସୁଶାସନ ନାମେ ପଶୁ ଅତ୍ୟାଚାର
ସତ୍ୟ, ସ୍ୱାଧୀନତା ଶିରେ ଉଛୁଟ ପ୍ରହାର ।
କେତେ କାରାଗାରେ କେତେ ଘୋର ନିର୍ଯ୍ୟାତନ
କେତେ ସାଧୁହତ୍ୟା କେତେ ଖାର ନିଷ୍ପେଷଣ ।”

“ଅର୍ଜନ୍ନ ଯା’ ତୁଣ୍ଡେ ମାରି ମୁଣ୍ଡ଼ିଆଳ
ଦୁଷ୍ଟ ମହାଜନ, ଗ୍ରାମ କଟୁଆଳ
ପ୍ରଜାରକ୍ତ ଶୋଷି କେତେ ଜମିଦାର
ହରନ୍ତି ସବସ୍ତ୍ର ବଜାଇ ପାହାର ।”

ଆହୁରି—

“ସ୍ବରତ ଶାସନେ କିନ୍ତୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସ୍ବତନ୍ତ୍ର
ଏ’ ରାଜ୍ୟେ ଅମାତ୍ୟ ସମ୍ମତ ରାଜନୀତି ଯନ୍ତ୍ର ।
କାହିଁ ଏଥି ରଜା ? ଯେ ନଉକର ସାହି
ପ୍ରଜା ସୁଖ ଶାନ୍ତି ନାମେ କୃଥା ଧର୍ମ ଦାହି ।
ପ୍ରଜାହିତ ପ୍ରଜାମତ ଛଳନା କେବଳ
ପ୍ରେଷ୍ୟ ଗୋଷ୍ଠୀ ଇଚ୍ଛାଧୀନେ ଏ ଶାସନ କଳ ।”

ପୁଣି ଜାତୀୟ ଜୀବନର ଶୋଚନୀୟ ପରିଣାମରେ ଦୁଃଖାତୁର
ହୋଇ କହିଛନ୍ତି—

“ଏହି ଯେ ସମ୍ମୁଖେ ବାରବାଟୀ ପଦା
ସ୍ବର୍ଗାଧିପତି ଯହିଁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଗଦା ।
ଥିଲା ଯେହୁ ବୀର ବିହାର ପ୍ରାଙ୍ଗଣ
ତ୍ରମେ ତହିଁ ଆଜି ଶୂନ୍ୟ ଶିବାଗଣ ।
ଥିଲା ଯହିଁ କାଳେ ଗଭୀର ପରିଣା
ଟେକିଛି କୋମଳ ଶଯ୍ୟ ତହିଁ ଶିଖା ।”

କିନ୍ତୁ

“ଦେଖିଥିବ ତହିଁ ବାରବାଟୀ ଦଶା
କି ବେଦନା ଥିବ ମରମେ ବାଧୁ

ଯେଉଁମାନେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଚେତନାକୁ କଳ୍ପନା
 ବିଳାସର ବିଭବ ବୋଲି କହୁଥିଲେ, ଏହି ଉକ୍ତିରେ ସେମାନେ
 ବୋଧହୁଏ ସଠିକ ଉତ୍ତର ପାଇଛନ୍ତି । କାରଣ ଦେଶର
 ରାଜନୀତିକ, ସାମାଜିକ ଓ ଧାର୍ମିକ ଜୀବନର ଶୋଚନୀୟ ପରିସ୍ଥିତି
 ଏବଂ ପୂର୍ବରୁ ଶୈର୍ଯ୍ୟ-ବର୍ଯ୍ୟ-ଗାନ୍ଧୀର୍ଯ୍ୟ-କାର୍ତ୍ତିକ ସମୂହର
 ମହାଶ୍ୱେଦନ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ହୃଦୟରେ ଆଣିଛି ଜୀବ
 ଯନ୍ତ୍ରଣା ଓ ବେଦନା, ସେଇଠି କଣ ସମ୍ଭବ ଦେଶପ୍ରାଣ ହୃଦୟରେ
 କଳ୍ପନା ବିଳାସର ଅବକାଶ ! ସେ ନିଜେ ସ୍ୱୀକାର କରି କହିଅଛନ୍ତି
 ପର ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ,—

“ଅଳପ ବୟସେ ମୋର ବହୁ ଅନୁଭବ
 ହୃଦ ନିଷ୍ପେଷିତ ମୋର ବିରହ କଷଣେ
 ହୁଟିଛି ମୋ କଳ୍ପନାର ବିଳାସ ବୈଭବ
 ଦେଖେ ମୁଁ ଜୀବନ ଗତି ବାସ୍ତବ ନୟନେ ।”

ଏଇଠି କବିଙ୍କର ସ୍ଥିର ସ୍ୱପ୍ନ ଭାଙ୍ଗିଯାଇଛି । କଳ୍ପନା-
 ସୁନ୍ଦରୀର ମଧୁର ଆଲୋଚନା ଜନ-ଦେବତାର ହୃଦୟଟା
 ଆର୍ତ୍ତନାଦରେ ଭରପୂର ହୋଇ ବାସ୍ତବତା ପ୍ରତି ଲଙ୍ଘିତ
 ଦେଇଛି; ଯିମିତି ଚେରପୁଞ୍ଜିର ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଧାରପାତ ବାସନ୍ତୀ
 ସନ୍ଧ୍ୟାର ବିଭବକୁ ଭୁଟାଇ ବାସ୍ତବବାଦୀ କରାଏ—ମଣିଷକୁ ।
 ଅତଏବ କବି ସେଇଠି ହୋଇଛନ୍ତି ନିଷ୍ଠୁର ବାସ୍ତବମୁଖୀ କିମ୍ବା
 ବାସ୍ତବ ସାହିତ୍ୟ ଗବେଷଣାରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ, ଯେହେତୁ ତାହା
 କବିର ଧର୍ମ । ସମାକ୍ତ-ହୃତ = ସାହିତ୍ୟ ହିଁ ସାହିତ୍ୟ ପଦବାଚ୍ୟ ।
 କାରଣ ତାହା ଦୁନିଆର ପ୍ରକୃତ ଚନ୍ଦ୍ର ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ
 ଚିତ୍ରିତ କରି ‘ଜୀବନ ମଣନ୍ତି ଅତି ସୁଖମୟ’ କିମ୍ବା ସ୍ୱାର୍ଥାନୁଷ୍ଠାନୀ

ପ୍ରାଣ ପ୍ରତି ଏକ ନିଷ୍ଠୁର ପ୍ରହାର ଦେଇ ଦୁନିଆର ଜୀବନ ସହିତ ମିଳିତ ହେବାକୁ ଦେଇଥାଏ ପ୍ରେରଣା ଓ ମମତା ।

ତେଣୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ନିଜ କବିତାରେ ଏହି ଦୁଃଖ-କ୍ଳେଶ-କାରୁଣ୍ୟଭରା ସାମାଜିକ ଜୀବନର ନିରାଶ ସତ୍ୟ ଯେପରି ପ୍ରତିପାଦିତ କରିଛନ୍ତି ସେପରି ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ, ଡକ, ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରେ ମର୍ମନ୍ତୁଦ ଏବଂ କାରୁଣ୍ୟ-ତରଙ୍ଗାୟିତ ଜୀବନ ପ୍ରତି ଅନ୍ୟ ହୃଦୟରେ ଆଖିଛନ୍ତି ସହାନୁଭୂତି ଓ ମମତା । କାରଣ କାବ୍ୟର ଦୁଃଖ ବେଦନାଦାୟକ ନୁହେଁ କିମ୍ବା କାବ୍ୟର ସୁଖ ବିଷୟାଭିଭୂତ ଆନନ୍ଦ ନୁହେଁ । ଅବଶ୍ୟ କାବ୍ୟର ଦୁଃଖ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ହୋଇ ନିଦାରୁଣ ହୃଦୟରୁ ନିର୍ଗତ କରିପାରେ—ଉଷ୍ମ ଲେତକଧାର । କିନ୍ତୁ ସେହି ଦୁଃଖ ଭିତରେ ପ୍ରାଣ କି ଅଲୌକିକ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ତରାବଧି କରେ କେଜାଣି ତାହା ପୁନଃ ପୁନଃ ପଢ଼ିବାରେ ମନ ସତତ ପାଗଲ ହୋଇ ଉଠିଥାଏ । କାହିଁକି ? ସେ ବେଦନା ଭିତରେ ଅଛି ଯେହେତୁ ଅମିୟାନନ୍ଦ, ଯାହାକି ଲୌକିକ ନୁହେଁ ତପସ୍ୟାର ବହୁମୁଖୀ ଦାରୁଣ କଷଣ ଭିତରେ ଯେପରି ରହିଛି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଆଶୀର୍ବାଦ, ସେପରି କାବ୍ୟକ ଦୁଃଖରେ ମଧ୍ୟ ନିହିତ ଅଛି ଅପାର ଆନନ୍ଦ । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ, ବିଶ୍ୱର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କରୁଣ ରସାତ୍ମକ କାବ୍ୟ ରାମାୟଣ ପୁଣି ଟୀକା ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଓ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ମଥୁରା ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ ସମୟରେ ଯଶୋଦା ଆଦି ଗୋପବାଳାଙ୍କର ଯେଉଁ ମର୍ମଭେଦୀ ରୋଦନ ସେହି ଦୁଃଖରେ ଆନ୍ତଃମାନେ ଯେତେ ଅଭିଭୂତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତତ୍ପ୍ରତି ଆନୁମାନଙ୍କର ପଠନେଚ୍ଛା ଓ ଶ୍ରବଣେଚ୍ଛା ସତତ ଆକୃଷ୍ଟ ହେଉଛି । ସେପରି ନୋହିଥିଲେ ଯୁଗ ନିର୍ବିଶେଷର ସାହିତ୍ୟ ହିସାବରେ ତା'ର ଆଦର ଆମର ଶିରପ୍ରଶିରଗତ ହୋଇ ପାରିନଥାନ୍ତା—ଯେହେତୁ ସେହି ଦୁଃଖ

ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ନୁହେଁ କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଅନିଷ୍ଟର କାରଣ ଯୁକ୍ତ
 ନୁହେଁ । ତାହା ଦୁଃଖରୂପୀ ସୁଖାନନ୍ଦ ମୂର୍ତ୍ତିର ଆଧାର । ତେଣୁ
 ଦୁଃଖର ଶତ୍ରୁକୁଳୁତ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଯେଉଁ ସୁଖସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ
 ତାହାକୁ ଉପଲବ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ଜୀବନ ସଦାସର୍ବଦା ତତ୍ପର ।
 ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଜଣେ ବିଖ୍ୟାତ ଆମେରିକାନ୍ ଲେଖକ ଗୋଟିଏ
 ପଦ୍ୟରେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି—

**“O heart that break and give no sign
 Save whitening lip and fading tresses,
 Till death pours out his cordial wine
 Slow-dropped from misery’s crushing
 presses.”**

**If singing breath or echoing chord
 To every hidden pang were given
 What endless melodies were poured
 As sad as earth, as sweet as heaven.”**

ଅର୍ଥାତ୍ ସକ୍ଷି ପ୍ରରେ କହିବାକୁ ଗଲେ—ଯଦିଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅପ୍ରକାଶିତ
 ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଅନ୍ତା ତେବେ ଆହା ! କିଂଭୂତ ମଧୁମୟ ଓ
 ଦୁଃଖମୟ ସଙ୍ଗୀତ ଅଜସ୍ର ଧାରରେ ବହୁ ନଥାନ୍ତା ।

ଯେହେତୁ ଦୁଃଖଜନିତ ମଧୁମୟ ପ୍ରବାହ ହିଁ ଆତ୍ମାର
 ଆନନ୍ଦରୂପୀ ବ୍ରହ୍ମ ପୁଣି ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ନିଜର ଭିତରେ
 ବିଶେଷତଃ ଜାତିର ଆତ୍ମାକୁ ଚିହ୍ନିବାର ପ୍ରୟାସ ମଧ୍ୟ । ଏହିଠି ହିଁ
 ସାହିତ୍ୟ କଳାର ଉତ୍କର୍ଷତା; କାରଣ ନିଜର ମଧ୍ୟ ଦେଇ ବିଶ୍ୱ ତଥା
 ସାମୁହିକ ମାନବ ହୃଦୟର ପ୍ରମୋଦ ହୃଦ୍‌ବୋଧ କରାଇବା ହିଁ
 ସାହିତ୍ୟର କର୍ମସୂଚୀ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ । ବିଶ୍ୱକବି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ
 ମଧ୍ୟ ଏହାକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିଅଛନ୍ତି ।

ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଉପସ୍ଥେତି ପଂକ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ପାଠ କଲେ ପାଠକ ହୃଦୟ ଦୁଃଖକ୍ଳେଶଜର୍ଜରିତ ହୃଦୟର ବିଷୋଭ କିମ୍ବା ନିରନ୍ତ ପେଟର ବ୍ୟାକୁଳତା ଅବା ଯମପାଶଦଣ୍ଡଜନିତ ମର୍ମନ୍ତୁଦ ଚିହ୍ନାର ପ୍ରତି ଉଦାସୀନ ନ ରହି ନିଜର ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ଭୁଲି ସଚେତନ ହୋଇଥାଏ ନିଜ ଜାତିସ୍ବାଇର ସେହି ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋଚନାର୍ଥେ । ଏହିଠି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବିଚାର କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ବିରାଟ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ଯେପରି ପାଠକର ପ୍ରତି ଶିରପ୍ରଶିରରେ ସଂଜାବତ ହୋଇ ଦେଶପ୍ରାଣତା ପାଇଁ ଲଳିତ ଦେଉଛି; ଆତ୍ମା ଯେପରି ପାଠକର ସଂଗର୍ଷ ଗିରି ନିର୍ଦ୍ଦରଣୀ ଭୁଲ୍ ଅନ୍ତର ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଭାସମାନ ହେଉଛି ବିରାଟ ଜଳାବଧର ଅନ୍ତର ପୁଲକିତାରେ ବା ପ୍ରଫୁଲ୍ଲିତାରେ; ସସୀମରୁ ଅସୀମକୁ କରି ଉତ୍ତେଜନ କରୁଛି ଚିନ୍ତାୟାନନ୍ଦ ପରଶରେ—ଯେପରି କି ସେ ନିଜକୁ ଭୁଲି ଯାଇ ବିଶ୍ୱାସବର ବିରାଟତ୍ବକୁ ସମର୍ପଣ କରି ପାରିଛି, ସ୍ୱାର୍ଥକୁ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ଉପସ୍ଥେତି କରିଛି ସମପ୍ରାଣତାର ରସୋଲ୍ଲାସ—ଜାତୀୟ-ଯଜ୍ଞପୀଠରେ ।

ଏହିଠି ହିଁ କବି-ବାଣୀ ସାର୍ଥକ ହୋଇଛି, ଜାତୀୟତାର ଅପୂର୍ବ ସ୍ତମ୍ଭନ, ଶିହରଣ ବା ପୁଲକ ଏହିଠି ହିଁ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ହୋଇଛି । ନିଜେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଯେପରି କୋଟି କୋଟି ମାନବାତ୍ମାର କଲ୍ଲାଣ ପଥରେ ଆସନ୍ତା ମୃତ୍ୟୁ ଆଲୋଡ଼ିତ ରୋଗଶଯ୍ୟାଶାୟୀ ପୁତ୍ର-ଦୁଃଖ ପ୍ରତି ସଜାଗ ନ ରହି ଆଗେଇ ଚାଲିଥିଲେ ବାରି ବିନ୍ଦୁ ବର୍ଷଣ ରାସିରେ, ସେପରି ଅନ୍ୟକୁ ମଧ୍ୟ ସେହି ଆଦର୍ଶ ପ୍ରତି ସଜାଗ ହେବା ନିମନ୍ତେ ବାଣୀସାଧନାରତ କର୍ମସୂଚୀ ମାଧ୍ୟମରେ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଇଅଛନ୍ତି । କଳାର ପ୍ରାରୂପ୍ୟ ବରାବର ଏହିଠି ହିଁ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ହିଁ ପଡ଼ିବ । କାରଣ ଯେଉଁ କଳା ବା

ସାହିତ୍ୟ କବି ହୃଦୟର ଅନୁଭୂତିତତ୍ତ୍ୱକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ଦେଶ ତଥା ଜାତିର ଯଥାର୍ଥ ନେତୃତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ ନ କରେ, ପ୍ରାଣରେ ପୁଲକିତା ନ ଜନ୍ମାଏ କିମ୍ବା ନିଜର ଉପାଦେୟତା ବଶତଃ ବିଶ୍ୱର କାଳିମାମୟ ଚକ୍ରକୁ ସୁନ୍ଦର ଓ ସରସ କରି ମାନ ଓ ଗୌରବ ବର୍ଦ୍ଧନରେ ସହାୟକ ନ ହୁଏ — ସେହି କଳା କଳା ନୁହେଁ, କିମ୍ବା ସେହି ସାହିତ୍ୟ—ସାହିତ୍ୟ ପଦବାଚ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏହା ଧ୍ରୁବ ସତ୍ୟ ।

ଏତକରେ ସେ ସ୍ଥିର ନ ରହି ସାହିତ୍ୟ ଜରିଆରେ ଶୁଣାଇଛନ୍ତି ସାନ୍ନ୍ୟାସ ବାଣୀ । ଦୁଃଖଶୋକବିଘର୍ଷିତ ପ୍ରାଣ କାଳେ ଦୁଃସ୍ଥ ଓ ଦୈନ୍ୟରେ ମିଥ୍ୟମାଣ ଭଜି ପ୍ରଜ୍ଞାଲୋକର ଅନ୍ତରାଳରେ ନିଜର ସୃଜନ ଶକ୍ତିକୁ ଅକାମୀ କରି ଦେଇ ପାରେ କିମ୍ବା ପ୍ରଲୁପ୍ତ ନୟନରେ ଯେଉଁ ମହତ୍ ଆଶା କରିଥିଲା ତାହାର ବିପ୍ରସ୍ତତାର୍ଥରେ ପ୍ରାଣ ଯେପରି ଉତ୍ତକ ବିକଳ ହୋଇ ‘ନିରାଶ୍ରୟ ମାଂ ଜଗଦ୍‌ଶ ରକ୍ଷ’—ଆର୍ତ୍ତନାଦରେ ଗଗନ ପବନ ମୁଖରିତ କରେ, ସେହି ନୈରାଶ୍ୟ ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ ନିଜେ ଆଶାବାଦୀ ରୂପେ ଭାଗ ଉଦ୍ଧୃତତାର ସଂଧାନ ନେଇ ସାନ୍ନ୍ୟାସ ବାଣୀ ଶୁଣାଇ ଅଛନ୍ତି—

“ନ ହୁଅ ନିରାଶ, ନ ହୁଅ ଦୁଃଖିତ

ଉତ୍କଳର ଦେଖି ଦୁଃଖମୟ ଚନ୍ଦ୍ର,

× × ×

ଆଲୁଅ, ଅନ୍ଧାର ଖେଳେ ଲୁଚକାଳି

ଆସିବ ଆଲୁଅ ପଡ଼ିଲୁଣି ପାଳି ।”

ସ୍ପନ୍ଦିତ ହୃଦୟରେ ନିଷ୍ପନ୍ନର ପ୍ରସ୍ତାବ ଯେପରି ଜୀବନକୁ ଏକବାରକେ ପଞ୍ଜୁ କରିଦେବାରେ କୁଣ୍ଠାବୋଧ ସୂଚା କରେ ନାହିଁ, ସେହିଠି ଏହି ସାହିତ୍ୟିକ-ସାନ୍ନ୍ୟାସ ବାଣୀ ଯେ ଏକ **Challenge**

ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହର ଅବକାଶ ନାହିଁ । କାରଣ ସଜ୍ଜଣ ଶକ୍ତିର ଲଳା ଖେଳାରେ ମାନବର ଆଶା ବୈତରଣୀ ଦେଶ ଦଶର ଗୌରବ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଅନନ୍ତ ସୀରାବଧୂର କଳ୍ପନା କରି ବସେ, ଜୀବନ ଦର୍ଶନର ପଟ୍ଟ ଭୂମିକାରେ—ତାର ବିନାଶ ହେତୁ ପ୍ରାଣରେ ଆସେ ହତୋତ୍ସାହ, ନୈତିକତାର ଘୋର ଅଧଃପତନ ଏବଂ ବ୍ୟଥିତ ହୃଦୟର କରୁଣ କୋହ । ସେଇଠି ସାହିତ୍ୟ ନିଜର ମଧୁର ପରଶରେ ଆଶ୍ୱାସନା ଶୁଣାଇ ଦୁଃଖିତ ହୃଦୟରେ ଆଶେ ଅପୂର୍ବ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଏବଂ ଭାଗ୍ୟପଥରେ ପାଥେୟ ରୂପେ ଦିଏ ଅପରାଜିତ ଶକ୍ତି ଓ ଉତ୍ସାହ । ସେହିହେତୁ F. L. Lucas ଯଥାର୍ଥରେ କହି ଅଛନ୍ତି—**“And towards man’s destiny of pain there remain two attitudes which can give at least some consolation—the best that is to be had—the religious and the poetic.”** ଅର୍ଥାତ୍ ମାନବର ଦୁଃଖ, ବେଦନା ମଧ୍ୟରେ ସାହିତ୍ୟ ହିଁ ତାକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବାରେ ସମର୍ଥ ।

କାହିଁକିନା, ସାନ୍ତ୍ୱନା ମାନବକୁ ଦିଏ ଉତ୍ସାହ ଓ ପ୍ରେରଣା । ନୈରାଶ୍ୟର ନିଷ୍ଠୁର ଗୁପ୍ତରେ ମାନବର କୋମଳ ପ୍ରାଣ ଯେତେବେଳେ ଲୌହ ପରି ଶକ୍ତ ଓ କଠିନ ହୋଇଯାଏ ସେହି ସମୟରେ ତାର ସୂକ୍ଷ୍ମତମ ଚନ୍ଦ୍ରୀରୁଡ଼ିକ ବିକ୍ରତାବସ୍ଥା ଭଜିଥାଏ, ଯଦ୍ୱାରା କି ଯଥାଯଥ କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ସେ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରେ ନାହିଁ ଏବଂ ବିଚାର-ବିଚାର ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ହୁଏ । ଜୀବନ ନିୟତିର ମୃଦୁ-ରୁଞ୍ଜିତ ଶୁଣିବାକୁ ତାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଦ୍ୱାର ନିରନ୍ତର ଉନ୍ମୁଳ୍ଲ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଶୁଣିପାରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସାନ୍ତ୍ୱନାର ମଧୁର ମୂର୍ଚ୍ଛନା ସେଇଠି ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ, ଯେହେତୁରୁ ନିରୁତ୍ସାହିତ ପ୍ରାଣ ପୁନର୍ବି ସତେଜ ହୋଇ

ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ମୁମୂର୍ଷୁ ଆକାଞ୍ଛାକୁ ଦ୍ଵିଗୁଣିତ ଉତ୍ସାହରେ ସଜାଡ଼ିତ
କରେ—କଠିନ ଓ ଶକ୍ତ ପ୍ରାଣକୁ କୋମଳତାର କରିଥାଏ, ଅବଶ୍ୟ
ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ନୁହେଁ କିବା ଚରସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ନୁହେଁ । ତାହା
କେବଳ ସାମୟିକ ତୃପ୍ତି ଓ ଘାତ୍ତି; ଯାହା ବିନା ଭାଗ୍ୟ ଜୀବନର
ବିରାଟ ସୌଖ୍ୟ-ଆଶା ବିଡ଼ମ୍ବନା ମାତ୍ର । ଅତଏବ ଚରଲଞ୍ଜିତ ଓ
ଦୁଃଖିତ ହୃଦୟରେ ସାନ୍ନ୍ଦ୍ୟ ନାର ମୃଦୁଧ୍ଵନି ଯେ ବରାବର ଅନୁଭୂତ
କେହି ହେଲେ ଅସ୍ଵୀକାର କରିବେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ଵବିଦ୍
ଗୋପବନ୍ଧୁ ନୈରାଶ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଉତ୍ତପ୍ତ ହୃଦୟରେ ସାନ୍ନ୍ଦ୍ୟନାମୃତ ସିଞ୍ଚନ
କରି ଅଛନ୍ତି, ସାମୟିକ ମଧୁର-କୋମଳତାରେ ନିରୁତ୍ସାହିତ ଜୀବନକୁ
ଭାଗ୍ୟ ଆଶାଲୋକର ସମୁଜ୍ଜ୍ଵଳ ପ୍ରତିଭା ଉପଭୋଗ କରିବା ପାଇଁ
ପ୍ରେରଣା ଦେଇଛନ୍ତି—ଯେପରି କି ଜୀବନ ସେହି ସାନ୍ନ୍ଦ୍ୟ ନା ଜନିତ
କ୍ଷଣିକ ଘାତ୍ତି ଓ ତୃପ୍ତିରେ ଉଲ୍ଲସିତ ହୋଇ କୈବଲ୍ୟ ପଥର
ଯଥାଯଥ ସାମଗ୍ରୀ ସଂଗ୍ରହ କରି ସେହି କ୍ଷଣିକ ତୃପ୍ତି ଓ ଘାତ୍ତିକୁ
ଚିର ଭାସ୍ବର ସମ ଘାତ୍ତିମୟ କରିପାରେ, ଯେହେତୁ କର୍ମମୟ
ଜୀବନ ସାନ୍ନ୍ଦ୍ୟ ନାର କ୍ଷଣିକ ସୁଖରେ ଆନନ୍ଦିତ ହେବା କାରଣ
ନୁହେଁ । ବୈଫଲ୍ୟ ମନୋବୃତ୍ତିକୁ ଉପେକ୍ଷା କରି ଉନ୍ନତ ସୋପାନ
ଆରୋହଣ କରିବା ଉଚିତ । ସେହିହେତୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ନିଜର
ଓଜସ୍ଵିନୀ ଭାଷାରେ ବିପ୍ଳବର ଗୁରୁଗମ୍ଭୀର ବାଣୀ ଉଠାଇ କର୍ମ
ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ନିର୍ମିତ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଇଅଛନ୍ତି—

“ପିତୃ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରାଜ୍ୟେ ଯେନ୍ଦ୍ର ପରାଧୀନ
ଜଗତେ ତା’ ତହୁଁ ବଳି ନାହିଁ କେହି ସ୍ଥାନ
ପିତୃ ରାଜ୍ୟେ ନାହିଁ ଯାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାର
ସେ ଅଧମ ସୁତ ଶିରେ ସହସ୍ର ଧ୍ଵଜ୍ଞକାର ।”

“ମାନବ ଜୀବନ ନୁହଇ କେବଳ
 ବର୍ଷ, ମାସ, ଦିନ, ଦଣ୍ଡ,
 କର୍ମେ ଜୀବ ନର କର୍ମ ଏକା ତାର
 ଜୀବନର ମାନଦଣ୍ଡ ।”
 କିମ୍ବା

“ଦିନକର ଉଜାଗରେ କିସ ପ୍ରୟୋଜନ
 ନିଦ୍ରା ବିମୋହିତ ମୋର ସମସ୍ତ ଜୀବନ ।”

× × ×

“ସମସ୍ତ ଜୀବନ ହେଉ ଏକ ଶିବରାତ୍ରି
 ଅନ୍ଧାରରେ ନ ହୁଏ ପଥ ହେ ସରଗଯାତ୍ରୀ ।”

ଏହି ଉପରେକ୍ତ ପଂକ୍ତିଗୁଡ଼ିକରେ ବୈଫଲ୍ୟ ଓ ଦୌର୍ବଲ୍ୟକୁ ନିର୍ମମଭାବେ କୁଠାରାଯାତ କରି ଚେତନଶୀଳ କରାଇଅଛନ୍ତି । ଜାତୀୟ କାରୁଣ୍ୟ ଦୁର୍ଭାଗରଣାର୍ଥେ ତେଜସ୍ବିନୀ ଓ ମର୍ମପ୍ରେମୀ ଭାଷାନ୍ତଃକ୍ଷେପ ପ୍ରୟୋଗ କରିଅଛନ୍ତି, ଯେପରି କି ନିଜର ଅନ୍ଧତା ଜ୍ଞାତ ହୋଇ ଜୀବନର ହକ୍ ଦାବା ପ୍ରତି ମାନବ ଶତୋହାସରେ ଜାଗିଉଠେ ଏବଂ ସାମାଜିକ ଜୀବନକୁ ଯେପରି ବନ୍ଧନମୁକ୍ତ କରି ହୁଏତ ଗୌରବ ଫେରାଇ ଆଣିପାରେ । ତେଣୁ ସେ ନୈରାଶ୍ୟ ବାଣୀ ଶୁଣାଇ ନାହାନ୍ତି । ବାସ୍ତବତାର ନିର୍ମମ ପ୍ରକୋପରେ ସେ ନିଷ୍ପେଷିତ, ଅପମାନିତ, ଲଞ୍ଚିତ ଓ ହନ୍ତସନ୍ତ ହୋଇ “ପ୍ରେମ କି କେବଳ ମାତ ସ୍ବାର୍ଥର ଛଳନା” ରାଗିଣୀ ତୋଳିଥିଲେ ହେଁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶର ବିଶିଷ୍ଟ କବି ଓ ଭାବୁକ T. S. Eliot ସର୍ବ ସୌଖ୍ୟ ଉପଭୋଗ କରି ବିଶ୍ବକୁ ଯେପରି ହା’ ହତାଶ ରୂପେ ଚିହ୍ନି ଅଛନ୍ତି, ସେପରି ଆମର ଗୋପବନ୍ଧୁ ବିଶ୍ବକୁ ଚିହ୍ନିତ ବା

ରୂପାୟିତ କରନାହାନ୍ତି, ମଧୁମୟ ବସନ୍ତର ଉଷାଲୋକରେ
ମତୁଆଲ୍ ହୋଇ ଗାଇ ଉଠିଛନ୍ତି—

“ଭରତ ପ୍ରଭାତେ ହେଉ ସାର୍ଥ ରକ୍ଷିବାଣୀ
ମଧୁମୟ ଭାବେ, ମଉ ହେଉ ବିଶ୍ୱପ୍ରାଣୀ
ସବ ସିନ୍ଧୁ ସ୍ରୋତେ ଶରୁ ମଧୁମୟ ନୀର
ବହୁ ମଧୁମୟ ଗନ୍ଧ ଶୀତଳ ସମୀର ।”

ଏଇଠି ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଅଜ୍ଞାତ-ପ୍ରୀତିର
ସଂଧାନ ମିଳେ । ରକ୍ଷି ମହର୍ଷିଙ୍କ ଜୀବନ ଯିମିତ ନିରନ୍ତର
ଅମୃତୋପଭୋଗରେ ବିଶ୍ୱର କଳ୍ପକ୍ଷିତ ପରିସରକୁ ମଧୁମୟ
କରୁଥିଲା ତାର ଯେପରି ପୁନଃ ଜାଗରଣ ଆସେ ସେଥିନିମନ୍ତେ
କବିପ୍ରାଣ ବ୍ୟାକୁଳିତ ହୋଇ ଉଠିଛି । ତାର ସୁଦ୍ଧିପାଇଁ ‘ଗିରି
ଶିଖେ ଲୟ ରଖି’ ପାରୁ ଚାଲିଛି ତା’ର ଗନ୍ତବ୍ୟ ପଥରେ—
ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଗତିରେ । ନାହିଁ ତାର ବିଶ୍ରାମ କି ଆରାମ । ସଫଳତା ହିଁ
ତା’ ଯାତ୍ରାପଥର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ଆଶ୍ରୟ ବା ବିଶ୍ରାମସ୍ଥଳୀ ।
ବଟତରୁ ଛୁସୁା ହିଁ ତା’ ପ୍ରାଣର ସୁଖଦା ଓ ଶୁଭଦା ।

ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିବା କଥା ଯେ ଏହିଠାରେ କେତେକ
ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ କଳ୍ପନାରେ ବିଳାସିତାର ଆଭାସ ନିହିତ ଅଛି
ବୋଲି ସ୍ୱର ଉଠାଇଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାହା ଭ୍ରମାତ୍ମକ । କାରଣ
‘ମଧୁମୟ ଭାବେ ମଉ ହେଉ ବିଶ୍ୱପ୍ରାଣୀ’ ଏହି ଭାବ କେବଳ
ସିଦ୍ଧି-ଶକ୍ତି-ଇଚ୍ଛା ଅନ୍ତରୋଦ୍ଭାବର ବାସ୍ତବ ମହାନୁଭବତା ।
ସେଥିରେ ନାହିଁ କଳ୍ପନା-ସୁନ୍ଦରୀର ପଦପ୍ରାନ୍ତରେ “ଦେହ ପଦ-
ପଲ୍ଲବ ମୁଦାର” ମିନିତରେ ନିଲଂକ୍ଷ-ପ୍ରୀତିର ଆଭାସ । ବିଶ୍ୱ
ପକ୍ଷେ ଯାହା ଆବଶ୍ୟକ, ଦେଶ ତଥା ସାହିତ୍ୟ ପକ୍ଷେ ଯାହା
ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ—ସେହି, ସେହି ଭାବୋର୍ମିର ରୂପାନ୍ତର ମାତ୍ର ।

ଯେଉଁ କବି ଆଶା ସାଫଲ୍ୟର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟରେ ଜନ-ହୃଦୟକୁ
 ବିମୁଗ୍ଧ କରି ଉତ୍ତର ଭୂମିରେ ଶସ୍ୟ ଶ୍ୟାମଳତା ସୁଷମାର ଲଙ୍ଘିତ
 ନନ୍ଦ୍ୟ, ବିଶେଷତଃ ଆଜିକାର ପ୍ରଗତିଶୀଳ ଦୁନିଆରେ ନିରାଶାର
 ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି କରି ହତୋତ୍ସାହ ବାଣୀରେ ପ୍ରାଣକୁ ନିସ୍ତେଜ
 କରେ ବା ଭାଗ୍ୟ ବଂଶଧରଗଣଙ୍କୁ ପଛକୁ ଟାଣି ଆଣେ—ତେବେ ସେ
 ସୃଷ୍ଟିକୁ କି ନୂତନାଲୋକରେ ଉଦ୍ଭାସିତ କରେ ! ନିରୁତ୍ସାହତ ବା
 ମର୍ମାନ୍ତତ ଜୀବନରେ କି ଆଶାର ଘାତ୍ରୀଶିଖା ଜଳାଏ ! ଯେ
 ତମିରକୁ ସେ ତମିର ସିନା !!! ଏଇ କବି କାହୁଁ ହେଲ ସମାଜ-
 ସୁଷ୍ଟା ବା ଅଭିନବ-ପଥ-ମାଧୁର୍ଯ୍ୟର ଦ୍ରଷ୍ଟା !!! ଯେଉଁ କବି ଦୁଃଖ-
 ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ-କବର ଉପରେ ଧ୍ବଂସମୁଖୀ ଆହ୍ୱାନକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ ବା
 ପ୍ରତିହତ କରି ବିଜୟୀ ଖର ରୂପେ ଗାଏ, ସେ ଏକା କବି ଓ
 ଭାଗ୍ୟ ଯୁଗର ଆଲୋକ ବଞ୍ଚିକା । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ—

“ଭସ୍ତ୍ର ଅବଶେଷ ଉପରେ

ମୁଁ ରଚିବି ନନ୍ଦନ

ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଅମରାବତୀ !

ନର ଦେହେ ଅମୃତ ସ୍ଥାନ ।”

କିମ୍ବା

ଇଂରେଜ କବି A.S.M. Hutchinsonଙ୍କ ଲିଖିତ
 “If Winter Comes” ଉପନ୍ୟାସରେ ଜାଣାୟୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନାର
 ଚନ୍ଦ୍ର ସନ୍ନିବେଶିତ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ, ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଆଶାର
 ଅତ୍ୟୁଚ୍ଛ୍ୱଳ ଶିଖା ଜଳାଇ ଜନତାକୁ ପ୍ରେରଣା ଦେଇ କହିଅଛନ୍ତି—

“If winter comes can spring be far behind.”

ଏହିଠି ହିଁ କବିପଦ ସାର୍ଥକ ଏବଂ ଆଲୋକପ୍ରଦାୟକ
 ହିସାବରେ କବି ଏଇଠି ବରେଣ୍ୟ । ଅତଏବ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର

ଆନନ୍ଦମୟ ପ୍ରସ୍ତର ବିଭବତା ହିଁ ସେହି ଆଲୋକଦାୟକ କବି-
ବାକ୍ୟ ପରି ଶୁଭସୂଚକ । ଯେହେତୁ କବି ପ୍ରଗତିଶୀଳ ମନୋବୃତ୍ତିର
ଉଦ୍ୟୋଗ୍ରା ବା ସୂକ୍ଷ୍ମ । ସାମାଜିକ ଜୀବନକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବାରେ
ସାହିତ୍ୟର ଯେତେବେଳେ ଦାୟିତ୍ବ ରହିଛି ସେଇଠି ପ୍ରଗତିଶୀଳ
ନହେବା ସାହିତ୍ୟର ଗୌରବ ନୁହେଁ କିମ୍ବା ବିଭବ ନୁହେଁ । ଭାଗ
ଯୁଗକୁ ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟ ଦାନ କରିପାରେ ନାହିଁ ଆଲୋକ ବିଚ୍ଛୁରିତ
ବିମଳତା, ଆତ୍ମହତ୍ୟାକାରୀକୁ ନୂତନୋଦୀପନାରେ ଉଲ୍ଲସିତ କରି
ବଞ୍ଚି ରହିବାର ଶକ୍ତିତା—ତେବେ ସେହି ସାହିତ୍ୟ ଥିଲେ କେତେ
ନ ଥିଲେ ଅବା କେତେ ! ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଯଦିଓ
କଳ୍ପନା-ବିଳାସୀ ବୋଲି କହୁଁ ତେବେ ଆମର ଧୂସୃତା ନ ହୋଇ
କଣ ଅବା ହେବ ! ଏହି ଯୁଗର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବି ଉଆଲ୍‌ଟ୍
ହୁଇଟମେନ୍ (Walt Whitman) ନିଜର କବିତାବଳୀ ପ୍ରତି
ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଯେପରି ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି ତାହା ଉଲ୍ଲେଖ-
ଯୋଗ୍ୟ, ଯଥା—

“Comrade, this is no book
Who touches this
Touches a man.”

ସେହି ଉକ୍ତିର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟରେ ଆମେ ଯେତେବେଳେ ଗୋପବନ୍ଧୁ
ସାହିତ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରୁଁ ତେବେ କଣ ଦେଶହତୈଷୀ
ଗୋପବନ୍ଧୁ କହିଥାନ୍ତେ—

“I am tired with my own life and
the lives of these after me,
I am dying in my own death and the
death of these after me.”

ଅସମ୍ଭବ ! ବାତୁଳତାର ପ୍ରଳାପ ମାତ୍ର ! କାରଣ କୋଟି କୋଟି ଦେନ-ଦରଦ୍ର-କାଙ୍ଗାଳ ଜନତାର ସେବକରୂପେ ନେତୃତ୍ୱ ନେଇ ଯଦିଓ ତାଙ୍କର କଣ୍ଠରେ ଉଠିଥାନ୍ତା ନୈରାଶ୍ୟ ବେଦନା-ଭରା ରାଗିଣୀ, ତେବେ ତାହା ଆତ୍ମଦାଣ୍ଡ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା କି ? ସେପରି ବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ଥାନ ମାନବଜାତିର ହୃଦ-ସିଂହାସନରେ ନା' ବିସ୍ମୃତିର ଅତଳ ଗହ୍ୱରରେ ! ! ! ? **A. S. M. Hutchinson**ଙ୍କ ଭଳି ଜାତୀୟ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାର ନିଶୁଣ ଚନ୍ଦ୍ର ଯିମିତ ସେ ସାହିତ୍ୟରେ ରୂପାୟିତ କରିଅଛନ୍ତି, ତେମନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଭାଗ୍ୟପୁରର ସାପଲ୍ଲାଲେକ ଜାଲି ଦେଶକୁ ଗୌରବାବହ ପଞ୍ଚଭୂମିରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ କରିବା ସକାଶେ କହିଛନ୍ତି—

“ମିଶୁ ମୋର ଦେହ ଏ ଦେଶ ମାଟିରେ
ଦେଶବାସୀ ଚାଲି ଯାଆନ୍ତୁ ପିଠିରେ ।”

ଏହି ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ନିତ୍ୟନୈମିତ୍ତିକ ଜପାମାଳି ହୋଇଛି—
କେବଳ ସେହି ଆଶା ସାପଲ୍ଲ ପାଇଁ । ଜାତୀୟତାର ମାନ ବଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଡାଗ ଦରକାର ତାଠୁଁ ବଳି ଅଧିକ ଡାଗ ସେ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଡାବୋଧ କରି ନାହାନ୍ତି । କାରଣ ଡାଗରେ ଯେଉଁ କର୍ମପ୍ରବଣତା ଜାତ ହୁଏ ତାହା ଅଲୌକିକ । ଯେଉଁ ସତ୍ୟତା ଓ ସଫ୍ଟ ଆମର କେଉଁ ଆବହମାନ କାଳରୁ ଏଇ ଦେଶରେ ବହି ଆସି ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବରେ ଡିସ୍ଟି ପାରିଛି ତାହା ଯେ କେବଳ ଡାଗର ଅଲୌକିକ ପ୍ରେରଣା ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କାରଣ ରୋମ୍ ସତ୍ୟତା ଯେତେ ବିରାଟ ଓ ଉନ୍ନତ ହୋଇ ଥାଉ ନା' କାହିଁକି ଉନ୍ନତ ଆର୍ଯ୍ୟ ସତ୍ୟତା ଆଗରେ ଏପରି ଭାବେ ନିଶ୍ଚିହ୍ନ ହୋଇ ଯାଇଛି ଯେ ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ତା'ର ପୂର୍ବପୁର ନା ଗନ୍ଧ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ଅଥଚ ଆର୍ଯ୍ୟ ସତ୍ୟତା ଓ ସଫ୍ଟ ଚିତ୍ତର ଭାସ୍ବର ସମ

ଫାସ୍ତିମୟ ହୋଇ ଯିମିତି ସିମିତି ସେଇକାକୁ ରହିଛି । ଶତ ଶତ ବିଜାଣୟ ଝଡ଼ଝଞ୍ଜା ଭିତରେ ଗତି କରି ତାର ମୌଳିକ ପରମ୍ପରା ବହୁଭୂତ ହୋଇନାହିଁ । କାହିଁକି ? ସେହି ପୂର୍ବମୟ ଜାଗର ଅଲୌକିକ ଶକ୍ତିହେତୁ । ଜାଗ ଯେହେତୁ ହେଉଛି ଆର୍ଯ୍ୟର କର୍ମ ଓ ଧର୍ମ । ଜାଗ ଭିତରେ ଆର୍ଯ୍ୟପ୍ରାଣ ଅନୁଭବ କରୁଛି ଶ୍ରେଣର ଅଦ୍ୱିତୀୟ ବିଳାସ । କାରଣ ଶ୍ରେଣ ବୋଲି ଆଜିକା ଦୁନିଆ ଯାହାକୁ ଭାବୁଛି ତାହା ଶ୍ରେଣ ନୁହେଁ, ଶ୍ରେଣ-ରୂପୀ ନରକକୁଣ୍ଡ ମାତ୍ର—ଯେଉଁଠି କି ବସ୍ତୁତାତ୍ତ୍ୱିକବାଦ ତଳେ ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ୱରୂପ ଏକବାରକେ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇ ରଣତଣ୍ଡୀର ଲେଲିହାନ ଜିହ୍ୱାର ଆଶ୍ରୟ ନିଏ, ଯାହାର ଅତ୍ୟଧିକ ପରିଣତି ଆଜିକା ଦୁନିଆର ଦୁର୍ଗତି ଓ ବିପତ୍ତି ।

ଏଥିଯୋଗୁଁ ଆର୍ଯ୍ୟ ମନାସୀଗଣ ଜାଗ ବଳରେ ଦୁନିଆର ସୁଖ ସମୃଦ୍ଧି କାମନା କରୁଥିଲେ ଏବଂ ନିଜ ନିଜର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତିକୁ ଚିହ୍ନି ବିଶ୍ୱକଲ୍ୟାଣ ପଥରେ ଅମୃତବନ୍ଧୁ ସିଞ୍ଚୁଥିଲେ, ଅଲୌକିକ ଆଲୋକ ଫାସ୍ତିରେ ଉଦ୍ଭାସିତ କରି ଦୁନିଆ ପୃଷ୍ଠରୁ ମୋହାନ୍ତକାରକୁ ନାଶି ଶାନ୍ତିବାଚନ ପଢୁଥିଲେ, “ବସୁଧୈବ କୁଟୁମ୍ବକଂ” ପ୍ରେରଣାରେ ଯାରା ବିଶ୍ୱର ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରୁଥିଲେ । କାରଣ ସେମାନେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିଥିଲେ ଯେ ଦୁନିଆର ସୁଖସମ୍ବୋଗ ହିଁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନର ତୃପ୍ତି । ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ ସମାଜ ବା ଦୁନିଆ ଆଗରେ ନିଜେ କେବଳ ଶ୍ରେଣୀ ହୋଇ ରହିବା ସିମିତି ମାନବିକତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦୋଷଦୁଷ୍ଟ ସିମିତି ବାସ୍ତବତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମଧ୍ୟ ଅତି ଉଚ୍ଚଟି । ଯେଉଁ ବିଳାସ ବୈଭବ ଗୋଷ୍ଠୀ ମୁଖରେ ନ ପୁଟାଇଛି ମୃଦୁହାସ୍ୟ, ସେହି ବିଳାସ—ବିଳାସ ନୁହେଁ କିମ୍ବା ବୈଭବ ନୁହେଁ, ବିଳାସରୂପୀ ଉଚ୍ଚଟି ବିଷର

“ବାରଣ ବଢ଼ାଇ ରକତ ରଞ୍ଜିତ
 ଯଶ ସନମାନ ଧନ
 ପାଇ ରାଜଦ୍ଵାରେ କହ କି ପ୍ରକାରେ
 ବଢ଼ିବ ମୋ ବଡ଼ପଣ ।

× × ×
 ଏକର ବିନାଶେ ଅନେକ ପ୍ରକାଶେ
 ସୃଷ୍ଟିର ଏ ନିଷ୍ପତ୍ତି ବିଧି
 ଏକର ଯା’ ଷୟ ଅନେକ ଉଦୟ
 ଅନେକ ଏକର ସିଦ୍ଧି ।”

ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଚେତାବନୀ ଶୁଣାଇଛନ୍ତି,—

“ଏ’ ସଂସାର ବାପ ମହା ମଖଣାଳ
 ନରନାରୀ ଯଜମାନ
 ସେହୁ କୃଷ୍ଣା ଯେହୁ ପରହୃତେ କରେ
 ଜୀବନ ଆହୁତ ଦାନ ।”

ଏହି ଉପରେକ୍ତ ଉକ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ଜାଣିପାରି ଡାକର ଯେମନ୍ତ ଜ୍ଵଳନ୍ତ ନିଦ୍ରାଶୃଙ୍ଖଳ ଦିଏ ତେମନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଣକୁ ସତତ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରେ—ଆତ୍ମଜ୍ଞାତ ଜନିତ ମେଦ-ମାଂସ-ଶୋଣିତରେ ଜାଣିପାରି ଉତ୍ତିକୁ ସୁଦୃଢ଼ କରିବାକୁ ।

ଏତାଦୃଶ ଭାବନାଗୁଣି ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ରଚନାବଳୀରେ ମୁର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ହୋଇଛି, କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଜାଣିପାରି ଗୌରବୋନ୍ମେଷରେ ଭାବ-ମଞ୍ଜୁଳତା ଏପରି ସୂକ୍ଷ୍ମଭାବେ ସୁଶୋଭିତ ଯେ ସାହିତ୍ୟ ତଥା ସାମାଜିକ ଜୀବନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ଅପୂର୍ବ ଅଭିନବାଲୋକ-ପଥ ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରିଛି । ଶିବଙ୍କ

ଅର୍ଚ୍ଚନାରେ ବରଂ ବିଲ୍ୱଦଳର ଅସ୍ତବ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇପାରେ, କିନ୍ତୁ ସାହିତ୍ୟରେ ଜାତୀୟତାର ଅଭିବୃଦ୍ଧି କରିବା ଏବଂ ଜାତୀୟତାକୁ ଆତ୍ମଜ୍ଞାତ ଉପାଦାନରେ ସୁଦୃଢ଼ୀଭୂତ କରିବା, ଏହି ମହନୀୟ ଆଦର୍ଶ କେଉଁଠି ହେଲେ ଲେଖନୀ ସ୍ତ୍ରୀ ସତା ଭଜି ନାହିଁ । ସାଧାରଣତଃ କହିପାରୁଁ ଗଙ୍ଗାଧରମୁନାର ଅତୁଳନୀୟ ମିଳନାମୁକ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଯେପରି ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି କିମ୍ବା ଜୀବାତ୍ମା ଓ ପରମାତ୍ମାର ସମିଶ୍ରିତ ପ୍ରେରଣା ଯେପରି ଭୌତିକ ଜଡ଼ ଶରୀରକୁ ଚେତନଶୀଳ କରିବା ଦିବ୍ୟାନ୍ତରୁ ଭର୍ତ୍ତି ହେଉଛି, ସେପରି ସମୁଦ୍ଭାସ ଆଦର୍ଶମୟ ଜାତୀୟତା ଓ ଆତ୍ମଜ୍ଞାତ ଉଭୟର ସଂମ୍ମିଳିତ-ସଂବିଧାନରେ ତାଙ୍କର ପୁଣ୍ୟ ଜୀବନ ତଥା ସାହିତ୍ୟ ପରିପୁଷ୍ଟ ହୋଇଛି । ଏହାହିଁ ଅନ୍ତର ଭାବରାଜର ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଏବଂ ଆତ୍ମାର ପରିଚୟ । କବିତା ଯେହେତୁ କବି ଜୀବନ ତଥା ଭାବର ସ୍ଥଳ । ତେଣୁ କୁହାଯାଇଛି **“Poetry is the inspiration of the thought”**.

ଜାତୀୟ କବି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଜାତୀୟତା-ଧନ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ଖୁବ୍ ନିବିଡ଼ ଭାବରେ ଉପଲବ୍ଧ କରିପାରିଥିଲେ । ଯେହେତୁ କି ସରଳ, ସରସ ଓ ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ ଭାଷାରେ ଜାତିକୁ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଇ ସେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରି ଅଛନ୍ତି । ଏହା ହିଁ ଓଡ଼ିଆ ବାଣୀ କ୍ଷେତ୍ରର ଚିର ବୈଭବ ଏବଂ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟ-ସାଧନର ଗୌରବ ମଧ୍ୟ ।

ଭାଷା ଓ ଭାବ—ଗୋପବନ୍ଧୁ ସାହିତ୍ୟ ଅନୁଶୀଳନ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ସରଳ ଓ ଉନ୍ନାଦକାରୀ ରୂପେ ଭାଷା ଓ ଭାବ ଯେପରି ଚମତ୍କାର ଭାବରେ ରୂପବନ୍ତ ହୋଇ ପାରିଛି ।

ଏହି ଦୁଇଟିର ଅପୂର୍ବ ସମାବେଶରେ ସାହିତ୍ୟ ଯିମିତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟମୟୀ ହୋଇ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଛି ତେମନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସରଳ, ଲଳିତ ଓ ହୃଦ୍ୟ ହୋଇ ପ୍ରାଣକୁ ପୁଲକିତ କରୁଛି ।

ଏହା କେବଳ ସମ୍ଭବ ମହାନ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ଲେଖକ ପକ୍ଷେ । କାରଣ ଭାଷା ଓ ଭାବର ସମନ୍ୱୟ-ସୁଷମା ସୃଷ୍ଟି କମ୍ କୃତିତ୍ୱର ପରିଚୟ ନୁହେଁ । ଅନ୍ତରର ଭାବକୁ ଯଥାଯଥ ଭାଷାରେ ଯଦିଓ ପ୍ରାଣବନ୍ତ କରି ନହେଲା, ତେବେ ଉକ୍ତ ସାହିତ୍ୟ ଭାବ ପ୍ରଭାବକୁ ସେତେ ପରିମାଣେ ସଂଜ୍ଞାକୃତ କରିପାରେ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଜୀବନକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିପାରେ ନାହିଁ । ଏହା ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧ । ତେଣୁ ପ୍ରତିଭାର ବିମଳାଲେଖରେ ଅନ୍ତରର ଭାଷା ମଧୁମକ୍ଷିକାପରି ଭାବକୁ ସଦାସର୍ବଦା ଅନୁସରି ଥାଏ କିମ୍ବା “ବାଳକାନ୍ତ ବାସ ପରି” ନିବିଡ଼ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ଭାଷା ଓ ଭାବର ସମନ୍ୱୟ ରକ୍ଷା କରିବା କବିର ଧର୍ମ । କାରଣ ଭାବ ହେଉଛି କବିତାର ପ୍ରାଣ । ପ୍ରାଣହୀନ ପିଣ୍ଡ ଯେପରି ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଓ ମୃତବତ୍, କବିତା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଭାବ ବିନା ଅଗ୍ରାହ୍ୟ ଓ ଅନାଦରଣୀୟ । ତା’ ବୋଲି ମତ ଭାବର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହେବା କବିତାର ଧର୍ମ ନୁହେଁ । ଅଲୌକିକ ଓ ମଧୁର ଭାବ ସୃଷ୍ଟିରେ କବିତାକୁ ଯେତେଦୂର ରସଯୁକ୍ତ କରି ପାରିବ ତେତେ ପରିମାଣରେ ହୃଦବୋଧ ହୋଇ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କବିତ୍ୱ ପ୍ରକାଶ କରିବ । ତତ୍ସହିତ ଭାଷାର ପଟୁତା ମଧ୍ୟ ନିହାତି ଦରକାର । କାରଣ ଭାଷାର ଉପଯୋଗିତା ଯଦିଓ ନଥାଏ ତେବେ କବିତାର ଭାବ ଯେତେ ଉଚ୍ଚସ୍ତରର ହୋଇଥାଉ ନା କାହିଁକି ତାହା ଉଲ୍ଲଗ୍ନ ଓ କଦାକାର ହୁଏ ପାଇଥାଏ । କବିତାର ହୃଦ-ମୋହିନୀ ମୁକ୍ତିନା ସେଇଠି

ନିଷ୍ଠୁଳ ହୋଇଥାଏ, ସତ୍ୟତା ଓ ସଫ୍ଟତାରୁ ସେ କବିତା ହୋଇଥାଏ ସୁଦୂର ପରସ୍ତତ । ଯେହେତୁ ଭାଷା ଭାବର ପୋଷାକ ସଦୃଶ । ଯେମନ୍ତ ଉପଯୁକ୍ତ ପୋଷାକ ବିନା ମାନବସମାଜ ଯେତେ ଉନ୍ନତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ନିଜର ଗୌରବ-ଶ୍ରୀକୁ ପ୍ରକଟିତ କରିପାରେ ନାହିଁ, କବିତା ମଧ୍ୟ ତେମନ୍ତ ଉପଯୋଗୀ ଭାଷା-ଭୂଷଣ-ବିଭବ ବିନା ବିଜ୍ଞ-ଚିତ୍ତ-ବିନୋଦନ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ ।

ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ ଭାଷା ଓ ଭାବର ଯେଉଁ ଐକ୍ୟତାନିକ ମଧୁର ମିଳନ-ସୁଷମା ଗୋପବନ୍ଧୁ ସାହିତ୍ୟରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ତାହା ସାହିତ୍ୟ-କଳାର ଅତୀବ ବିକାଶ ଓ ପ୍ରକାଶ । କବିତାରେ ତାଙ୍କ ଭାବର ଶାସ୍ତ୍ରତା, ଶାସ୍ତ୍ରତା, ମାଧୁର୍ୟ ବା ମାଦକତା ମନପ୍ରାଣକୁ ଯେପରି ବିଭୋଳ କରିଦିଏ ଭାଷାର ପଟୁତା ମଧ୍ୟ ଅନୁସଂଲିଳା ଫଲ୍‌ଗୁ ଧାରାପରି ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ମନପ୍ରାଣକୁ ଆମୋଦ ଦିଏ । କାରଣ ଭାବୋଦ୍ଧାସ ଭାଷାର ଅନୁରୂପ ପରିଗ୍ରହ ଦେଇଛି । ଯେହେତୁ କି ଭାଷା ଅତ୍ୟନ୍ତ ତେଜୋମୟୀ ହୋଇ ପ୍ରାଣରେ ସୃଷ୍ଟି କରେ ଉନ୍ନାଦନା ବା ଉତ୍ତେଜନା, ଜଡ଼ ପ୍ରାଣରେ ଆଶେ ଉନ୍ନତ କର୍ମୋଦ୍ଧାସର ପ୍ରେରଣା । ପୃଣି ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ସ୍ନେହ-ପ୍ରୀତି-ମଧୁର-ବ୍ୟଞ୍ଜକ ଭାଷା ପ୍ରାଣକୁ ଯେପରି ଆମୋଦିତ କରେ ସେପରି ବୀରଭ୍ଯ ଏବଂ କରୁଣାତ୍ମକ ଭାବଧାରା ଖେଳାଇ ଦେଇପାରେ । ପ୍ରାଣକୁ ପ୍ରାଣ ସହିତ ମିଳାଇ ସହାନୁଭୂତଶୀଳ କରିଦିଏ । ଅଲୌକିକ ଶକ୍ତି-ଉତ୍ସ-ରସରେ ଭସାଇ ଦେଇପାରେ ମଧ୍ୟ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ସୈନ୍ୟବାହିନୀର “ମାର୍ଚ୍ଚିଂ ସଙ୍ଗ” (marching song) ବେଣ୍ଟ ବାଜାର ସମତାଳରେ ଫୁରିତ ହୋଇ ଯେପରି ବୀରଭ୍ଯ ସ୍ଥାନ ଜନ୍ମାଇ-ପାରେ, ଉଞ୍ଜି-ସାହିତ୍ୟ ରସ-ମାଧୁର୍ୟ ହୃଦୟକୁ ଯେପରି ରସଯୁକ୍ତ

କରି ତୋଳେ, ତେମନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ନବାକ୍ଷରୀ ଭାଗବତ
ସ୍ମୃତିର ଦର୍ଶନ ଅଲୌକିକ ରସାନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ୍ୟର ଚେତନା
ଦିଏ କିମ୍ବା କରୁଣ ରସାତ୍ମକ କବିତା ମଧ୍ୟ ତଦୁପରି ବର୍ଣ୍ଣ
ଦେଇପାରେ ଶତରୁଦ୍ର ବେଦନାର ଅଜସ୍ର ଅଶ୍ରୁଧାରା ନିଷ୍ଠୁର ଓ
କର୍କଶ ହୃଦୟରୁ । ଏହି ଦକ୍ଷତା ହିଁ କବିର ଯେମନ୍ତ ଗୌରବ
ଓ ମହତ୍ତ୍ୱ ।

ସେହିହେତୁ ଭାଷା-ରସ ଯେପରି ସରସ୍ୱତୀ-ପଦ-ପ୍ରକାଶିତ-
ସୁଧା ରୂପେ ଉଚ୍ଛ୍ଳିଷ୍ଟ ଭାବକୁ ଆଲୋଡ଼ିତ କରିପାରେ ତେମନ୍ତ
ସାହିତ୍ୟର ସ୍ତମ୍ଭା ଥିଲେ ସାହିତ୍ୟିକ ଗୋପବନ୍ଧୁ । ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ
କବିତା ଏହି ମଧୁର ମିଳନର ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ଦେବ । ‘ବନ୍ଦୀର
ଆତ୍ମକଥା’, ‘ପିତୃ-ତର୍ପଣ’, ‘ବ୍ୟଥିତ ପ୍ରାଣର ଅନ୍ତମ ଅଶ୍ରୁ’,
‘ପ୍ରାର୍ଥନା’ ପ୍ରଭୃତି କବିତାଗୁଡ଼ିକରେ ସେ ଯେପରି ବ୍ୟଥିତ
ହୃଦୟର ରାଗିଣୀ ତୋଳି ଭାଷା ଓ ଭାବର ଏକ ମିଳନାତ୍ମକ
ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ତାର ପଟାନ୍ତର
ନାହିଁ । ଏସବୁ କବିତା ସେ ପଦକୁ ପଦ ମିଳାଇ କିମ୍ବା ଅକ୍ଷର
ଗଣି ଗଣି ଯତି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଲେଖି ନାହାନ୍ତି । କିଅବା ଆଜିକାଲି
ପରି ପଢ଼ୋଣୀ ସାହିତ୍ୟର ଚର୍ଚ୍ଚିତ-ଚର୍ଚ୍ଚଣ ସାହିତ୍ୟ ନିଜ ଦେଶରେ
ସୃଷ୍ଟି କରି ନାହାନ୍ତି । କରୁଛନ୍ତି—ନିର୍ଭୁତ ଅନ୍ତରର ମୁଚ୍ଛନ୍ନାରେ
ଭାଷା-ମାଧୁର୍ଯ୍ୟରେ ଭାବତତ୍ତ୍ୱକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଏକ ପୂର୍ତ୍ତମୟ
ପ୍ରୟାସ । ପୁଣି ସ୍ୱଳ୍ପ ଅଭିଜ୍ଞତାରେ ବିଷିପ୍ତ ଭାବ-ସମ୍ବନ୍ଧର
ଖେଚଡ଼ିଥାଳୀ କରି କବିତା ଲେଖି ନାହାନ୍ତି । ଲେଖିଛନ୍ତି—
କବିତାର ଉତ୍କଳତରଙ୍ଗ ଯେପରି ଗିରି ନିର୍ଝରଣୀ ତୁଳ୍ଲ ସରଳ,
ତରଳ ଓ ପ୍ରାକୃତିକ ଭାବମୟ ଭୂଷାର ନିର୍ଦ୍ଦିତ ଛନ୍ଦରେ ମୃଦୁ
ମୁଚ୍ଛନ୍ନାର ଗୀତ ଗାଇ ଛୁଟିଆସେ, ସେପରି । ଭାଷାର ସରଳତା

ଓ ଉପଯୋଗିତା ଯିମିତି ହୃଦୟକୁ ରସାପ୍ଳୁତ କରିଦିଏ ଯିମିତି ଅତ୍ୟୁକ୍ତ କୋଟିର ଭାବ ପ୍ରାଣବନ୍ତ ହୋଇ ଅପୂର୍ବ ପୁଲକିତାରେ ମାନବିକତାକୁ ଗୌରବମୟ କରିଅଛି ।

ବିଶେଷତଃ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ଗଲେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଲେଖନୀ ନିଃସୂତ ରଚନାବଳୀ ଭାଷାଗତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଉତ୍କର୍ଷତା, ସ୍ୱଦେଶ-ପ୍ରୀତିର ବିମୋହନତା, ପ୍ରକୃତି ସୁଷମା ଚନ୍ଦ୍ରଶର ଅପୂର୍ବ କମଳାୟତା ବା ପାରଙ୍ଗମତା ଯିମିତି ଉଲ୍ଲୋଳ କଲ୍ଲୋଳ-ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି, ସେପରି ନିର୍ମଳ ଓ ପୂତମୟ ବିଭ୍ର-ଭକ୍ତିର ରସିକତା ତାଙ୍କର ସମଗ୍ର କବିତ୍ୱୋପାଦାନକୁ ଏକ ସୂତ୍ରରେ ଗ୍ରଥିତ କରି ଉତ୍କଳ-ବାଣୀ-ହୃଦାବ୍ଜରେ ଅନବଦ୍ୟ ଉପମା ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ବାସ୍ତବିକ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଅଲୌକିକ କବିତ୍ୱ ପ୍ରତିଭାର ପ୍ରେରଣା ନଥିଲେ ସତେ କଣ ରାଜବନ୍ଦୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ରାଜମାଡ଼ିକ ରଣାଙ୍ଗନରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ କେବଳ ଅତ୍ୟଳ୍ପ ସମୟରେ କବିତାର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ, ସରସତା, ବର୍ଣ୍ଣନ-ରୂତ୍ୱଶା, ଶବ୍ଦ-ବିନ୍ୟାସର ଅପୂର୍ବ ମଞ୍ଜୁଲତା ତଥା ରସସୃଷ୍ଟିର ଦକ୍ଷତା ଯେପରି ପ୍ରାଣବନ୍ତ ହୋଇ ହୃଦ-ବିନୋଦନ କରୁଛି, ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାନ୍ତା ! କବି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଉପେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କାବ୍ୟ କବିତାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି

“ଗାଏ ତୁମ ଗୀତ ସଭାରେ ପଣ୍ଡିତ

ପଥେ ପାରୁ ହୁଷ୍ଟମନା

ବିଲେ ବୋଲେ ଚଷା ଅନ୍ତଃସୁରେ ଯୋଷା

ନୃତ୍ୟରଙ୍ଗେ ବାରାଙ୍ଗନା ।”

କହି ପ୍ରଶଂସା କରିଥିଲେ ହେଁ ତାଙ୍କର ପରି ଆଡ଼ମ୍ବରପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାଷା କିମ୍ବା ଦନ୍ତାସ୍ପୃଷ୍ଟିତ ଶବ୍ଦ-ବିଭବରେ ସେ କବିତା ଲେଖି

ନାହାନ୍ତି । ଯୁଗାନୁଯାୟୀ ଧର୍ମର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ କେବଳ ସରଳ ଭାଷା ଓ କେତେକ ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିର ବଳିଷ୍ଠତାକୁ ନେଇ ଖାଣି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ଏହି ଉକ୍ତିର ସତ୍ୟତା ପ୍ରତିପାଦିତ କରିପାରିବ ଯେତେ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ‘ଧର୍ମପଦ’ର ଅସ୍ତିତ୍ବ ବିରାଜିତ ହେଉଥିବ । ଏହି କବିତାରେ କାବ୍ୟକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ଲଳିତ କଳାର ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମାବୁଦ୍ଧିକୁ ଯେମନ୍ତ ରୂପ ଦେଇ ପଲ୍ଲୀପ୍ରାଣ ଗୋପବନ୍ଧୁ ପଲ୍ଲୀପ୍ରାଣକୁ ସ୍ପନ୍ଦିତ କରିଅଛନ୍ତି ତାହା ବାସ୍ତବିକ ଓଡ଼ିଆର ଓଡ଼ିଆତ୍ବ ଓ ଜାତୀୟତାର ଉତ୍କଳମୟ ଗୌରବ ବିଭୂତି ।

ପଲ୍ଲୀପ୍ରାଣ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ବାସ୍ତବ ରସର ମଧୁର ମନ୍ଦାକମ୍ପ ଧାର ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବୁଝାଇ କବିତ୍ବର ଖୁବ୍ ପରିଚୟ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଯିମିତି ମନେ ହୁଏ କାବ୍ୟଯୁଗର ଆଦି ରସାତ୍ମକ ପ୍ରଖରତାରେ ବାସ୍ତବ ରସ ଯେଉଁ ଆକୁଳ ହୃଦୟ କରି କେଉଁଆଡ଼େ ବିଲୀନ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା—ସେହି ରହସ୍ୟ ପୁନଃ ଉଦ୍ଧାର ମାସ । କାରଣ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଯୁଗରେ ଯେଉଁ କାବ୍ୟ କବିତା ରଚିତ ହେଉଥିଲା ତାହା କେବଳ ଆଦିରସାତ୍ମକ । କାବ୍ୟ-ନାୟିକା ସେଇଠି ମାଡ଼ୁଇ ଗୌରବ ଉପଲବ୍ଧ କରିବା ସୌଭାଗ୍ୟ ପାଇ ନଥିଲା । କେବଳ ପଞ୍ଚସଖା ଯୁଗର ବୈଷ୍ଣବାୟୁ କବିଗଣ ଯଶୋଦାଙ୍କ ମୁଖରେ ଫୁଟାଇ ପାରିଥିଲେ ବାସ୍ତବ ରସର ଭାବଧାରା । ଅତଏବ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେହି ଭାବକୁ ଅନୁସରଣ କରି ନିଜର ସାହିତ୍ୟକୁ ଜୀବନ୍ତ କରି ଅଛନ୍ତି । କରିବା ମଧ୍ୟ ସ୍ବାଭାବିକ । କାରଣ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ନବାକ୍ଷରୀ ଭଗବତରେ ବାଲ୍ମୀକୀଙ୍କୁ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ‘**Child is father of man**’ ପ୍ରଶଂସା ଜନମୁଖରୁ ଯେତେବେଳେ

କାନ୍ଦି ଉଠୁଛି । ସନ୍ଦେହ ଓ ବିସ୍ଫୁର୍ତ୍ତାକୁଳରେ ବାର ବରଷର ଧରମା ପୁଅ ମା' ଆଖିରୁ ଲୁହ ପୋଛୁଛି, ଏପରି ସମୟରେ ମାତୃ-ହୃଦୟ ତତ୍ତ୍ଵଶାତ୍ର ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ ପାସୋରି ଦେଇ ସନ୍ତାନର ଏମନ୍ତ ସହାନୁଭୂତି ଉପସ୍ଥେଗ କରି ବାସ୍ତବ ରସରେ ଆତ୍ମହର ହୋଇ ଗଦ୍‌ଗଦ୍ କଣ୍ଠରେ ଗାଇ ଉଠୁଛି ସରଳ, ତରଳ ଭାବରେ—

“ମରିଯାଏ ମୁଁ ଲେ ! କି ବିକଳେ ଲୁହ
ପୋଛି ଦିଅଇ ମୋ' ଧନ”

କିମ୍ବା

ପିତା ଅନେକ୍ଷଣେ ପୁଅର ଗମନୋଦ୍ୟମ ପୂର୍ବରୁ ଧନମାଳୀ ଧର୍ମପଦର ବୁଦ୍ଧି ଓ ଚତୁରତାରେ ବିମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ହରଷ ଓ ସନ୍ଦେହାଭିଭୂତା ମାତୃ-ପ୍ରାଣ କହି ଦେଉଛି,—

“ମରିଯାଏ ଆହା ମୋ ଧନମାଳୀର
କେତେ ବୁଦ୍ଧି କି ସାହସ ।”

ଏଇଠି ‘ମରିଯାଏ ଆହା’ ଏବଂ ‘ମରିଯାଏ ମୁଁ ଲେ !’ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିରେ ଅନ୍ତରର କେତେ ଆଶା, ଆକାଞ୍ଛା ଓ ପ୍ରୀତି ବା ଆନନ୍ଦ ଉଦ୍‌ବେଳିତ ହୋଇ ଉଠିଛି, ଅବର୍ଣ୍ଣ୍ୟମୟ । କେବଳ ଯେ ମାତୃ-ହୃଦୟ ଏପରି କହିବ, ତାହା ନୁହେଁ । ସ୍ନେହ କିମ୍ବା ଦୁଃଖରେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇ ଯେତେବେଳେ ଜାଗିଉଠେ ଓଡ଼ିଆ-ପଲ୍ଲୀ-ରମଣୀ ହୃଦୟ ସେତିକିବେଳେ କହିଦିଏ ନିଭୂତ-ଅନ୍ତର-ମୁକ୍ତିତ ସେହି ପଦକ ‘ମରିଯାଏ ଆହା !’ କିମ୍ବା ‘ମରିଯାଏ ମୁଁ ଲେ !’ । ବିଶେଷତଃ କହିବାକୁ ଗଲେ ସେହି ପଦକ ଓଡ଼ିଆ ପଲ୍ଲୀ ରମଣୀର ମୁଖାଳଙ୍କାର । ତା’ ବୋଲି ଯହିଁ ତହିଁ ବ୍ୟବହାର କଲେ ତା’ର ମୃଦୁ ମୁକ୍ତିନା ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ହୁଏ ନା; ଯେଉଁଠି ଯାହା ଘଟିବା କିମ୍ବା

ଶୁଣିବାର ଅବକାଶ ନଥାଏ ସେଇଠି ଯଦିଓ ଅବକାଶର ସୂଚନା ଆସେ, ସେଇଠି ।

ଏପରି କେତେ ଯେ ଶବ୍ଦ-ମାଧୁରୀ ତାଙ୍କର ରଚନାବଳୀର ଛନ୍ଦେ ଛନ୍ଦେ ପୁଟିଉଠିଛି—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭାବଗର୍ଭକ ରୂପେ, ତାର ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ । ଏହି ଯୁ ସାହିତ୍ୟ, ନାହିଁ ସେଠି ଭାଷା-ଆଡ଼ମ୍ବର କିମ୍ବା ବୃଥା କସରତ । ସରଳ, ତରଳ ଓ ମନମତାଣିଆ ଭାଷା ଦେଇ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି—ଜାଣ୍ଠାୟତାର ବାସ୍ତବ ଚିତ୍ର ନେଇ । ଯେଉଁଥିପାଇଁ ଆଜି ଜାଣ୍ଠାୟ-କବି ରୂପେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବରେଣ୍ୟ ଓ ପୂଜ୍ୟ ।

ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ତାଙ୍କର ଲେଖନୀ ଗଦ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ପୁଟାଇ ଅଛି । ଉପନ୍ୟାସ ପିତା ସେନାପତିଙ୍କ ବଳିଷ୍ଠ ଲେଖନୀ ମୁନରେ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରକୃତ ଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ତା'ର ସୁଦୃଢ଼ତା ଏବଂ ମନୋହାରଣୀ ପ୍ରଭା-ମାଧୁରୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହକାରରେ ରୂପ ପାଇଛି ଗଳ୍ପ-ରସିକ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ-ସାଧନ ଭିତରେ । ପଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରେ ସେ ସିମିତି ପାରଙ୍ଗମତା ହାସଲ କରିଥିଲେ ସିମିତି ମଧ୍ୟ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଧରଣର ଉଚ୍ଚ କୋଟିର ଗବେଷଣାମୂଳକ ପ୍ରବନ୍ଧ, ଆଲୋଚନା ପ୍ରଭୃତି ‘ସତ୍ୟବାଦୀ ଏବଂ ‘ସମାଜ’ ପତ୍ରିକା ଦ୍ଵୟରେ ପ୍ରକାଶିତ କରି ଜାଣ୍ଠାୟ ଗଦ୍ୟ-ପୀଠକୁ ଏକ ସୁଷମାମୟ ନିକୁଞ୍ଜରେ ପରିଣତ କରିଥିଲେ । ବିଶେଷତଃ ସେ ଥିଲେ ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟ ଉଭୟ କଳାରେ ନୂତନ ଶୈଳୀ ଓ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ରତାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ । କାରଣ ସେନାପତିଙ୍କ ଗଦ୍ୟ ଲେଖାରେ ଯେ କେତେକ ଯାବନିକ ପଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି, ସେହିଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଞ୍ଚଳର ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଲୋକମାନେ ବୁଝିବା ମୁସ୍ତିଲ । କିନ୍ତୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ

ଏପରି ଓଡ଼ିଆଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରି ଅଛନ୍ତି ଯେପରି କି ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରାନ୍ତର ଓଡ଼ିଆ ମାନ୍ଦ୍ୟକୁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ପାରିବେ, ଭାବ-ମଧୁର ଆସ୍ବାଦ । ପୁଣି ସେ ଯେପରି ଭାଷା ଓ ଭାବ ପ୍ରକାଶର ମୌଳିକତା ଓ ସୁନ୍ଦରତା ରକ୍ଷା କରି ଯେଉଁ ନୂତନ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ବା ଶୈଳୀ ଉଦ୍ଭାବନ କରି ଅଛନ୍ତି ତାହା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଯୁଗାନ୍ତର ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଆଦର୍ଶ କି ତାଙ୍କର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସାହିତ୍ୟସେବକଙ୍କୁ ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରଭାବିତ କରି ଗଦ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ବଜାଏ ରଖିଛି । ପୁଣ୍ୟାମ୍ବା ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସ୍ୱଳ୍ପ ହୃଦୟ, ଜାତୀୟ-ପ୍ରୀତି, ସାଧୁତା, ନିଃସ୍ୱାର୍ଥପରତା ଏବଂ ସତ୍ୟର ମହିମାମୟ ତେଜସ୍ବୀର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଯିମିତ ପଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହୋଇଅଛି, ଗଦ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ ରୂପ ଘେନି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟପୀଠରେ ଏକ ଗୌରବାବଦ୍ଧ ଆସନ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛି । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ପରିପୁଷ୍ଟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରୁ ବହୁ ଉଦ୍ଧୃତାଂଶ ପ୍ରକାଶ କରି ନିଜର ବଳିଷ୍ଠ ମତ ସହ ବିଭିନ୍ନ ଲେଖା ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ତାହା ଯେତେ ଚମତ୍କାର ସେତେ ଅସାଧାରଣ ପ୍ରତିଭାର ପରିରୂପକ ।

ଏଇଠି ଆହୁରି ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ ଭାଷା ଓ ଭାବ ମାଧ୍ୟମରେ ସତ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଯେପରି ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସମ୍ଭବ-ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ ଲୋକ-ଚରିତ୍ର ଗଠନ କରିବ ତଦ୍ରୂପ ପଦ୍ଧତି ସେ ଉଦ୍ଭାବନ କରିଥିଲେ । ନିଜେ ସେ ଯେପରି ଜଣେ ସତ୍ୟବାଦୀ ଓ ଚରିତ୍ରବାନ ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ ଆଦର୍ଶର ପ୍ରତୀକ ବା ନିଶାଣ । ସତ୍ୟ ଯଦିଓ କବିର ଗ୍ରହଣୀୟ ବା ଆଦରଣୀୟ ହେବା ଚାହୁଁ ତେବେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେହି ମାତ୍ରର ପ୍ରକୃତ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ।

ସତ୍ୟ ବୋଲି ଯାହା ପ୍ରକଟିତ ତାହା ନିର୍ଭୀକ ସହକାରେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ସତ୍ୟାନୁସନ୍ଧିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ କୁଣ୍ଡାବୋଧ କରୁ ନଥିଲେ । କାରଣ ସେ ବେଶ୍ ବୁଝି ପାରିଥିଲେ ଯେ ସତ୍ୟର ଜୟ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅସଂଖ୍ୟମୁଖା । ଅବରାମ ଗଡ଼ରେ ଯେତେ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ଆସୁ ନା’ କାହିଁକି ସତ୍ୟ ସାଧନରେ ହିମାଦ୍ର ପରି ଅଟଳ ଓ ଅଟଳ ରହିବା ମାନବକତାର ଉତ୍କର୍ଷ ଯେପରି, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତାର ବିକାଶ ମଧ୍ୟ ସେପରି । ତେଣୁ ସେ କହିଅଛନ୍ତି—

“ହେଉ ପଛେ ହେବ ଆଉ ଯେ ଯାତନା,
ସତ୍ୟେ ଚଳି କର ସତ୍ୟର ସାଧନା ।
ସତ୍ୟ ମାନବର ସବୁ ପରିକାଶେ,
ସ୍ଥାପନ ରାଜଶକ୍ତି ନାଶେ ସତ୍ୟ ପାଶେ ।”

ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବିଚାର କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଜନତାର ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱକୁ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିବିଡ଼ ଭାବରେ ପର୍ଯ୍ୟଲେଚନା କରି ସତ୍ୟାନୁସନ୍ଧିତ ପ୍ରାଣରୁ ସନ୍ଦେହ ଓ ଦୁର୍ବଳତାକୁ ଦୂର କରି ଅଛନ୍ତି । ସତ୍ୟର ମହତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରତି ଏକ ନିର୍ଭର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ମଧ୍ୟ । ଯେହେତୁ ଧର୍ମୋଚିତ କର୍ମ କରିବା ମନୁଷ୍ୟର ଆଦିମ ପ୍ରକୃତି ଏବଂ ଆଦର୍ଶ ମଧ୍ୟ । ଅଥଚ ସମୟାନୁକ୍ରମେ ମନୁଷ୍ୟ ସେହି ନିରାଶ ସତ୍ୟକୁ ପ୍ରତିପାଳନ କରିବାରେ ପରାସ୍ତମୁଖ ଭଳେ କାରଣ ସତ୍ୟପଥ ସଦାସବଦା ଜ୍ୱଳନ୍ତାଗ୍ନି ପରି ଉତ୍ତପ୍ତ । ସେଇଠି ଜୟଲାଭ କରିବା ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷେ ଦୁଃସାଧ୍ୟ । ସେହିହେତୁ କାଳେ ସତ୍ୟ-ସାଧକ-ପ୍ରାଣ ସେହି ନିଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ମଧ୍ୟରେ ଅବଚଳିତ ରହି ନପାରି ସତ୍ୟରୂପ ହୋଇପାରେ, ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ଏଇଠି ସେ ନିର୍ଭର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । କେବଳ ଯେ ସତ୍ୟର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ସକାଶେ ତା’ନୁହେଁ । ମାନବର ଜୀବନ ସବୁ ପ୍ରକାଶ ନିମନ୍ତେ

ସତ୍ୟର ଆବଶ୍ୟକତା ବୋଲି ପ୍ରଲେଭନ ବା ପ୍ରଚାରଣରେ
 ସତ୍ୟାଦର୍ଶକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିବା ବିଲକ୍ଷ୍ମ ବରୁରଯୋଗ୍ୟ
 ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ସେହି ସତ୍ୟର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ସକାଶେ ନିଜେ ଅସହ୍ୟ
 ଦୁଃଖ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅବରତ ସହ୍ୟ କରୁଥିବା ବେଳେ ଯଦିଓ ପୁଣି
 ଆନ୍ତରିକ ହୃଦୟ, ଶତ୍ରୁ ବେଦନାର ନିଷ୍ଠୁର କଷାଦାତ ସେଇଠି
 ସାଧକର ସତ୍ୟାଗ୍ନି ପରୀକ୍ଷିତ ଶକ୍ତି ହୃଦୟ ଆକୁଳ ହିମନରେ
 ମିଥୁନାଶ ହୋଇ ସାଧାରଣତଃ ବିତୃଷ୍ଣା ବଶତଃ ସତ୍ୟ ପ୍ରତି ଆସ୍ଥା
 ହରାଏ । ଏହା ଯେତେ ଦୁର୍ବଳତା ହେଉ କିମ୍ବା ଦ୍ରାକ୍ଷାରସ
 ଲଳାପିତ ଶିବାର ପରିଣତି ହେଉ ତାହା ଯେ ନିରାଟ ବାସ୍ତବ,
 କେହି ହେଲେ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବେ ନାହିଁ । କାରଣ ମାନବ ଯେ
 ଭଗବାନ ନୁହେଁ ଯଦ୍ବାସ୍ତବ କି ସେ ଯେତେ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟର ସମ୍ମୁଖୀନ
 ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ସହ୍ୟ କରିବ । ମାୟା ମୋହାବଦ୍ଧ ଜୀବ ବିଶିଷ୍ଟ
 ମାନବ ତଥାପି ତାର ଜ୍ଞାନ ଥିବା ଯୋଗୁଁ କୈବଲ୍ୟ ଜୀବନ ନିମିତ୍ତ
 ଆପ୍ରାଣ ଚେଷ୍ଟା କରେ—ଯେତେ ପ୍ରକାର ଦୁଃଖକଷ୍ଟ ଭୋଗ କରି ।
 ତା'ବୋଲି ଦୁଃଖ ପରେ ଦୁଃଖ ଓ କଷ୍ଟ ପରେ କଷ୍ଟ ଭୋଗିଲେ
 ତାର ଦମ୍ଭ ଓ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ରହିବ କେତେକେ ? ତେଣୁ ସେହି
 ଦର୍ଶନାତ୍ମକ ପ୍ରାଣ ଯେପରି ଶତ ଯନ୍ତ୍ରଣା ସତ୍ତ୍ୱେ ସତ୍ୟ ସାଧନରେ
 ବ୍ରତୀ ହୁଏ ସେପରି ପ୍ରେରଣା ଓ ଉତ୍ସାହ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଜାତ କରାଇ
 ଥିଲେ । ସତ୍ୟ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ମମତା, ସ୍ନେହ ଓ ଆଦର ସାଧକର
 ଆତ୍ମମ ପ୍ରବୃତ୍ତି ହିମାନୁପ୍ପ ପଥରେ ଉନ୍ନୀତ ହୋଇ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ପୃଷ୍ଟିତ
 ହେବାକୁ ଯାଉଛି ତାହା ଯେପରି ଶିଶିରସିକ୍ତ ପଦ୍ମ ସଦୃଶ ବିଭ୍ରାଟ
 ଚନ୍ଦ୍ରାଧାରର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ମଉଳି ନଯାଏ—ସେହି କର୍ମପନ୍ଥା
 ସଫଳ କରି ସାଧକ ପ୍ରାଣରେ ଆଶିଷନ୍ତ ଅପୂର୍ବ ଉତ୍ସାହ ଓ
 ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଉଦ୍ଦୀପନା ।

ଯେଉଁ ଉଲ୍ଲାସରେ ସ୍ୱୟଂ ଗୋପବନ୍ଧୁ ‘ହରିଣୀ-ବିପତ୍ତି’ ପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନକରି ସତ୍ୟାଦର୍ଶ ପାଳନ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ସତ୍ୟ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ମମତା ଓ ସ୍ନେହ ଅତୁଟ ରଖିଥିଲେ, ଏଇଠି ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ ଏହି ସତ୍ୟପ୍ରୀତି କେବଳ ବୟୋବୃଦ୍ଧ ସମୟରେ ଜାତ ହୋଇ ନାହିଁ । ଜାତ ହୋଇଛି ବିକଶିତ କୁସୁମ-ଭରା ହୋଇ ଗୁଣାବସ୍ତାରୁ । ନୋହିଥିଲେ ସାମାନ୍ୟ ଜଣେ ଗୁଣ ନିକଟରେ ପୁଣର ତତ୍ତ୍ୱାଳୀନ ଗୋରା ସର୍ଜନ (ଯେଉଁ ସମୟରେ କି ବିଟିଶ୍ ରାଜତ୍ୱ ନିକଟରେ ଭାରତୀୟମାନେ ପଶୁଛନ୍ତି ବ୍ୟବହାର ପାଉଥିଲେ, ସେହି ସମୟରେ) ନିଜର ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର ନିମିତ୍ତ କ୍ଷମାପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇଥାନ୍ତା !!!

‘ଆଦର୍ଶ ଓ ଆକାଞ୍ଛା’ ଶୀର୍ଷକ ସେ ଯେଉଁ ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶିତ ଲେଖାଟି ଲେଖିଥିଲେ, ତହିଁରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଅଛନ୍ତି—
 “ଆନୁମାନଙ୍କର ଭ୍ରାସା, ଭ୍ରାବ, ଫିୟା ସମସ୍ତ ସତ୍ୟର ପଛା ଅନୁସରଣ କରିବା ଉଚିତ ଏବଂ ସେଥି ନିମନ୍ତେ ସବୁ ପ୍ରକାର ଡାଗ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ଆନୁମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଏ ଭ୍ରାବମାନ ସମାଜରେ ଯଥାସମ୍ଭବ ପ୍ରଚାର କରି ମାତୃଭୂମିକୁ ନବ ନବ ଆଶା ଓ ଉତ୍ସାହରେ ଉଦ୍ଦୀପିତ କରିବା ଆନୁମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।”
 ଏହି ଯେଉଁ ଉଚ୍ଚକୋଟିର ଭ୍ରାବରାଶି ଉଦ୍‌ବେଳିତ ହୋଇ ଝରି ପଡ଼ିଛି ତାହା ଯେତେ ନିଷ୍ଠାପରବଶ ସାଧନାର ପରଶତି ହେଉ ନା କାହିଁକି ସତ୍ୟ, ଶିବ, ସୁନ୍ଦରର ଏକ ପ୍ରକଳ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛି—କବି ଯେହେତୁ ସତ୍ୟ, ଶିବ, ସୁନ୍ଦରର ପୂଜକ, ଯା’ର ପ୍ରେରଣା କବି ହୃଦୟରେ କବିତ୍ୱର ମନୋହର ଭଣ୍ଡାର ସୃଷ୍ଟି କରେ ଏବଂ ଲେଖନୀର ଗୌରବ ଚରଞ୍ଜିତ କରେ । ଅତଏବ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେହି ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ବିଜ୍ଞ ଦୃଷ୍ଟିରେ

“ସତ୍ୟର ପତ୍ନୀ ଅନୁସରଣ କରିବା ଉଚିତ” କହି ଶ୍ରୀମତୀ ତଥା ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ତାହା ପ୍ରସାର କରି ଅଛନ୍ତି । କାରଣ ଅସିଂଠାରୁ ମଣି ବଡ଼ **Pen is more powerful than sword.** ଯାହା ଆମେ ଶତଥର ବ୍ୟକ୍ତ କଲେ ଉପକାରିତା ଲାଭ ପାରିବା ନାହିଁ ମଣିର ଏକ ପଦ ଲେଖାରେ ତାର ପ୍ରଭାବ ଆମର ଅଶେଷ ଉପକାର ସାଧନ କରେ ଏବଂ ଜନମନୋବୁଦ୍ଧିକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିପାରେ । ତେଣୁ ସତ୍ୟର ମହିମାମୟ ଆଦର୍ଶ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । କାରଣ ସତ୍ୟର ବିଲେପରେ ମାନବିକ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଦେବତା ଲଭିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ କଳ୍ପସିତ ହୋଇଥାଏ, ଯଦ୍ଵାରା କି ଦୟା, ଧର୍ମ ପ୍ରଭୃତି ସଦ୍‌ଗୁଣଗଣ ସ୍ବୟଂ ସ୍ବପ୍ନରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ସେହିହେତୁ ସ୍ବୟଂ ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସତ୍ୟ ନିକଟରେ ନିତମସ୍ତକ ହୋଇ ଗୀତାର ଛାରମୁରେ ବନ୍ଦନା କରି ଅଛନ୍ତି ପୁଣି ଆର୍ଯ୍ୟର ଶ୍ରେଷ୍ଠଗ୍ରନ୍ଥ ବେଦ ମଧ୍ୟ କହିଅଛି—

“ସତ୍ୟଂ ଜ୍ଞାନମନନ୍ତଂ ବ୍ରହ୍ମ”

କିମ୍ବା

“ଏତଦାତ୍ମ୍ୟ ବିଦସ୍ତ ସର୍ବଂ ତତଃ ସତ୍ୟଞ୍ଚ ତତ୍ତ୍ଵମସି ।”

ସତ୍ୟ ଯେହେତୁ ବ୍ରହ୍ମ ଓ ଆତ୍ମଶୁଦ୍ଧିର ମହୋତ୍ସବ, ଏହି ସତ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦିତ ହୁଅନ୍ତି—ଏହି ସତ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ଅନନ୍ତ-ଅଗାଧ-ମାଳାୟୁ ପାରାବାର କଳ୍ପ ନିଲଂଘି ଦୁନିଆକୁ ଅଭୟ ଦେଇଛି । ସତ୍ୟରେ ଲୋକ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ପୁଣି ସତ୍ୟରୁ ଅମୃତ ନିର୍ଗତ ହୁଏ ମଧ୍ୟ । ତେଣୁ ତୈତ୍ତିରୀୟ ଉପନିଷଦ୍ କହେ (୧-୧୧-୧) ଯଥା:—

“ସତ୍ୟେନାର୍ଜଃ ପ୍ରତିପତ୍ତିଃ

ସତ୍ୟେନାପ୍ୟାୟତେ ଶଶୀ,

ସତ୍ୟେନାମୃତମୁଦ୍ଭୂତଂ

ସତ୍ୟେ ଲୋକଃ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତଃ ।”

ଅତଏବ ସତ୍ୟ ହେଉଛି ସଦାପେକ୍ଷା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧର୍ମ, ଯାହାକି ଏବେ ଅଛି, ଆଗେ ଥିଲା ଓ ଭବିଷ୍ୟତରେ ମଧ୍ୟ ଥିବ । ପୁଣି ସୃଷ୍ଟି ପୂର୍ବରେ ଯା’ର ସତ୍ତ୍ୱ ଅନୁଭୂତ ହେଉଥିଲା ବୋଲି ଉଚ୍ଚବେଦ କହୁଛି—“ସତ୍ୟେନ ଶ୍ରେୟବତା ଭୂମିଃ” ଅର୍ଥାତ୍ ସତ୍ୟରୁ ଭୂମିର ସୃଷ୍ଟି । ସେହି ଚିରନ୍ତନ ଓ ଅବିନଶ୍ୱର ସତ୍ତ୍ୱ ସଦାପେକ୍ଷା ଯେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କେହି ହେଲେ ଅସ୍ତ୍ରୀକାର କରିବେ ନାହିଁ । ମହାଭାରତରେ ଏଥି ଯୋଗୁଁ ସତ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ନିରୂପିତ ହୋଇ କୁହାଯାଇଛି ଯେ—

“ଅଶ୍ୱମେଧ ସହସ୍ରଂ ଚ

ସତ୍ୟଂ ଚ ଭୁଲୟାଧୃତଂ,

ଅଶ୍ୱମେଧ ସହସ୍ରେଷୁ

ସତ୍ୟମେବାତିରିଚ୍ୟତେ ।”

ଅର୍ଥାତ୍—ସହସ୍ରେ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ ଅପେକ୍ଷା ସତ୍ୟ ହେଉଛି ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

ଏହି ଶକ୍ତିର ଅଲୌକିକ ପ୍ରେରଣାରେ ମାନବର କଳ୍ପସିତ ପ୍ରବୃତ୍ତି ସମ୍ଭାରଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଐଶ୍ୟାଲୋକରେ ଉଦ୍ଭାସିତ ହୁଏ, ଆତ୍ମାର ସଙ୍କୁଚିତ ଚେତନାକୁ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ କରି ମହତ୍ତ୍ୱାୟ କରି, ଶିତାପ ଯନ୍ତ୍ରଣାରୁ ରକ୍ଷା କରି ମୋହ ଅନ୍ଧକାରରୁ ମାନବ ସମାଜକୁ ଦିଏ ପ୍ରଦୀପ୍ତ ଆଲୋକ, “ଚନ୍ଦ୍ରଫଳ ଦାନ ରସମୟ କୃଷ୍ଣ, ଆନନ୍ଦରୂପିଣୀ ରାଧା”ଙ୍କ ପଦପ୍ରାନ୍ତରେ ମୁକ୍ତିକାମୀ ହୃଦୟକୁ ଦିଏ ମୁକ୍ତି ଓ ନିରାନ୍ତର ପୃଥ୍ବୀରେ କରେ ଆନନ୍ଦ ସଂଚାର ।

ଅତଏବ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଏହି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସତ୍ୟର ମହିମା ଗ୍ରହଣ ଓ ଗ୍ରହଣ ଐକାନ୍ତକ ମିଳନ-ମାଧୁର୍ଯ୍ୟରେ ଫୁଟାଇ

ଜନମନକୁ ଆହ୍ଲାଦିତ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେଥିପ୍ରତି ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାନବ ଅନ୍ତରକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଛନ୍ତି । ଧର୍ମପ୍ରାଣ ହିନ୍ଦୁ ଜାତି ନିଜର ହୃଦ ଗୌରବକୁ ପୁନରର୍ପି ଯେପରି ଫେରି ପାଇବ ସେହି ପ୍ରେରଣାରେ ଶିବ, ନଳ, ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ଯୁଧିଷ୍ଠିର, କର୍ଣ୍ଣ, ଦଧୀଚି ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ଅପୂର୍ବ ସତ୍ୟ ଓ ତ୍ୟାଗ ସାଧନାକୁ ସାହିତ୍ୟ ଜରିଆରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଅଛନ୍ତି । ସୁଖ, ସ୍ବାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ, ପ୍ରୀତି ଓ ଶାନ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ଯେପରି ଏହି ନରକଂକାଳମୟ ଦେଶ ଅମରାବତୀପୁରକୁ ନିନ୍ଦା କରିବ—ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ସତ୍ୟର ପବିତ୍ର ଓ ପୂଜ୍ୟମୟ ପଦତଳେ ଆତ୍ମନିବେଶ କରି ମିନତିଭରା ରାଗିଣୀ ଶୁଣାଇ ଅଛନ୍ତି । ସତ୍ୟର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବଜାୟ ରଖିବା ନିମିତ୍ତ “ସବୁ ପ୍ରକାର ତ୍ୟାଗ ସ୍ବାକାର କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ଆତ୍ମ-ମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ” ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ପାଳନ କରି ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରାଣ ଯେଉଁଠି କାନ୍ଦୁଛି “ଏକକୁ ଅନାଇଁ ଆନ ନେହୁ ଅଶ୍ରୁଧାର—ବହୁବ ନାହିଁକି ଭେଦି ହୃଦୟ ଦୁଆର” କିମ୍ବା “କେବଳ ମୀର ସ୍ଵର୍ଥର ଛଳନା” ବାସ୍ତବତାର ଡାକ୍ତା ନୈରାଶ୍ୟରେ—ସେହିଠି କର୍ମଯୋଗୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ତଳେ ସୁଦ୍ଧା ସତ୍ୟରୁ ବିଚ୍ୟୁତ ନୁହନ୍ତି । ସେ ସେଇଠି ଅଟଳ, ଅଚଳ ଓ ମହାମେରୁ ସମ ଗନ୍ଧୀର ଓ ନିଶ୍ଚଳ । କାରଣ ସେ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ସତ୍ୟ ପାଶେ ଦୁନିଆର ଯାବତୀୟ ଦୁଃଖ ଯନ୍ତ୍ରଣା କିଛି ନୁହଁ, ଦୁଃଖାନୁରୂପୀ ସୁଖର କାରଣ ମାତ୍ର

ଏହିଠି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା କଥା ଯେ ବାସ୍ତବତାର ଡାକ୍ତା କଷାଘାତରେ ଜର୍ଜରିତ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କର ଅମଳ-କମଳ-ପ୍ରାଣ କର୍କଶତାର ତଳେ ମାତ୍ର ଉପାଦାନ ଗ୍ରହଣ କରି ନାହିଁ । ବରଂ ‘ଅଗ୍ନିହୃତାଗନେ ଯେହ୍ନେ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ତେଜାୟାନ’ ସ୍ଵରୂପ ପ୍ରଶାନ୍ତ,

କୋମଳ ଓ ମଧୁର । ନୋହୁଥିଲେ, ତାଙ୍କର କବିତା ଏତେ ସରଳ, ତରଳ ଓ ମଧୁର କାନ୍ତ ପଦାବଳୀ ଭୂଷଣରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ ପାରି ନଥାନ୍ତା । ତାହା ଯେହେତୁ ଅନ୍ତରର ଭାଷା ଓ ଭାବର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି, ତେଣୁ ସାହିତ୍ୟକୁ ଜୀବନର ସମାଲୋଚନା ବା **Criticism of life** ବୋଲି ଫରାଦି ଦେବାର ଚାର୍ଯ୍ୟ ଏଇଠି ବେଶ୍ ସୁଚିତ୍ ।

ଏଇଠି ପୁଣି ଆମେ ହୃଦ୍‌ବୋଧ କରୁଁ ଉତ୍କଳ ଚରିତ୍ରର ମହାନ ପରାକାଷ୍ଠା । କାରଣ ସତ୍ୟର ଆବର୍ତ୍ତାବ ଯେଉଁଠି ସମ୍ଭବ ସେଇଠି ଚରିତ୍ର ଯେ ନିର୍ମଳ ଓ ମହତ୍, ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହ—ଯେପରି ଗାନ୍ଧିମୟ ରବିକର ପରଶରେ ରସାଶିତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ପୃଥିବୀ ଅସୁମାରମ୍ଭରୁ ଉଷାଲୋକର ଆଭାସ ପାଇଥାଏ । ଏହା ଭାବିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ଯେ ସୁଚରିତ୍ରର ପରାକାଷ୍ଠା ସେ ଯିମିତି ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି ତାହା ଏକ ଛଳନାପୂର୍ଣ୍ଣ କନ୍ୟା ପ୍ରତାରଣା-ଜନ୍ମାଳ-ଗର୍ଭର ବିଷୟ-ବସ୍ତୁ । ତାହା ତାଙ୍କ ନିଭୂତ ଅନ୍ତରର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଆସକ୍ତି । ନଚେତ୍ ତାଙ୍କର କବିତାସୌଷ୍ଠବ ଏତେ ଦୂର ସରସ, ସୁନ୍ଦର ଓ ହୃଦୟମୁଖିତ ହୋଇପାରି ନଥାନ୍ତା, ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟସିଦ୍ଧ । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗ ଅବତାରଣା କରି ପ୍ରାଚ୍ୟର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦାର୍ଶନିକ ସର୍ବପଲ୍ଲୀ ରାଧାକୃଷ୍ଣନ୍ ଜୟପୁରଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ପି.ଇ.ଏନ୍. ଅଧିବେଶନରେ କହିଥିଲେ ଯେ—“Unless you yourself is a great seer you cannot produce great literature !”

ବାସ୍ତବିକ ଏହା ସତ୍ୟ, କାରଣ ଚରିତ୍ର ମହାନ ହେଲେ ଜୀବନ ମହତ୍ ହୁଏ ଏବଂ ସେହି ମହତାଲୋକ ହିଁ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଆତ୍ମାକୁ ଆଲୋକିତ କରେ । ଯେଉଁଠି କି ଆତ୍ମା ସଚେତନ

ହୋଇ ପରମାତ୍ମାର ପଦଦେଶରେ ଲୀନ ହେବା ସକାଶେ ଯେଉଁ ଏକାଗ୍ରତା ଓ ମର୍ମନ୍ତୁଦ ରାଗିଣୀ ତୋଳିଥାଏ—ତାର ପ୍ରେରଣାରେ ସେ ଦେଖେ ସବୁ ଚରାଚର ବ୍ରହ୍ମମୟ ଏବଂ ଐଶ୍ଵର୍ୟ୍ୟ ଶକ୍ତିର ସମୁଦ୍ଧାନ ଘାତ୍ରି । ପୁଣି କର୍ମସମୁହ ତାର ଭଗବତ୍ ପ୍ରସାଦରେ ଲଭିଥାଏ ତୃପ୍ତି । ଏହି ଦିବ୍ୟ ପ୍ରଭାବ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଜୀବନରେ ପ୍ରକଳ ଭାବରେ ପ୍ରତିଭାତ । ସାଧାରଣ ନରକଙ୍କାଳ ଦେହରେ ମହାମାନବତ୍ତ୍ଵ ଦର୍ଶନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଭୁ ବ୍ରହ୍ମରାଶିଙ୍କ ବଂଶୀର ଅନାହତ ବାଣୀ ମୁକ୍ତନା ସେ ମର୍ମେ ମର୍ମେ ଉପଭୋଗ କରି ବିଭୋର ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସବୁ ସ୍ଥଳରେ ପରମ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ସନ୍ତ୍ତ୍ଵ ଖୁବ୍ ନିବିଡ଼ ଭାବେ ଉପଲବ୍ଧ କରି ଅଛନ୍ତି ।

ଏହି ଭାବ-ରହୁ ସାହିତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଯେ ପାଉଁ, ତାହା ତାଙ୍କ ହୃଦୟର ଅବିନଶ୍ଯର ଅଲଙ୍କାର—ଯେହେତୁ କବିତା ହେଉଛି କବି ହୃଦୟର ସ୍ଵର । ଯେଉଁଥିପାଇଁ କବିପ୍ରାଣ ଅହରହ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମ କରେ ସେହି ସେହି ଭାବସମୁହ ଜୀବନ୍ତ ହୋଇଉଠେ ତାର କବିତାରେ । ଯଦିଓ କବି ଏଇଠି ପ୍ରତାରଣାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଅର୍ଥାତ୍ ଲୋକାନ୍ତରାଳରେ ଚରସକୁ ଦୂଷିତ କରି ଚରସ-ବାନ୍ର ପରିଚୟ ଦିଏ, ତେବେ ବୁଝି ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ ପାପାଣୀ ହୃଦୟର ଲଳିତା ଯେତେ ଯନ୍ତ୍ର ସହକାରେ କବିତା ରଚନା କରୁ ନା କାହିଁକି, ସୁଧାଭାଣ୍ଡରେ ବିଷବିନ୍ଦୁ ସଦୃଶ ସେହି ହୃଦୟର ରୂପ ଏପରି ଭାବେ କବିର ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଚିତ୍ରିତ ହେବ, ଯାହାକି ସହଜେ ବାରିବା ଦୁଃସାଧ୍ୟ । ତେଣୁ ଯଥାର୍ଥରେ କୁହାଯାଇଛି ‘Literature is the criticism of life’ କିମ୍ବା ଜୀବନଇତିହାସ ହିଁ ସାହିତ୍ୟ । ସ୍ଵୟଂ ଗୋପବନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟ ଏହି ମତର ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ଭାବରେ ମତ ଦେଇ କହିଅଛନ୍ତି ଯେ—

“ସମାଲୋଚକ ଲେଖକ-ଜୀବନୀ ସହିତ ପରିଚିତ ନହେଲେ ସମାଲୋଚନା ସରସ ହେବା ପରିବର୍ତ୍ତେ କମ୍ବୂତ କମାକାର ରୂପ ଧରିଥାଏ ।”

ଅତଏବ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ ଯେ ଚରିତ୍ରବାନଙ୍କ କବିତା ହିଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କଳାର କୃଷ୍ଣି ବା ସୃଷ୍ଟି । ଅରବିନ୍ଦଙ୍କ ଭାଷାରେ କହିବାକୁ ଗଲେ—“The first and lowest use of art is purely aesthetic, the second is the intellectual or educational, the third and highest is the spiritual.” ଅର୍ଥାତ୍ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଭାବସମ୍ପନ୍ନ କଳା ବା ସାହିତ୍ୟ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ଉଚ୍ଚଷ୍ଠ ।

ସେହି କଳା-କୃଷ୍ଣିର ମୁଖ୍ୟ ପୁରୋଧା ଥିଲେ ଗୋପବନ୍ଧୁ । ସେ ଯେଉଁ କର୍ମପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ ତାହା ‘ବିଦ୍ୟା କର୍ମର୍ଥଂ ଯଦି ନାସ୍ତି ରୁଚିତ’ କିମ୍ବା ‘ରୁଚିଂ କୃତ୍ବା ଦୃଢ଼ଂ ପିବେତ୍’ ମାତ୍ରର ସମର୍ଥକ ନୁହେଁ କିମ୍ବା ସ୍ୱାର୍ଥ, ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତା ଓ ହେଷ ବିଦେଷର ପରିଣତି ନୁହେଁ । ତାହା ଏକ ମହାନ୍ ଉଚ୍ଛୁଳ ଆଦର୍ଶର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି । ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ, ଆତ୍ମତ୍ୟାଗ, ବିଶ୍ୱପ୍ରିୟ, ସମଭାବାପନ୍ନତା ପ୍ରଭୃତି ସତ୍ପ୍ରବୃତ୍ତିଚୟର ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ହିସାବରେ ସେ ଐଶ୍ୱାସ୍ୟବାପନ୍ନ ହୋଇ ଅମୃତ ଜୀବନର ସଂଧାନ ଲଭି ଅଛନ୍ତି । କାରଣ ଯେଉଁ ଚିତ୍ତଶକ୍ତିର ଆଲୋଚନା କରି ଯୋଗୀ ମହର୍ଷିମାନେ ଜଗତକୁ ଦିବ୍ୟାଲୋକରେ ଉଦ୍ଭାସିତ କରି ଅଛନ୍ତି କିମ୍ବା ପ୍ରକୃତିର ବିଭିନ୍ନ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କବିମାନେ ଚିତ୍ତଶକ୍ତିକୁ ବେଶ୍ ଉପଭୋଗ କରି ସତ୍ୟ, ଶିବ, ସୁନ୍ଦରର ଗୁଣ କାର୍ତ୍ତି ଗାଇଅଛନ୍ତି, ସେହି ଚିନ୍ତା ଶକ୍ତିର ସତ୍ତାକୁ ଭୁଲି ଗୋପବନ୍ଧୁ ମୃଗନାଭ ମୃଗବତ୍ ପାଗଲୁମି କରି ନାହାନ୍ତି । “The Universality in action

is the law of divine living” ବା “ବିଶ୍ୱଜନନ ଶ୍ରବ
 ହିଁ ଭଗବତ୍ ଜୀବନର ବିଧି” ଅନୁସୂତ କରି ବିଶ୍ୱଶ୍ରବରେ ଉନ୍ନତ
 ହୋଇ ଅଛନ୍ତି—ଯେହେତୁ ସେ ସ୍ୱପାରର ଯାବତ୍ତାପ୍ତ ବୈଷୟିକ
 ଚିନ୍ତାକୁ ଦୃଷ୍ଟଭୂତ କରିଥିଲେ । ଲେଉ, ମାୟା, ଛନ୍ଦ, କପଟ
 ପ୍ରଭୃତି ମାତ ପ୍ରକୃତିଠାରୁ ସେ ଥିଲେ ବହୁତ ଦୂରରେ—ଯେଉଁଠି
 କି ଉକ୍ତ ମାତ ପ୍ରକୃତିସମୂହ ପ୍ରବେଶ କରିବା ଏକବାରକେ
 ଅସମ୍ଭବ । କାରଣ ବୈଷୟିକ ଚିନ୍ତା ପରିହୃତ ପରିସର ଏକ
 ଦିବ୍ୟ ଚେତନା ଉଦ୍ଭବ କରେ । ତେଣୁ କୁହାଯାଏ—ବୈଷୟିକ
 ଅନ୍ଧକାର ଦୃଷ୍ଟକରଣ ହିଁ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅନ୍ଧକାର ଦୃଷ୍ଟକରଣ ।

କାହିଁକି ନା, ବିଷୟ ଜଞ୍ଜାଳ ଭିତରେ ମାନବର ଯେଉଁ
 ସୂକ୍ଷ୍ମ ପ୍ରକୃତି ଦିବ୍ୟ-ଜୀବନ ପାଇଁ ଅହରହ ତୃଷିତ—ସେହି ତୃଷା
 ତା’ର ମେଣ୍ଟେ ନାହିଁ । କାରଣ ଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତର ବିଷୟା-
 ସକ୍ରିୟରେ ମାନବର ବୁଦ୍ଧି ଭ୍ରଷ୍ଟ ହୁଏ । ନିର୍ଲିପ୍ତ କର୍ମ ଯୋଜନାରେ
 ତା’ର ମନର ଶୃଙ୍ଖଳା ରହେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଗୀତାରେ
 କୁହାଯାଏ—

“ଧାୟତୋ ବିଷୟାନ୍ ପୁଂସଃ ସଙ୍ଗସ୍ତେଷୁପଜାୟତେ

ସଙ୍ଗାତ୍ ସଞ୍ଜାୟତେ କାମଃ କାମାତ୍ ହୋଧୋଽଭିଜାୟତେ ॥

ହୋଧାଭବତି ସମ୍ବୋଧଃ ସମ୍ବୋଧାତ୍ ସୃତିବିଦ୍ରମଃ

ସୃତିଭ୍ରଂଶାଦ୍ ବୁଦ୍ଧିନାଶୋ ବୁଦ୍ଧିନାଶାତ୍ ପ୍ରଣଶ୍ୟତି ॥”

ତେଣୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଏହି ମହାତତ୍ତ୍ୱର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ
 ଯେପରି ନିଜେ ଓ ବିଶ୍ୱମାନବ ସମାଜ ଉଦ୍ଧାର ହେବେ
 ସେହି ପନ୍ଥା ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । କାରଣ ପ୍ରଜ୍ଞାଲୋକରେ ସେ
 ସାରା ମାନବ ସମାଜକୁ ନିଜ ଅନ୍ତର ଭିତରେ ଦେଖିବା
 ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମସ୍ତ ମାନବାନୁଭୂତିକୁ ଅନ୍ତର ଭିତରେ

ଉପଲବ୍ଧ କରି ପାରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ । ଯେତେବେଳେ କି ସେବା ଓ ତ୍ୟାଗର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳମୟ ଗରିମା ସେ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ତାହା ଯେତେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ତେତେ ବିସ୍ମୟକର ମଧ୍ୟ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ—ରୋଗଶଯ୍ୟାରେ ପ୍ରାଣପ୍ରତିମ ପୁଅ ଶାୟିତ । ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ବିପଜ୍ଜନକ । କିଏ ଜାଣେ ଏ ଘଡ଼ି କି ଆଉ ଘଡ଼ି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଦୁର୍ଗ୍ଗା ପ୍ରଭଞ୍ଜନ ରୋଗ-ତାଡ଼ିତ-ପ୍ରାଣ-ନୌକା ଅନନ୍ତ ଅଗାଧ ମୃତ୍ୟୁ-ଜଳାବ୍ଧରେ ସମାଧିପ୍ରାପ୍ତ ହେବ ! ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ, ସାହି ପଡ଼ିଶା ସମସ୍ତେ ଅକାଳ ଦୁଃଖରେ ନିମଗ୍ନ । ବିଷାଦର ଗୁମ୍ଫା ସମସ୍ତଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଅଙ୍କିତ । ଏପରି ସମୟରେ ଶବର ଆସିଲା—ଶୁଷଣ ବନ୍ୟାର କରାଳ କବଳରେ କୋଟି କୋଟି ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନତା ଉତ୍ତପୀଡ଼ିତ, ମୃତବତ୍ । କେଉଁ ବାପ ମର ଶରୀର ଧରି ଶ୍ରେଣୀ ବନ୍ଧର ଏକମାତ୍ର ପ୍ରତୀକ ହୃଦୟପ୍ରତିମା ପୁଅକୁ ସେପରି ଘଡ଼ିସନ୍ଧି ବେଳେ ବିଭ୍ରାଙ୍କ ଚରଣାବଳରେ ସମର୍ପି ଲସରପସର ହୋଇ ସେହି ଧାରାପାତ ଅନ୍ଧାର ରାତିରେ ଧାଇଁଯିବ ‘ଏକ ପୁଅ ଦାୟୁ, କି କୋଟି ପୁଅ ହିଅରେ ଦାୟୁ’ କହି ସେହିଠାକୁ—ଯେଉଁଠାରୁ ଆସିଥିଲା ତାଙ୍କ ହୃଦୟ-କାନନ-ପାରିଜାତ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତିଙ୍କର ବିକଳ ଆର୍ତ୍ତନାଦର ମର୍ମନ୍ତୁଦ ଆହ୍ୱାନ ।

କି ତ୍ୟାଗ ! କି ଆଦର୍ଶ ! ଏହା କଣ କମ୍ ଆତ୍ମାର ବିକାଶ ! ଏହା କଣ କମ୍ ସାଧନାର ପରିଣତି ! ସେବା ଓ ତ୍ୟାଗର ସତେ କି ଅତ୍ୟୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ଗରିମା !

ପୁଣି ଦେଶବାସୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନ୍ତରର ଯେଉଁ ଭକ୍ତି ତାହା ଏଇଠି ବେଶ୍ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ । ପୁଣି ସୋଭିୟତ୍ କବିଙ୍କ ଉକ୍ତିର ଯଥାର୍ଥତା ଏଇଠି ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିପାଦିତ—

Wherever pain is—there am I. On every single tear that is shed, I myself am crucified.—(*Maya Kovsky*).

ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଏକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଲେ ଧୃଷ୍ଣତା ହେବ ନାହିଁ ।
 କ୍ଷୁଧାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକୋପ ଅସମ୍ଭାବ । ଦିନସାରା ଦରିଦ୍ରନାରୀମଣ୍ଡଳ
 ସେବା ନିମିତ୍ତ ବୁଲି ବୁଲି ଶରୀର ମଧ୍ୟ ଅବସନ୍ନ । କିମିତି ଗଣ୍ଡେ
 ଉଦରପାତ୍ କରବାକୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବ୍ୟଗ୍ର । ହଠାତ୍ ପହଞ୍ଚିଲେ—
 ହା' ଅନ୍ନ, ହା' ଅନ୍ନ ଭଜନ ଗାଇ ନର-କଙ୍କାଳ-ନାରୀମଣ୍ଡଳ
 ଉଦୁଡ଼ିଦିଆ ଖରରେ ଜୁଡୁବୁଡୁ ହୋଇ । ତଡ଼ି ଦେବେ ଅବା
 କିମିତି, ସେ ନିଜେ ଯେତେବେଳେ ତାର ପୂଜକ—ଯେ କି
 ତାଙ୍କର ସବ-ଆଶା-ସାପେକ୍ଷର ଅବତାର ପୁଣି ଗତି, ମୁକ୍ତି-
 ଦାତା ! ଅବଳମ୍ବେ ନିଜର ଭୋଜନ ଦ୍ରବ୍ୟତକ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲଚିତ୍ତରେ
 ବାଡ଼ିଦେଇ ଯଥାବଧି ପୂଜା ସେବା କଲେ । ଅଥଚ ସେ ତୃପ୍ତି
 ଲଭ ନ କରି କାନ୍ଦି ଉଠିଥିଲେ ନିଜ ଆରାଧ୍ୟ ଦେବତାର ଅସ୍ଥି ଚର୍ମ-
 ସାର ବିକଳାଙ୍ଗ ଜୀବନ୍ତ ଦେହକୁ ଦେଖି ଏବଂ କାଲେ କିଏ ତାଙ୍କ
 ଦେବତାର ସ୍ଥାନାବସ୍ଥାକୁ ଦେଖି ଛୁ' ଛୁ'କାର କରି ଗାଳିମାଡ଼ ଦେଇ-
 ପାରେ ବୋଲି ଅନୁଭବ ହୋଇ । ଧନ୍ୟ ଆଦର୍ଶ ! ଧନ୍ୟ ଜୀବନର
 ସାଧନା ! କେଉଁ ନିଶ୍ଚାର ଦେହଧାରୀ ମାନବ ପକ୍ଷେ ଏହା ସମ୍ଭବ !
 ଏହା କଣ ମରପୁରୀ କ୍ରିଡ଼ାନକ ମାନବର ମହାନୁଭବତା ନୁହେଁ କି ?
 ମର ଆତ୍ମାର ଅମରତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରମାଣ ନୁହେଁ କି ? ଆଜିକା ଦୁନିଆରେ
 ଯେଉଁ 'live and let live' ଆର୍ଦ୍ରାକ୍ତ ଗଗନ ପବନ କମ୍ପାଇ
 ଦେଉଛି, ସେଥିପ୍ରତି ଏହା ଗୋଟିଏ ଆହ୍ୱାନ ବା **challenge**
 ନୁହେଁ କି ? ତେଣୁ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତି ଯେପରି 'ନିଜ ସ୍ୱାର୍ଥ ପାଇଁ
 ଜାତ ନୁହେଁ ହିନ୍ଦୁ' ପରାକାଷ୍ଠା ଦେଖାଇଅଛି, ତାହା କଣ ଅନ୍ୟତ୍ର

କରି ନାହିଁ ପରମିଦା ଶିର୍ଷା ସହକାରେ,
ଅପରାଧେ କଳ୍ପସିତ କେବେ କି ପ୍ରକାରେ ।”

ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଏହି ଯେଉଁ ବଳିଷ୍ଠ ମତ ପ୍ରକାଶ ତାହା
ଯେ ନୈଷ୍ଠିକ ସାଧନାର ପରିଣତି ଏବଂ ସତ୍ ସ୍ୱଭାବ ଓ ଚରିତ୍ରର
ସୁପ୍ରକାଶ, ନିଃସନ୍ଦେହ । ନଚେତ୍ ସେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧୃଷ୍ଟିରେ ବିଭ୍ରସତ୍ୱ
ଉପଲବ୍ଧ କରି ଗାଇ ପାରି ନଥାନ୍ତେ—

“ଦୂର ଦେବାଳୟେ ଯିବା ନୁହେଁ ପ୍ରୟୋଜନ,
ନିଜ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ଦେଶ ଫେଡ଼ିଣ ନୟନ ।

ହୃଦ-କପି ଲାସେ ତୋର ବହେ ପ୍ରେମଝର,
ବିଜେ କରିଛନ୍ତି ତହିଁ ସ୍ୱପ୍ନଠୁ ଶଙ୍କର ।”

ଏହି ମହନୀୟ ଓ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଗୁଣାବଳୀରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ-
ଥିଲେ ହେଁ ଫଳନ୍ତି ବୃଷ ସଦାସର୍ବଦା ନମ୍ରବତ୍ ସେ
ଆଚରଣ କରୁଥିଲେ । ବାସ୍ତବତାର ଜଳ୍ପସମୟ ପ୍ରଭାବରେ କାଳେ
ଏହି କଷ୍ଟାଜିତ ଗୁରୁତ୍ୱିକ ସମ୍ପତ୍ତି ଲୁଣ୍ଠିତ ହୋଇଯାଇ ପାରେ
ଏହି ସନ୍ଦେହରେ ବାଗ୍ଦେଶୀଙ୍କ ପୟସବ୍ଜରେ ଗଦ୍‌ଗଦ କଣ୍ଠରେ
ଆକୁଳ ମିନତି କରି ଗୁହାରି କରି ଅଛନ୍ତି—

“ଆବର୍ଜନାମୟ ଏହି ସଂସାର ଜଞ୍ଜାଳେ
କେବେ ପ୍ରପୀଡ଼ିତ ମୋର ନ ହେଉ ମାନସ

×

×

×

ମୁଁ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ମୋର ସାମାନ୍ୟ କାମନା
ପୂରୁ ମାତଃ ବାକ୍ୟଦେଶୀ ତୋହରି ପ୍ରସାଦେ

ବାସ୍ତବ ବିଶ୍ୱର ଯେତେ ମାରସ ଘଟନା

ପ୍ରବେଶି ନ କରୁ କେବେ ମୋ’ ସୁଖ-ପ୍ରାସାଦେ ।”

ଆହା ! ସତେ ପ୍ରାଣର କି ସୁନ୍ଦର ଆକୁଳ-ମିନତି-ଭରା ମଧୁର ରାଗିଣୀ ! ଅଜ୍ଞାନପୂର୍ବ ପ୍ରାଣରେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବଶୀଭୂତ ପ୍ରାଣର କି ସୁନ୍ଦର ଆନୁରୋଧ ଧ୍ବନି !!! ସତେ ଯିମିତି ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଣରେ ତାର ପ୍ରତିଧ୍ବନି ଗୁଞ୍ଜରିତ ହୋଇଉଠି ସେହି ପଥକୁ ଟାଣିନିଏ ।

ବାସ୍ତବିକ ଉତ୍କଳ ତଥା ସମୂହ ମାନବ ଜାତି ଲାଗି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଯେଉଁ ଅଲୌକିକ ତ୍ୟାଗ, ଅଦ୍ବିତୀୟ ଆତ୍ମବଳ ପ୍ରଭୃତି ମହତ୍ ଗୁଣସମୂହ ଯିମିତି ଗ୍ରହଣ କରି ଅଛନ୍ତି ଏପରି ପବନମୟ ଚରିତ୍ର ବିନା ତାହା କଣ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାନ୍ତା ?

ଏହି ମୃତ୍ୟୁ ଆଲୋଡ଼ିତ ବିଶ୍ବରେ ଅମୃତର ସ୍ବପ୍ନ ଉପଭୋଗ ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ତାହା ସମ୍ଭବଯୋଗ୍ୟ ହୋଇଥାଏ ଏହି ଐହିକ ଜଗତର ବିଚିତ୍ର-ବେଶ-ସୁଷମାରେ । କାରଣ ଅମୃତର ପ୍ରେରଣା ନେଇ ଜୀବ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ବାହ୍ୟ ଦୁନିଆର ବାହୁଲ୍ୟରୂପ ଝଲକ ତାର ଆଦିମ ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ଏପରି ଭାବେ ଚପେଇଦିଏ ଯଦ୍ବାରା କି ଅମୃତ-ଭୋଗୀ ମାନବ ନିଜର ପ୍ରକୃତ ସଞ୍ଜା ପ୍ରତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଅନ୍ଧ ହୋଇ ସେହି ଅମରତ୍ବର ମହାନ ପ୍ରତିଭାକୁ ଭୁଲିଯାଏ ଏବଂ କପୋଳକଳ୍ପିତ ବୋଲି ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟ କରେ । ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଅମରତ୍ବର ପ୍ରତିଭା ତାହା ହୃଦୟରେ ଉନ୍ମେଷିତ, ସଦାସର୍ବଦା ଜାଗରିତ । ତେଣୁ ଗେଟେ କହିଅଛନ୍ତି—“Life is the childhood of our immortality” ଅର୍ଥାତ୍ ଜୀବନ ହିଁ ଅମରତ୍ବର ବାଳକୋଚିତ ମତି ।

ଅତଏବ ସେହି ବାଳୋଚିତ ଚପଳମତି ଅମରତ୍ବକୁ ହମବିକାଶ ପଥରେ ପରିପକ୍ବ କରିବା ଉଚିତ । ଭକ୍ତ ଓ

ଭଗବାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟବଧାନ ବିଦ୍ୟମାନ ତାହା ଦୂର କରି ମର ମାନବ ଘୋଷଣା କରିବା ଉଚିତ ଯେ ସେ ଅମର, ସେ ଅବିନଶ୍ଯର ।

ସେଥିଯୋଗୁଁ ଟ୍ୟାଗ, ସାଧନା, ସହିଷ୍ଣୁତା, କ୍ଷମା ପ୍ରଭୃତି ମାନବୋଚିତ ଧର୍ମ ପାଳନ କରିବା ବିଧେୟ । ଭୃଣଠାରୁ ନମ୍ର, ବୃକ୍ଷପରି ସବୁସହିଷ୍ଣୁ ହୋଇ ଏବଂ ସମସ୍ତ ଅହଙ୍କାର ଦୂର କରି ନିଜକୁ ଗୋଷ୍ଠୀରେ ଓ ଗୋଷ୍ଠୀକୁ ନିଜର କର୍ମପ୍ରଣାଳୀ ମାଧ୍ୟମରେ ଫୁଟାଇବା ଉଚିତ । “ଶତ୍ରୁ ଫର୍ପିତସୁତେ” ଭୁଲ୍ଲ ନିଜର ଭୁଲ୍ଲ ବଡ଼ମାକୁ ଧୂଳିସାତ୍ କରିବା ଉଚିତ । ତା’ହେଲେ ଯାଇ ନମ୍ରଭାବ ପରି ଏକ ସଦ୍‌ଗୁଣ ହୃଦୟରେ ଜାଗି ଉଠି ଆତ୍ମ-ନିବେଦନ ପ୍ରତି ଇଚ୍ଛିତ ଦେବ, ମହିମାମୟ ବିଶ୍ଵନିୟନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାମ-କାର୍ତ୍ତବୀରେ ସଦାସବଦା ମୋହ କରାଇବ । ସେଇଠି ମର ଆତ୍ମା ବଡ଼ମା କରି କହିପାରିବ ନାହିଁ ଯେ—**Man is the builder of his fortune** ସେଇଠି ସେ ଗାଇ ଉଠିବ—

“ଆମାର ମାଆ ନତ କରେ ଦାଓ ହେ ତୋମାର

ଚରନ୍‌ଧୂଲର ତଳେ

ସକଳ ଅହଂକାର ହେ ଆମାର

ଭୁବାଓ ଶ୍ଵେତେର ଜଳେ ।”

(ରବୀନ୍ଦ୍ର)

ଏହି ଭାବ ରବୀନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ‘ବିଶ୍ଵ-କବି’ର ବଡ଼ମା ନୁହେଁ । ସେପରି ନମ୍ରତା ଓ ଅହଂକାର ଦୂରୀକରଣାର୍ଥେ ପ୍ରାଣର ଆକୁଳ ମିନତି, ସେପରି ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ “ଉତ୍କଳମଣି” ପଦ୍ୟ ବାସ୍ତବର ମରସ ଘଟନା ପ୍ରତି ଏକ ‘ଆବର୍ଜନାମୟ ଏହୁ ସଂସାର ଜଞ୍ଜାଳେ’ ପ୍ରତୀତିତ ନ ହେବା ନିମନ୍ତେ ବାକ୍ୟଦେଶଙ୍କର ପଦ-କମଳ

ତଳେ ଆତ୍ମ-ସମର୍ପଣ ତଥା ନାମ-କର୍ତ୍ତନ । ଯେହେତୁ କି ସେ
ଶ୍ରବଣ କରିବାରେ କ୍ଷମ ହୋଇଛନ୍ତି—ବିଶ୍ୱ-ସଙ୍ଗୀତ ଲହରୀର
ମଧୁର ମୁକ୍ତିନା ।

ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକାବସ୍ଥାର ଦୃଶ୍ୟ ବଡ଼ିମା, ଲୋଭ, ମୋହ, ମିଥ୍ୟା
ଓ ଆବର୍ଜନା ସମୂହ ତାଙ୍କର ଜୀବନକୁ ଅତ୍ୟଧିକ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ କରି
ସମାଜରୁ ବହିଷ୍କୃତ କରିଥିଲେ ଯୁଦ୍ଧା ସେଥିପ୍ରତି ସେ ଭ୍ରୁଷ୍ଟେଷପ
ନକରି ନିଜ ସାଧନାରେ ଅଟଳ ଓ ଅଚଳ ରହି ଯେଉଁ ଦାୟିକତା,
ନିର୍ଭୀକତା ଏବଂ ନୈଷ୍ଠିକତାର ପରିଚୟ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି, ତାହା
ଅଙ୍ଗବ ବିସ୍ମୟକର—ଯଦ୍ୱାରା କି ସେ ଆଜି କେଉଁ ହେଲେ ବ୍ୟକ୍ତି-
ବିଶେଷ କିବା ଆତ୍ମୀୟଗଣଙ୍କର କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ଭିତରେ ଆବଦ୍ଧ
ନ ହୋଇ, ହୋଇ ପାରିଛନ୍ତି କୋଟି କୋଟି ଜନତାର ହୃଦୟ
ଦେବତା ।

କାରଣ ଆତ୍ମ-ପ୍ରତ୍ୟୟ ହେଉଛି ସାଫଲ୍ୟର ଆବାହକ
କିମ୍ବା “Self confidence is the door of success.”
ତାହା ଯେତେ ଦୂର ହୃଦୟରେ ସୁଦୃଢ଼ୀଭୂତ ହୁଏ କର୍ମର ସଫଳତା
ତେତେ ପରିମାଣରେ ବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଠ ହୋଇଥାଏ ପୁଣି ବିଶ୍ୱ-ପ୍ରତ୍ୟୟର
ନିଦର୍ଶନ ଏହି ଆତ୍ମ-ପ୍ରତ୍ୟୟ ଭିତରେ ଉପସ୍ଥାପ୍ୟ ହୋଇଥାଏ ।
କାରଣ ଆତ୍ମପ୍ରତ୍ୟୟରେ ହିଁ ବିଶ୍ୱର ପ୍ରକୃତ ବା ବାସ୍ତବ ତଥ୍ୟ
ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହୁଏ । ସେହିହେତୁ ଇଂରେଜ କବି ବେଲ୍‌କ ନିଜର
ଆତ୍ମପ୍ରତ୍ୟୟରୁ ପ୍ରକାଶ କରି ଅଛନ୍ତି—

“Great things are done

When men and mountain meet

But this is not done

By scurring in the street.”

ଏହି ସବୁ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କଲେ ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହୁଏ ଯେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଭାବ ଓ ଭାଷା ବହୁବିଧ ଅଲଙ୍କାରର ସାହାଯ୍ୟପ୍ରାପ୍ତି ନ ହୋଇ ଯେପରି ସରଳ, ତରଳ ଓ ପ୍ରାଣମତାଣିଆ ଉପାଦାନରେ ଅପରୂପ ସୁଷମା ସୃଷ୍ଟି କରିଛି, ସେପରି ରସ-ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ଈଶ୍ବର, ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ପାଦଶର ଦବ୍ୟ ମିଳନାତ୍ମକ ରୂପ ପ୍ରକଟିତ କରିଛି । ଅନୁଭୂତିର ସନ୍ଦାନରେ ଭାବାନୁରୂପୀ ଭାଷାର ଏହି ଯେଉଁ ନିରଳସ ପ୍ରୟୋଗ ତାହା ବାସ୍ତବିକ ଅପୂର୍ବ କଳା-ନୈପୁଣ୍ୟ ଏବଂ କମଳାୟତାର ପରିଚୟ ଦିଏ । ହୃଦୟର ଦୁରନ୍ତ ଓ ଦୁଃଖର ଅନୁଭୂତ୍ୟାବେଗକୁ ଅନାୟାସେ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ କରିବା ନିମିତ୍ତ କବିତାର ଯାହା ସୌଷ୍ଟବ୍ୟତା ଓ ଗୁରୁତା ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ, ସେହି ସେହି ଉପମା, ଅଲଙ୍କାର ଓ ମଧୁର ଧ୍ବନି ବ୍ୟଞ୍ଜନରେ ଭାଷାକୁ ରୂପମୟୀ ଓ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟମୟୀ କରି ପାଠକ ପ୍ରାଣରେ ଏକ ଅଭିନବ ପ୍ରେରଣା ଓ ଉତ୍ସାହ ଜାତ କରାଇ ଅଛନ୍ତି । ଏହି ସୃଜନ ଶକ୍ତି ହିଁ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର କବି ପ୍ରାଣକୁ ଆଲୋଡ଼ିତ କରିଥିଲା । ତାହା ହିଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କବିତ୍ବର ନିଦର୍ଶନ ।

ପ୍ରକୃତି ଚିତ୍ରଣ:—କବି ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଲେଖନୀ ଯିମିତ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ପ୍ରତିଛବି, ଜାତୀୟତାର ଚରମ ବିକାଶ ନିମିତ୍ତ ପୂର୍ତ୍ତମୟ ଡ୍ୟାଗ ଓ ସାଧନା, ଭାଷା ଓ ଭାବ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟରେ ମଞ୍ଜୁ-ପାଟବତୀ କଥାବା ଏକ ଅଭିନବ ଶୈଳୀ-ମାଧୁର୍ଯ୍ୟରେ ଗଳ୍ପ-ସାହିତ୍ୟର ଉତ୍କର୍ଷତା ପ୍ରତିପାଦିତ କରି ଓଡ଼ିଆ ସାରସ୍ବତ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେ କେବଳ ଯୁଗାନ୍ତର ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ତା'ନୁହେଁ—ସୁଶାନ୍ତ ଓ ଗୁରୁ କଳା ସମ୍ଭାର ବିମଣ୍ଡିତ ଅନନ୍ତ ପ୍ରକୃତିର ନିବିଡ଼ ସଫଳରେ ଆସି ଜନ ସମ୍ମୁଖରେ ତାକୁ ଚିତ୍ରିତ କରି ମହାନ କରି ଦେଇଛି । ତାର ପ୍ରେରଣାରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ହୋଇ କବିତ୍ବ ଗରିମା ଫୁଟି ଉଠିଛି ।

ନିଭୂତ ଅନ୍ତରର ଅନ୍ତରାଳରୁ ଯେଉଁ ଭାବଧାରା ଛୁଟି ଆସେ—ମୃଦୁ ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ଛନ୍ଦରେ କବିର ନିଶ୍ଚୟ ହୃଦୟକୁ ଗୁଞ୍ଜିରିତ କରି, ସେଇଠି ପ୍ରକୃତିର ଅନନ୍ତ ସୁଷମା ଚରଣାୟିତ ହୁଏ, କବିକୁ ପ୍ରେରଣା ଦିଏ କବିତା-ଉତ୍ସରେ ଭାସି ଯାଇ ବିଶ୍ୱ-କର୍ତ୍ତୃ-କୁହରରେ ଅମିୟ-ନିନାଦ ଶୁଣାଇବାକୁ । କାରଣ ପ୍ରକୃତି ଯେହେତୁ କବିର ଉପାସ୍ୟ ଦେଶ କିମ୍ବା କବିଭର ଜନପୁରୀ । ଅବଶ୍ୟ ସାଧାରଣଙ୍କ ଜୀବନରେ ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରଭାବ ଅନୁଭୂତ ହେଉଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା କବି ସେହି ପ୍ରଭାବର ନିବିଡ଼ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସି ତାର କବିତା କିମ୍ବା ଭାବ ସପଦକୁ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଉନ୍ନତ କରିଥାଏ । ସୁଷମାୟିତ ପ୍ରକୃତ୍ୟବଶରୁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ କବିର ହୃଦୟରେ ମୃଦୁ ଗୁଞ୍ଜନ ଗାଇଥାଏ ସେଥିରେ ବିଶ୍ୱେର ହୋଇ କବି ତାର କବିତା-ଝରଣାକୁ ଭାଷା-ମାଧୁର୍ଯ୍ୟରେ ରୂପାୟିତ କରି ଜନମନ ଆହ୍ଲାଦିତ କରେ । ସେଥିଯୋଗୁଁ କବିର କବିତାକୁ ସମାଲୋଚନା କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଆଜିକାର ଆଧୁନିକ ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରଥମେ ଅନ୍ୱେଷଣ କରେ ପ୍ରକୃତିର ଲେଉଟାଣି ମୂର୍ତ୍ତି-ମହିମା କେତେଦୂର ଭାବ-ସମ୍ପଦ ସହ ମିଳିତ ହୋଇ ମଣିକାଞ୍ଚନର ସଂଯୋଗ ସ୍ଥାପନ କରିପାରିଅଛି । କାରଣ ସାମାଜିକ ଆବେଷ୍ଟନାରେ ରାଜନୀତିକର ବିକାଶ ଯେପରି ସମ୍ଭବ, ପ୍ରକୃତିର ଦିବ୍ୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କବିଭର ପ୍ରକାଶ ମଧ୍ୟ ସେପରି ।

ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ-ସାହିତ୍ୟ ସମାଲୋଚିତ ହେଲେ କହିପାରିବା ନାହିଁ ଯେ ପ୍ରକୃତି ପ୍ରଭାବରୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚିର-ବଞ୍ଚିତ । କାରଣ ଉତ୍କଳର ଅବସ୍ଥିତି ଏପରି ଏକ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟଭରା ଯେ ତାର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ପ୍ରାକୃତିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଉତ୍କଳ ଲହରୀ ଅହରହ ନୃତ୍ୟରତ । ‘ମରୁଲ ମାଳିନୀ ମାଳାମୁ ଚଳିକା’ର ଅବକାଶ

ରହିତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ମଞ୍ଜୁଳ-ମଞ୍ଜୁଷା-ରଞ୍ଜିତ ମହେନ୍ଦ୍ରର ଅପୂର୍ବ
ମନୋହାରତା, ଅନନ୍ତ ଓ ଉଦାର ମହୋଦଧିର କମଳୟ ସୁଷମା
ପ୍ରଭୃତି, ନଦୀ ଗିରି କାନନ ବେଷ୍ଟିତ ଚୁରୁ-ସମ୍ବାର ଯେପରି ଲସ୍ୟମୟୀ
ପ୍ରକୃତିର ଶ୍ୟାମଳମାରେ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟମୟ ହୋଇ ଉଠିଅଛି ସେଇଠି
ଭ୍ରମାଭୂୟାଁ ପରି ଅଶିଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଯେ କବି—ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ ।
କାରଣ କବିଭର ଐଶ୍ବରିକ ଉପାଦାନ ଉତ୍କଳରେ ଏପରି
ଅଦ୍ଭୁତାୟ ଯେ ନିଭୂତ ଅନ୍ତରକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି କଳ୍ପନା ଜାତୀୟ
କରେ, ମୂଳକୁ ମୁଖରିତ କରେ ଓ ଚକ୍ଷୁସ୍ଥାନ ପ୍ରାଣରେ ଆଶେ
କବିଭର ସୁଧା ନିସ୍ୟନ୍ଦନା ମୂର୍ଚ୍ଛନା । ଶାରଳା ଦାସଙ୍କ ମହା-
ଭାରତରେ ପ୍ରକୃତି ସୁଷମା ଯେପରି ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଛି, ଭଞ୍ଜଯୁଗ
ତଥା ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ଲେଖନକୁ ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲାସମୟୀ ପ୍ରକୃତି
ଯୋଗାଇଛି ଉପଯୁକ୍ତ କବିଭ ଉପାଦାନ—ଯାହାକି କବିତାକୁ
କରିଅଛି ଚର ସୁନ୍ଦର ଓ ମନୋହର ।

Shelly ତେଣୁ ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କହି ଅଛନ୍ତି ଯେ—
“I love not the man less but nature more.”

ଅବଶ୍ୟ ଗୋପବନ୍ଧୁ Shellyଙ୍କ ମତାବଲମ୍ବୀ ନହେଲେ
ହେଁ ପ୍ରକୃତିର ଯେ ଜଣେ ନୈସ୍ବିକ ସାଧକ ଏହା ଯେ କେହି ସ୍ବୀକାର
କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । କାରଣ ନିୟୁତର ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଶାସନରେ ତାଙ୍କର
ହୃଦୟ ଯେତେବେଳେ ହା’ ହତାଶମୟ ହୋଇଉଠେ ସେତିକି
ବେଳେ ସେ ପ୍ରକୃତିର ଶାନ୍ତିମୟ କୋଳରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ଏକ
ନୂତନ ପ୍ରେରଣାରେ ଉଦ୍ବୁଦ୍ଧ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଗାନ୍ଧୀର୍ଯ୍ୟ ଓ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ-
ମୟ ଭାଷା ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରକୃତିର ଅବକଳ ରୂପରେଖ ପ୍ରଦାନରେ
ଗୋପବନ୍ଧୁ ଯେପରି ଜଣେ ଧୂରନ୍ଧର, କଳାବିତ୍, ବହୁପ୍ରକୃତିର
ଏକ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଚିନ୍ତା ଅଙ୍କନରେ ସେପରି ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲସିତ । ବିରହ ଓ

ମିଳନ, ହାସ ଓ ଅଶ୍ରୁ, ରୁଷ ଓ କୋମଳ, କଟୁ ଓ ମଧୁର ପ୍ରଭୃତି ରସାନୁଭୂତି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ପ୍ରକୃତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ତତ୍ପର ହୋଇ କବି ପ୍ରାଣରେ ଆଣିଛି ସାନ୍ନ୍ୟାସ ଆମୋଦ ଅନୁଭୂତି, ପ୍ରେରଣା ଦେଇଛି କବିତ୍ବର ପ୍ରକାଶରେ—ଯେପରି ଅନୁମିତ ହୁଏ ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଭାବରେ କବି ହୋଇଛନ୍ତି ଗତିଶୀଳ ଓ ଚେତନଶୀଳ ।

ହାଜାରିବାଗ୍ ଜେଲର ନିର୍ମମ ଲୌହାନ୍ତକାର ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ଭିତରେ ଆବଦ୍ଧ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ରଞ୍ଜିତମାନୀ ହୃଦୟରେ ‘ଗୋଧୂଳି ଲଗ୍’ର ଅଲୌକିକ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ, ଭାର୍ଗବତୀର ସାୟଂକାଳୀନ ଚନ୍ଦ୍ରର ମାଦକତା ଓ କମଳାୟତା ପ୍ରଭୃତି ସତେ ଯେପରି କବି ଓ ପ୍ରକୃତି ମଧ୍ୟରେ ଏକ ମଧୁମୟ ଭାବ ଜାତ କରିଅଛି—ସେପରି ପ୍ରକୃତିର ବିଗନ୍ଧବିସ୍ମାସ ମନୋହର ରୂପ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ କବିପ୍ରାଣକୁ ମରୁଆଲ୍ କରି ଦୁର୍ଲ୍ଲଭାନନ୍ଦ ଦାନରେ ସନ୍ତାପିତ ପ୍ରାଣକୁ ରସାୟନ କରିଅଛି ।

ଯୌବନର ପ୍ରେମ-ମଧୁ ଆସ୍ବାଦନ ସମୟରେ କବି ହୃଦୟ ପ୍ରିୟତମା ପତ୍ନୀଙ୍କ ‘ସ୍ବର୍ଗୀୟ ସ୍ନେହ ସାନ୍ନ୍ୟାସ’ ସୁଖରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଥିବାରୁ ମଧୁର ବସନ୍ତ କାଳର ପରିସମାପ୍ତି ପରେ ଶ୍ରୀଷ୍ଟ-ରବି-ରଶ୍ମି ପ୍ରଖରତା ଯେପରି ନିଦାରୁଣ ଓ ଉତ୍ତପ୍ତ—ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ନିଜର ବିଚ୍ଛେଦ ଜନିତ ବିଷାଦମୟ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ପ୍ରକୃତିଠାରେ ଉପଭୋଗ କରିପାରି ଗାଇଅଛନ୍ତି—

“ଆହା ! ପ୍ରିୟଜନ ବିରହ କି ଦାରୁଣ କଷଣ

ପ୍ରୀତି ପାଶେ ବନ୍ଧା ଜଗତ ସବେ ଜଡ଼ ଚେତନ ।”

ପୁଣି ପ୍ରାକୃତିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ବିଭବ ଉପଭୋଗରେ ଆତୁରତା ପ୍ରକାଶ କରି କାର୍ବ ସିପାସୀ ପାଖରେ ବିନୀତ ଅନୁରୋଧ ଜଣାଇ କହିଅଛନ୍ତି—

ପ୍ରକୃତିର ଏହି ଯାବତୀୟ ବର୍ଣ୍ଣନା ଭିତରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଜୀବନାଶକ୍ତିର ସ୍ବଦନ ପାଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ରୂପ ଯେପରି ସଦାସର୍ବଦା ବାସ୍ତବାଭିମୁଖୀ ହୋଇ କବିଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣା ଦେଇଅଛି । ତେଣୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ କବିତା ଏହି ବାସ୍ତବତାର ପୃଷ୍ଠପୋଷକ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । “ବନ୍ଦୀର ସ୍ବଦେଶ ଚିନ୍ତା” କବିତାରେ ପ୍ରକୃତି ସୁସମାୟିତ ପଲ୍ଲୀର ବାସ୍ତବ ଗରିମା ଅତ୍ୟନ୍ତ ରମଣୀୟ ଓ ହୃଦୟ ହେଉଥିବା ବେଳେ ଶୋଭାମୟୀ ଭାର୍ଗବୀ ଟାରଠାରୁ ପଲ୍ଲୀ ସୀମନ୍ତମାଳା କାଶ-ରୁମ୍ବିତ ଭର-କଳସର କଳକଳ ଧ୍ବନି, ଗାଈଆଳ ପିଲଙ୍କ ବଂଶୀର ମଧୁର ସ୍ବର-ଲହରୀ, ଭଲ ସହ ଭଉଣୀର ଶାଶୁଘର ଗମନ, ହଳଫେରନ୍ତା ଗୋରୁର ସୁମଧୁର ହଳିଆ ଗୀତ, ବେପାରୀଦଳଙ୍କ ଭଞ୍ଜୀୟ ଚୌପଞ୍ଚ ଆଲୋଚନା, ଯାଗେଶ୍ଵରୀଙ୍କଠାରେ ଘାପ ଦେଇ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନା ଚଳାପାଳୀଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା ଚାହିଁଲା ଯେପରି ଅତିଶୟ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟମୟ ଓ ରସାଳ ହୋଇ ଉଠିଅଛି, ସେପରି ବାସ୍ତବତାର ନିଖୁଣ ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ ପରିବେଷଣ କରିଅଛି । ଉଦାହରଣ ସ୍ବରୂପ—

“କେତେ ଆଡ଼ୁ ଉଡ଼ୁ ଆସନ୍ତୁ ବାଦୁଡ଼ୁ

୧. କଳ୍ପ ପୁନାଙ୍କ-ଫଳିତ ଶାଖା

ନଦୀ ଚଢେଇ ଚଢେଇ ପାଦପ ପ୍ରକାଶ

ଚଳାପାଞ୍ଚୀ ବୃହେଁ ଚମକ ପାଶେ ।

କାହିଁ ନଦୀ ଜଳେ ମିଳି ଟୋକାଉଲେ

ଗୋଲନ୍ତି, ଗୋବର ଦେଖନ୍ତି ହୁଳା

ମାଛ ଧରିବାର କରନ୍ତି ବିଚାର

ଦେଇ କାନିଶିଅ ବାଲିସମୁଦ୍ର ।

ନବ ସାହସରୀ କାଶ୍ୟ ପିଲା ଦେଖ

ଗୁଣି ନ ପାରୁଛ ଜୀବନ ଭାବେ

ତା' ଚାହିଁ ଚପଳ ସୁବା ସଙ୍ଗୀଦଳ
ପରହାସେ ଏକ ଆନକୁ ଠାରେ ।”

ପୁଣି—

“ଅରୁଣ-ଆରକ୍ତ ବରଣେ ରଞ୍ଜିତ
ଦିଶେ ପୂରୁବ ଆକାଶ
ଫିଟି ନାହିଁ ନିଶା ଅଙ୍ଗୁ କଳା ଶାଢ଼ୀ
ଫିଟି ନାହିଁ ଉଷାହାସ ।
ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ମରେ ପାହାନ୍ତି ସମୀରେ
ଖେଳଇ ମୃଦୁ ତରଙ୍ଗ
ଅଦୂର କାନନେ ପହର ପ୍ରମାଣେ
ରାବେ କୁନ୍ଦାଟୁଆ ଖଗ ।

×

×

×

ତୌଦିଶେ ବିସ୍ମୃତ ସାଗର ସୈକତ
ନିସ୍ତବ୍ଧ ବିଜନ ବେଳା

ସମ୍ମୁଖେ ଅପାର ମାଳ ପାରାବାର
ଚରନ୍ତନ ଉର୍ମି ଖେଳା ।

ଉଦ୍ଦେୟ ସୁଶୋଭିତ ତାରକା-ଖଗିତ
ଅନନ୍ତ ମାଳ ଆକାଶ

ହେଲୁ ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣ ଅପୂର୍ବ ଉଦାର
ମହାଭାବ ପରକାଶ ।

ଉପରେକ ପଂକ୍ତିଗୁଡ଼ିକରେ କାବ୍ୟିକ ସତ୍ତା ଯେପରି ଭାବେ
ନିହିତ ହୋଇଅଛି ପାଠକ ପ୍ରାଣ-ପ୍ରାରୁର୍ଯ୍ୟ ଉପଭୋଗ କରି
ରସବିଭୋର ହୋଇଛୁ ମଧ୍ୟ ।

ପୁଣି କାଳିଦାସ ସେପରି ପ୍ରଣୟିନୀ କୁଶଳ ସମାଗୁର
ଶ୍ରବଣେକ୍ତୁ ବିରଜା ଯସ ଦୃଢ଼ଯୁରେ ଆକୁଳତା ସୃଷ୍ଟି କରି
ଜାମୁତକୁ ବାର୍ତ୍ତାବଦ୍ଧ କରିଥିଲେ, ସେପରି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକ
କାଳିଦାସ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଉତ୍କଳର ସାଗର ସରିତ, ପାହାଡ଼ ଗାଡ଼ିଆ
ସମେତ ବନ, ଦୁର୍ଗ ଓ ସ୍ରୋତସ୍ବିନୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର କୁଶଳ ସମାଗୁର
ବସନ୍ତର ମଧୁ ସଂଗୁର ପରଶରେ ଶୁଣିବାକୁ ଉତ୍କଣ୍ଠା ପ୍ରକାଶ କରି
ଅଛନ୍ତି । ଦକ୍ଷିଣାଶା ବଧୂର ମଧୁ-ଗୁଞ୍ଜନରେ ଗୁଞ୍ଜରିତ ହୋଇ
ଯେତେବେଳେ ବସନ୍ତ ବାତ ଧୀର ଧୀର ପଦକ୍ଷେପରେ ବହିଆସେ
ଉତ୍କଳର ଦକ୍ଷିଣସୀମା ଅଭିମୁଖ କରି—ସେତେବେଳେ କବି-
ପ୍ରାଣ ତନ୍ମୟ ହୋଇ ପରୁରୁଅଛି—

ମୋର ପ୍ରିୟସ୍ଥଳୀ କେତେ ନିଉସ୍ଥଳୀ

କରିଥିବେ ତବ ଆସିବା ବାଟେ

ଦେଇଥିବେ ପରା କେତେ କି ବାଚ୍ଚତା

ଶୁଣାଅ ମନ ମୋ ଅନ୍ତେ ଉଠାନ୍ତେ ।

କରିଥିବ ଭେଟ ମଞ୍ଜୁଷା-ମୁକ୍ତ

ମହେନ୍ଦ୍ର ଶିଳା ସ୍ତୁବାସ ଫୁଲ,

ତବ ସମାଗମେ ନାଚିଥିବ ପ୍ରେମେ

ଦୋହଲାଇ ତରୁ ଭୁଜସଂକୁଳ ।

ରସନା, ନୟନ, ନାସା ରସାୟନ

ସ୍ବାଦ ଶୋଭା ଗନ୍ଧଭର ଆଧାର,

ଗଞ୍ଜାମ-ମଣ୍ଡଳ ସ୍ୱରମ୍ୟ 'ଉଦ୍ୟାନ'

ଦେଇଥିବ କେତେ କି ଉପହାର !

ଆମ୍ଭ ରହୁ ବେଳ ଲେନ୍ଦ୍ର ନାଶକେଳ

ପଣସ ସମୁଦ୍ର ଖଜୁର ତାଳ,

ବଧୂରକ୍ଷା ପାଇଁ ଆସିଥିବ କୁଇଁ

‘ଉଦ୍ୟାନ’ର ନାନା ଫଳ ରସାଳ ।

କୃଣୋଦୟ ଋଷି-

କୁଳାକୁ ପରଶି

ଆସିଥିବ ଯେବେ ହେ ପବନାନ !

ଜୀରବାସୀଙ୍କର

ରାଗିଣୀ ମଧୁର

ଶୁଣିଥିବ ତମ୍ଭ ଲଳିତ ଗାନ ।

ତତ୍ପରେ “ଉତ୍କଳ କମଳା ମାଳାମ୍ବୁ ଚଳିକା” ଜଳରାଶି
ଉପରେ ମୃଦୁଗତି ଛନ୍ଦରେ ଭାସି ଆସି ଯେଉଁ ମନୋମୁଗ୍ଧକର
ସୁଷମା ସୃଜନ କରିଥିବ ସେହି ଉପଲକ୍ଷେ କହିଅଛନ୍ତି—

“ଆଲିଙ୍ଗନ ଆଶେ

ତବ ପଥ ପାଶେ

ଚଳିକା ଆବେଗେ ଥିବ ଅନାଇଁ

ମୁକ୍ତ ମଳକେଶୀ

ଶ୍ୟାମ ଶୋଭାରାଶି

ଗିରି ଶିଖା ଶ୍ମିତ ବକ୍ଷ ମେଲାଇ ।

ଚଞ୍ଚଳ ହିଲ୍ଲୋଲେ

ବୃହତ୍ ଗନ୍ତସ୍ଥଳେ

ରୁମ୍ଭିଥିବ ଯେବେ ଗାଡ଼ ସମୀର

ସୁନ୍ଦରୀ ସବାଙ୍ଗେ

ଉଠିଥିବ ରଙ୍ଗେ

ଅପୂର୍ବ ଉଲ୍ଲାସେ କମ୍ପାଇ ମର ।”

ଆହୁରି ସମ୍ବଳପୁରୀ ଯୋଗାଗଣକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କହିଅଛନ୍ତି—

“ତମ୍ଭକ ବରଣୀ

ବୃହତ୍ ସୁହାସିନୀ

ଯହିଁ ଗୁଣବତ୍ତା ପୁର ଅଙ୍ଗନା

ସ୍ବଦେଶ ବସନେ

ସ୍ବଦେଶୀ ଭୂଷଣେ

ଦଶେ ସଦା ତୋର ପ୍ରୀତି ପ୍ରସନ୍ନା ।”

ପୁଣି ସଙ୍ଗୀତପ୍ରବାଣା ଉତ୍କଳର ସଙ୍ଗୀତ ମାଧୁରୀ ଅଣିଷିତା
ସାନ୍ତାଳ-ରମଣୀ ମୁଖରୁ ଶୁଣି କବିତାରେ ରୂପାୟିତ କରି
କହିଅଛନ୍ତି—

“ସାନ୍ତାଳ ସୁନ୍ଦରୀ ସଙ୍ଗୀତ ଲହରୀ
ଶେଳି ଯାଉଥିବ ପ୍ରବାହେ ତବ
ବନବାସୀ ପ୍ରିୟ ସ୍ବଚ୍ଛ ମଧୁମୟ
ଆଦ୍ରାଶ କଲ କି ପୁଷ୍ପ ଆସବ ।”

ତତ୍ପରେ, ଗୋଧୂଳି କାଳର ଅପୂର୍ବ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟରେ ବିମୁଗ୍ଧ
ହୋଇ ରାଜବନ୍ଦୀ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ହୃଦୟ କହି ଉଠୁଅଛି—

“ଦେଖ ରତ ରତ ହୁଅଇ ରବି ଏବେ ଗଗନେ
ଆଉ ଟିକିଏ ମୁଁ ବୁଲିବି ଏଥୁ କାର ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ।”

ଏହି ଉକ୍ତିରେ ଗୋଧୂଳି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଯେତେ ଉପଭୋଗ
କଲେ ସୁଦ୍ଧା କବି-ପ୍ରାଣରେ ସେଥିପ୍ରତି ବୈରାଗ୍ୟ ଆସୁନାହିଁ ।
ମୁହଁମୁହଁ ତାର ଅମିୟାନନ୍ଦ ଲଭିବା ଆଶାରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-
ପିପାସୁ ହୃଦୟ ମରୁଆଲ୍ ହୋଇ ପ୍ରାଣର ଏକାନ୍ତ ଆକାଞ୍ଛାକୁ
ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛି । କାରଣ କବି ପକ୍ଷେ ଗୋଧୂଳି ସମୟ ଏକ ଶୁଭ
ମୁହୂର୍ତ୍ତ । ଦିବସର କର୍ମକ୍ଳାନ୍ତ ଜୀବନ ଯାବତୀୟ ଜଞ୍ଜାଳରୁ ମୁକ୍ତ
ହୋଇ ଆମୋଦପ୍ରମୋଦର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବକାଶ ପାଇଥାଏ । “ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ
ଇଶ୍ବର, ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ପାଦଶାଳୀ”ର ଅପରୂପ ସୁଷମାର ମଧୁର
ମୁକ୍ତିନାରେ ରୂପାୟିତ ହୋଇ କବି ଲେଖନୀକୁ ଭାବ ପ୍ରବାହରେ
ପ୍ରସ୍ତାବିତ କରିଥାଏ । ତେଣୁ ଗୋଧୂଳି ସମୟ ଦିବସର ପ୍ରତ୍ୟେକ
ସମୟ ଅପେକ୍ଷା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୁଭକର ବୋଲି ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟ
ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି । ଅତଏବ ଦିବସର ଏହି ଅପୂର୍ବ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ

କ୍ଷମଣିତ ଗୋଧୂଳି କବିହୃଦୟକୁ ଲାଳାୟିତ ନ କରି ନିଷ୍ପନ୍ନ କରିବ କିପରି ?

ଅତଏବ ମଧୁପର ମୃଦୁ ଗୁଞ୍ଜନ, ବସନ୍ତ ଗନ୍ଧବନ୍ଧର ମଧୁର ଆଲୋଡ଼ନ, ମୁକ୍ତ ମାଳକେଶୀ ଚଳିକାର ଶ୍ୟାମ ଶୋଭାସୁଖି ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରକୃତିସୁଖୀର ଅବସ୍ଥାବରେ ତରଙ୍ଗାୟିତ ହୋଇ କବି ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏକ ଚରନ୍ତନ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ତାହା ଯେମନ୍ତ ଏକ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଶୈଳୀର ସୂଚନା ଦିଏ । ପୁଣି ପକ୍ଷୀ ପ୍ରକୃତି ତାଙ୍କର ଲେଖନୀ ମୁନରେ ତପ୍ତର ହୋଇ ଅଜ୍ଞାତ ଓ ଅବହେଳିତ ପକ୍ଷୀ-ପ୍ରାଣରେ ସୁଧାଧାର ଖେଳାଇ ଆଶା ଜାଗ୍ରତ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନିଜ ସ୍ବରୁପକୁ ସତ୍ୟଜଗତ ସମ୍ମୁଖରେ ରୂପାନ୍ତରିତ କରି ପ୍ରିୟତମ ହୋଇ ପାରିଅଛି ।

ଏତାଦୃଶ ମନୋରମ ବିଭବ କବିପ୍ରାଣର ତାପିତ ହୃଦୟକୁ ସୁଶୀତଳ କରିଛି । ଦୈନ୍ୟ ଦୁଃଖଭରା ଦୁନିଆରେ ଆନନ୍ଦ ମଦରା ତାଳି ଲାସ୍ୟମୟୀ ପ୍ରକୃତି ଜଗତର କଳାଶୟନୀ ରୂପେ ପୂଜ୍ୟା ହୋଇଅଛି ।

ଏତଦ୍ବ୍ୟତୀତ ସୂକ୍ଷ୍ମାନୁଭୂତିରେ ଉପଲବ୍ଧ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଉପରେକ୍ତ ଉକ୍ତିଗୁଡ଼ିକରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ଚକ୍ଷୁର ସଙ୍କେତ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନସ୍ଥାବେ ତାଙ୍କର ଆନନ୍ଦମୟୀ କବିତା ମାଧ୍ୟମରେ ଫୁଟି ଉଠିଅଛି । ଏହା କବିର ବିଶେଷତ୍ବ । ଯେହେତୁ ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଉପାସକ ହେଉଛି କବି—ଯାହାର ପ୍ରେରଣାରେ କବିତା ତାର ହୃଦୟଗ୍ରାସୀ ହୁଏ ଏବଂ ରସାଳ ହୋଇ ଉଠି ଜାତି ତଥା ଦେଶ ମୁଖ ଉଜ୍ଜ୍ବଳ କରିଥାଏ । କାରଣ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧ୍ୟ ଓ ଅପ୍ରତିହତ ପ୍ରେରଣା କବିର ନିଭୂତ

ଅନ୍ତର ପ୍ରଦେଶରେ ପହଞ୍ଚି ଯେଉଁ ମଧୁର ବ୍ୟଞ୍ଜନା ଉଡ଼ୁରଳ କରେ
ସେହି ପଛାନୁସରଣରେ କବି ତାର କବିତାକୁ ରୂପାୟିତ କରେ,
ପାଠକ ପ୍ରାଣରେ ବୁଢ଼ାଇଦିଏ ମଧୁମୟ ଉତ୍ସ ।

ହେଲେହେଁ ସେହି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧ ଜ୍ଞାନ ସମସ୍ତଙ୍କ ପକ୍ଷେ
ସମ୍ଭବଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ । କାରଣ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଏପରି ଏକ ବସ୍ତୁ
ଯାହା କି ଚର୍ମଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖି ହେବ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଇନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରା
ଉପଭୋଗ ସୁଦ୍ଧା ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଉପନିଷଦରେ
ଏହାକୁ ‘ଅବାଞ୍ ମନସ୍ ଗୋଚର’ ବୋଲି ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି ।
ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହାକି ଭାଷାରେ ବ୍ୟକ୍ତ ହେବ ନାହିଁ କିମ୍ବା ମାନସ
ପଟରେ ଚିନ୍ତା ସୁଦ୍ଧା କରି ହେବ ନାହିଁ ଅଥଚ ତାହାର ସ୍ଥିତି
ଉପଭୋଗ ହେଉଥିବ ।

ଏପରି ଯେଉଁ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଓ ଅଭେଦ୍ୟ ଶକ୍ତି ତାହା କେବଳ
ଉପଭୋଗ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବ ହୃଦୟର ନିଭୂତ କକ୍ଷରେ । ତେଣୁ
ଏହାକୁ ବିଦ୍ୱାନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଭଗବତ୍ ଶକ୍ତିର ରୂପାନ୍ତର ବୋଲି
ଆଖ୍ୟା ଦେଇଥାନ୍ତି । ଯେହେତୁ ଭଗବାନ୍ ହେଉଛନ୍ତି ସର୍ବଦାନନ୍ଦ
ସ୍ୱରୂପ । ଯାହା ସତ୍ୟ ତାହା ଶିବ, ଯେ ଶିବ ସିଏ ସୁନ୍ଦର । ଏହି
ସୁନ୍ଦର ହିଁ ପରମବ୍ରହ୍ମ ଭଗବାନଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣତା । ତେଣୁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର
ପୂଜା ହିଁ ସର୍ବଦାନନ୍ଦ ଭଗବାନଙ୍କର ପୂଜାର ରୂପାନ୍ତର ମାତ୍ର ।

କିନ୍ତୁ ଏହି ପୂଜା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମୁନିଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ମତ ହେଲା
ପରି କବିମାନଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଧାରଣାରେ ତାର ବହୁମୁଖିତ୍ୱ
ପ୍ରକଟିତ ହେଉଛି । ଷ୍ଟୁଡ଼ି Daffodil ପୁଷ୍ପର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନରେ କବି
ହେରିକଙ୍କ ପ୍ରାଣ ବିଷାଦମୟ ହୋଇଥିଲା ବେଳେ ପ୍ରକୃତି ଉପାସକ
Wordsworth ସେହି ଫୁଲଟି ମଧ୍ୟରେ ଅନନ୍ତ ଜୀବନର ରୂପ

ଦେଖି ପାରିଅଛନ୍ତି, କିମ୍ବା କଳା-ପ୍ରାରୂପ୍ୟରେ କୋଣାର୍କ ଦେଉଳ ପୃଥିବୀର ଅଷ୍ଟମାଣ୍ଡପ୍ୟ ବିଷୟ ବୋଲି ଗୌରବମଣ୍ଡିତ ହେଉଥିବା ବେଳେ ଆଜିକାର ଅଜ୍ଞାଧୁନିକ କବି ମୁଖରେ ତାହା ଏକ ଆଭିଜାତ୍ୟ ଆଡ଼଼ାର ନିଦର୍ଶନ ବୋଲି ରୂପାନ୍ତରିତ ହେଉଛି । ଏପରି ଅନେକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦେଇପାରିବା । ତା' ବୋଲି କିନ୍ତୁ ଏହି ମତସମୂହ ହେୟ କିମ୍ବା ଗୌଣ ନୁହେଁ । ଶୋଭା-ମାନସୀର ବହୁମୁଖୀ ପ୍ରକାଶ ଓ ବିକାଶ, ଯାହାକି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ କଳା-ପ୍ରାରୂପ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରି ସାହିତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରକୁ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟମୟୀ କରିଥାଏ, ରସ ଉତ୍ସ ବୁଝାଇଥାଏ ଏବଂ ଶୁଷ୍କ ଜୀବନକୁ ପଲ୍ଲବିତ କରିଥାଏ । ତାହାହିଁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଗରିମା ଓ ବିଭବ ।

ଦର୍ଶନ:—ଦର୍ଶନ ହେଉଛି ଏକ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମତମ ବିଷୟ, ଯାହାକି ଜୀବନର ଜ୍ଞାନସମ୍ପନ୍ନ ଭାବ ବିନା ସହଜେ ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ସୃଷ୍ଟିରହସ୍ୟ, ବିଭିନ୍ନ ରୂପ ଧାରଣରେ ପ୍ରକୃତିର ବିକାଶ, ଜୀବନର ବିଭିନ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଅନୁଭୂତିର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ପ୍ରଭୃତି ସୃଷ୍ଟିର ଯେଉଁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍ତର ଦେଇ ଗତି କରୁଛି ସେଇଠି ରହିଛି ଦର୍ଶନତତ୍ତ୍ୱର ନିର୍ଗୁଣତମ ପ୍ରକାଶ । ତାହା ଯେତେ ସହଜ ବୋଧ ହୁଏ ତହୁଁ ବଳି ଅଧିକ ଅଜ୍ଞେୟ ଓ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ।

ହେଲେହେଁ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ସଂସ୍କୃତି ବିଶ୍ୱନିୟନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଏହି ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମତମ ପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରବେଶି କୃତ୍ତିତ୍ୱର ପରିଚୟ ଦେଇଛି ! ସୃଷ୍ଟିର ଜ୍ଞାନାନ୍ତକାରରେ ଅସୁମାରୟେ ବିମଳ ଦର୍ଶନା-ଲୋକ ଉତ୍କଳାଇ ମାନବିକତାର ମହତ୍ତ୍ୱ ବୁଝି କରିଛି । ମାକ୍ସମୁଲର ଯଥାର୍ଥରେ ଜାତିର, ଆତ୍ମାକୁ ଚିହ୍ନି ଏହି ଦେଶକୁ 'a nation of philosophers' ବୋଲି ଆଶ୍ୟ ଦେଇଅଛନ୍ତି ।

ବେଦ ବେଦାନ୍ତଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ହଳିଆ ଗୀତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯଦିଓ ପରିସ୍ରମ କରୁଁ, ତେବେ ଅନାୟାସେ ଜାଣିପାରିବା ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୀତର ଭାବ ସହ ଏହି ଦାର୍ଶନିକ ଚିନ୍ତାଧାରା ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଓ କୋମଳ ଭାବେ ପରିବେଶିତ ହୋଇଅଛି । ଜ୍ଞାନ, ବିଦ୍ଵାନ, ପଣ୍ଡିତ ଓ କବିମାନଙ୍କୁ ଛୁଡ଼ି ଦେଲେ ମଧ୍ୟ ଅବହେଳିତ ଓ ଦୃଷ୍ଟିତ ପକ୍ଷର ଅଣିଷିତା ରମଣୀ ମୁଖରେ ଏହି ଦାର୍ଶନିକତା ବେଶ୍ ଅନୁଭୂତ ହେଉଅଛି ମଧ୍ୟ । ତେଣୁ ବିବେକାନନ୍ଦ ଅରେ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ବୁଝାଇ କହିଥିଲେ ଯେ—“ରାଜନୀତିକ ଚିନ୍ତାଧାରା ଭିତରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶ ଯେପରି କୃତଜ୍ଞର ପରିଚ୍ଛାଦ, ଦାର୍ଶନିକ ଭାବଧାରାରେ ଭାରତୀୟ ପ୍ରାଣ ସେପରି ଉତ୍ତୁଷ୍ଟିତ ।

ଅତଏବ ଭାରତୀୟ ପ୍ରାଣ ଦାର୍ଶନିକ ତତ୍ତ୍ଵର ଅତି ନିକଟତମ, ପୁଣି ଆଦ୍ୟ ସ୍ରଷ୍ଟା ଓ ଦ୍ରଷ୍ଟା । ଅବଶ୍ୟ କେତେକ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତି ଦାର୍ଶନର ମାତୃଭୂମି ଗ୍ରୀକ୍ ଦେଶ ବୋଲି ବିବେଚିତ କରିଛନ୍ତି । ତାହା ଯେତେଦୂର ଅସମ୍ଭବ ତେତେ ମଧ୍ୟ ମୂର୍ଖତା ବୋଲି ନ କହିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସଂକୀର୍ତ୍ତ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣର ପରିଚୟ ଦେଉଛି । ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଭାରତୀୟ ମତ ବ୍ୟତୀତ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ ଓ ଗବେଷକ ଯେଉଁ ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି ତାହା ବିଶେଷ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ଯଥା—“As far as philosophical thought is concerned, we cannot any more allow the history of philosophy to begin with the Greeks because India has a rich literature of philosophical writings in the Upanishads which go back to the 6th century B. C.

and in certain hymns of the Rigveda which go back to 2000 B. C. long before the Greeks had begun to speculate."

କେବଳ ଯେ ଏହି ଗୋଟିଏ ମତ ତା'ନୁହେ । ବିଶ୍ୱର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶର ଜ୍ଞାନ, ପଣ୍ଡିତ, ଗବେଷକ, ଐତିହାସିକ ପ୍ରଭୃତି ବିଦ୍ୱାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଭାରତ ସପକ୍ଷରେ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । Victor Cousin କହୁଅଛନ୍ତି—“ X X X we are constrained to bend the knee before the philosophy of the east and to see this the native land of the highest philosophy.”

ଅତଏବ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଦାର୍ଶନିକ ଚିନ୍ତାଧାରା ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କଲେ ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହୁଏ ଯେ ଭାରତୀୟ କର୍ମପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ତରରେ ଯେପରି ଦର୍ଶନର ଆଶ୍ରୟ ନେଇଛି, ସେପରି ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷୀରମର ସଦୃଶ ଦର୍ଶନ ଚିନ୍ତା ସହିତ ଓଡ଼ିଆରେ ଭାବେ ବିଜଡ଼ିତ ହୋଇଛି । ଜାତୀୟତା, ଭାଷା ଓ ଭାବ, ପ୍ରକୃତି, ରୂପିକ ପ୍ରଭୃତି ବର୍ଣ୍ଣନା ମାଧ୍ୟମରେ ନିଗୂଢ଼ ଦାର୍ଶନିକ ଚିନ୍ତା ପରିବେଶିତ ହୋଇଛି—ଯାହା କି ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟ ସମାଲୋଚନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଏଥିପ୍ରବେ ଉଲ୍ଲେଖିତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିର ସଠିକ୍ ବିବରଣୀ ଏଇଠି ଆବଶ୍ୟକ ମନେ ହୁଏ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ—

‘ଅନ୍ଧାରେ ନ ହୁଡ଼ି ପଥ ରେ ସରଗ-ଯାତ୍ରୀ’

ଏଇଠି ‘ସରଗ-ଯାତ୍ରୀ’ ବିଭୂତ ସାଧାରଣ ମାନବ ଦେହରେ ଯାହା ଦେଖି ଅଛନ୍ତି ତାହା ଦର୍ଶନତତ୍ତ୍ୱର ଆଶ୍ରୟ ଦିଏ । ସଂସାରର ପିଚ୍ଛିଳ ପଥରେ ଯନ୍ତ୍ର ସହକାରେ ଯାତ୍ରା କଲେ

ସୁଦ୍ଧା ବାସ୍ତବତାର ନିର୍ଦ୍ଦୟ ପ୍ରକୋପରେ ଧୈର୍ଯ୍ୟରୂପତ ଘଟିବାର
ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ଭାବନା ଥିବା ଯୋଗୁଁ କାଳେ ମାନବର ଅମୃତ ଜୀବନ
ଆଦର୍ଶରୂପତ ହୋଇପାରେ ସେଥିପ୍ରତି ସତର୍କ କରି ଦେଇଅଛନ୍ତି ।

କାରଣ ମାନବ ଯେ ଅନନ୍ତ ଆଦିଶକ୍ତିର ଏକ ଜୀବନ୍ତ
ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ବା ସୃଷ୍ଟିର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ପତ୍ତି—ଗୋପବନ୍ଧୁ ଏହା
ମର୍ମେ ମର୍ମେ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ । କାରଣ ଯେଉଁ ପ୍ରଜ୍ଞାଲୋକରେ
ମାନବ ଅଭେଦ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିରହସ୍ୟ କିମ୍ବା ବିଚିତ୍ରତାକୁ ଭେଦ କରି
ବେଶ୍ ଉପଭୋଗ କରେ—ଅନନ୍ତ ରୂପସତ୍ତାକୁ ବାସ୍ତବ ଚିନ୍ତାରେ
ରୂପାୟିତ କରି ଜୀବନ୍ତ କରେ—ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଓ ଅଜ୍ଞେୟ ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ
ଚମତ୍କାରଭାବେ ପ୍ରତିଫଳନ କରି ବାସ୍ତବ ଜୀବନ ସହିତ ତାର
ଘନସ୍ପର୍ଶ ସମ୍ପର୍କ ଆଣିଦିଏ—ତାହା ହିଁ ମାନବୀୟ ଗୁଣର
ଦେବତା ।

ଏହି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୌଷ୍ଟବ କମ୍ ସାଧନାର ପରିଣତ
ନୁହେଁ । ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପରେ ଯେ ଦେଶେ ଗୋଷ୍ଠୀ ଭିତରେ
ନିଜକୁ ଓ ନିଜ ଭିତରେ ଗୋଷ୍ଠୀକୁ—ସେହି କେବଳ ହିଁ ସକ୍ଷମ
ହୁଏ ଏହି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୌଷ୍ଟବ ବା ମଧୁରତା ଉପଭୋଗ
କରିବାକୁ ।

ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେହି ଆଦର୍ଶର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୂଜକ ଓ ସେବକ ।
ସେଥିଯୋଗୁଁ ସେହି ମଧୁରତା ଉପଭୋଗ କରି ଗାଇଅଛନ୍ତି—

“ମଧୁମୟ ଭାବେ ମଉଁ ହେଉ ବିଶ୍ୱପ୍ରାଣୀ ।
ସର୍ବ ସିନ୍ଧୁ ସେ।ତେ କ୍ଷରୁଁ ମଧୁମୟ ନୀର
ବହୁ ମଧୁମୟ ଗନ୍ଧ ଶୀତଳ ସମୀର ।”

କିମ୍ବା

“ମଧୁମୟ ଗନ୍ଧେ ହେଉ ବିଶ୍ଵ ନିନାସିତ ।”

ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ବିଶ୍ଵ-କବି ରବୀନ୍ଦ୍ର କହିଅଛନ୍ତି—

“ପ୍ରେମେ, ପ୍ରାଣେ, ଗାନେ, ଗନ୍ଧେ, ଆଲୋକେ, ଫୁଲକେ
ପ୍ରାସିତ କରିଯା ନିଶିଳ ଦୁଃଲୋକେ, ଭୁଲୋକେ
ତୋମାର ଅମଳ ଅମୃତ ପଡ଼ିଛି ଝରିଆ ।”

କିମ୍ବା

“ସକଳ ଆକାଶ ସକଳ ଧରା
ଆନନ୍ଦେ ହାସିତେ ଭରା ।”

ବିଶ୍ଵ-ସୃଷ୍ଟିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟତତ୍ତ୍ଵ ଭିତରେ ଯେଉଁ ମଧୁମୟ
ପ୍ରବାହ ଅହରହ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ମୃଦୁ ଗୀତ ଲହରୀରେ ବିଶ୍ଵ-
ପ୍ରାଣ ଆମୋଦିତ କରେ, ତାହା ଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତର ବସ୍ତୁ ନୁହେଁ
କିମ୍ବା ଶ୍ରୀ ଓ ଆଦ୍ରାଶର ସାମଗ୍ରୀ ନୁହେଁ, ଉତ୍କର୍ଷ ଚିତ୍ତଶକ୍ତିର
ଉପଭୋଗ୍ୟ ମାତ୍ର—ଯଦ୍ବାର କି ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ଯେଉଁ ମଧୁମୟ
ସନ୍ତ ବିଶ୍ଵର ଭୂମା ଭୂମା ଭେଦ ଉର୍ମିଳ ଛନ୍ଦରେ ଗତି କରି
ଯାଉଛି, ତାକୁ ଉପଲବ୍ଧ କରିହୁଏ, ପ୍ରାଣରେ ଆସେ ପରମ
ଶାନ୍ତି ଓ ଆନନ୍ଦ ।

ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ କହିଅଛନ୍ତି—

“ପୂର ରହିଛନ୍ତି ପ୍ରଭୁ

ସବ ଭୂତେ ସବସ୍ଥାନେ

ପାଇବି ପରାଣେ ଶାନ୍ତି

ତାଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମ ଧ୍ୟାନେ ।”

ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ରବୀନ୍ଦ୍ର ଦୁଃଖସୁଖ ଦୁନିଆର ବିଚିତ୍ରଭର
ଜୀବନକୁ ବିଭୁଙ୍କ ପଦପ୍ରାନ୍ତରେ ଶରଣାଗତ କରି ଗାଇଛନ୍ତି—

“ଆମାର ମାଝେ ତୋମାର ଲାଳା ଭବେ
ତାଇ ତୋ ଆମି ଏସେଛୁ ଏହି ଭବେ ।

× × ×

ଦୁଃଖ ସୁଖର ବିଚିତ୍ର ଜୀବନେ
ତୁମି ଛଡ଼ା ଆର କିଛି ନା ରବେ ।”

ଏହା ଯଥାର୍ଥ । କାରଣ ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ପ୍ରଭୃତି ଯେତେ
ଯେତେ ପଦାର୍ଥ ଓ ଜୀବ ଏହି ଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ,
ସେଥି ଭିତରେ ଭଗବତ୍ ସତ୍ତ୍ୱ ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ବିକଶିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ
ଝିପ୍ପା ଓ ଭାବନା ତାଙ୍କର ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ।
ଯେହେତୁ ସେ ଶାସକ ଓ ଆମେ ଶାସିତ । ସେ ଶ୍ରେଣୀ ଓ
ପ୍ରତ୍ୟେକ ସୃଷ୍ଟି ପଦାର୍ଥ ଓ ଜୀବ ତାଙ୍କର ଶ୍ରେଣ୍ୟ । ଅତଏବ
ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରଜ୍ଞାଲୋକରେ ଉଦ୍ଭାସିତ ହୋଇ ସେ ଯେତେ ଐଶୀ ଶକ୍ତି-
ବିଶିଷ୍ଟ ଓ ସ୍ୱାଧୀନ ହେଉନା କାହିଁକି ପ୍ରକୃତର ସେ ଦାସ,
ଯେହେତୁକି ଯିତାପ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଅହରହ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣ କରେ,
ଜରା, ମୃତ୍ୟୁ, ଅଜ୍ଞାନ ପ୍ରଭୃତି ଦୁଃଖ ଦ୍ୱାରା ନିଷ୍ପେଷିତ ହୁଏ ପୁଣି
ସୀମିତ ପରିବେଷ୍ଟନା ମଧ୍ୟରେ ବିଚରଣ କରେ । କିନ୍ତୁ ପରମାତ୍ମା
ଅନନ୍ତ ଓ ଅସୀମ । ତାଙ୍କର ଗତିଶୀଳତାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥ
ଗତିଶୀଳ । କାରଣ କର୍ତ୍ତାର ଅଭାବରେ କର୍ମ କେବେ ସମାପନ
ହୁଏନ । ଯେଉଁଠି କର୍ତ୍ତାର ଅଭାବ ସେଇଠି ଝିପ୍ପାର ମଧ୍ୟ
ଅଭାବ ।

ଅତଏବ ସୃଷ୍ଟିର ଭୂମାଭୂମା ଭେଦ ଯେଉଁ ଐଶ୍ୱର୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱ
ପୁଟିଉଠୁଛି ତାହା କେବେହେଲେ ମିଥ୍ୟା ନୁହେଁ । ଅଥଚ ଅଜ୍ଞାନ
ତଥା ଅହଙ୍କାର ବଶତଃ ସେହି ଦିବ୍ୟପ୍ରଭୁକୁ ଦେଖିପାରୁ ନାହିଁ ।
କାରଣ ଅଜ୍ଞାନାବୃତ ହେବାଦ୍ୱାରା ମାନବର ମାନସିକ ଦିବ୍ୟ-ଦୃଷ୍ଟି

ଶକ୍ତିରହିତ ହୁଏ । ଶରୀର ଓ ଆତ୍ମା ଯେ ଏକ ଏହି ନିରାଟ ସତ୍ୟ ପ୍ରତି ତାର ଆସେ ବିଦ୍ରୋହ । ସେ ହିତାହିତ ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ହୁଏ, ସାଂସାରିକ ଆକର୍ଷଣ ଫଳରେ ନିଜକୁ ବିଶ୍ୱର ଅଧିକାରୀ ଓ ଶ୍ରେଣୀ ବୋଲି ବିବେଚନା କରେ — ଯଦ୍ୱାରା କି ପିହିତ ପାଷାଣ ଜୀବନରେ ଯେଉଁ ଭଗବତ୍ ସତ୍ତାର ମଧୁର ଉତ୍ସ ଆନନ୍ଦ ଦାନ କରୁଥିଲା, ଅଶାନ୍ତ ଓ ବିପ୍ଳବରେ ଆଣୁଥିଲା ଶାନ୍ତ ଓ ପ୍ରଗତି, ସେହି ଗୁଣକୁ ହରାଇବସେ । ଏହି ମାୟାବାଦ ଫଳରେ ବାହ୍ୟରୂପକୁ କେବଳ ପ୍ରକୃତ ପଦାର୍ଥ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରି ଅନ୍ତର ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦିଏ ନାହିଁ । ସୃଷ୍ଟିର ଅନ୍ତରାଳରେ ଯେଉଁ ଅଜେୟ ଓ ଅପ୍ରାକୃତିକ ଶକ୍ତି ଅଜର ଅମର ହୋଇ ବିରାଜିତ ସେହି ଚିନ୍ତାଧାରା ମୁଣ୍ଡକୁ ଚିହ୍ନି ପାରେ ନାହିଁ । ଏମନ୍ତ ଭାବାପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ଉପନିଷଦକାର କହିଅଛନ୍ତି—

“ଅସୂର୍ଯ୍ୟା ନାମ ତେ ଲୋକା ଅନ୍ଧେନ ତମସା ବୃତାଃ,

ତାଂସ୍ତେ ପ୍ରେତ୍ୟାଭଗଚ୍ଛନ୍ତି ଯେ କେ ଗୁମ୍ଫହନୋ ଜନାଃ ।”

ଅର୍ଥାତ୍—ଶରୀରଠାରୁ ଆତ୍ମାକୁ ପୃଥକ୍ କରି ଅର୍ଥାତ୍ ବୈଷୟିକ ଆକର୍ଷଣରେ ସଦାସବଦା ଲିପ୍ତ ରହି ଯେ କି ଧରକୁ ସର୍ବ ଜ୍ଞାନ କରେ, ସିଏ ହେଉଛି ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକବିହୀନ ଘନାନ୍ଧକାରୀ-ବୃତ ବ୍ୟକ୍ତି । ଏଇଠି “ଅନ୍ଧେନ ତମସାବୃତାଃ” ବୋଲି ଯାହା କୁହାଯାଇଛି ତାହା କେବଳ ଅଜ୍ଞାନ ଓ ଅବିଦ୍ୟାରକାର (Ego) ବୋଲି ଅର୍ଥ ବୁଝାଏ ଏବଂ ଏହି ଅଜ୍ଞାନଶ୍ଳିଷ୍ଟ ମନ ସଦାସବଦା ଅଭିଳାଷ ରୁଚି (objective desire) ପ୍ରତି ଆସକ୍ତ ହୋଇ ମାନସିକ ତଥା ଶାରୀରିକ କ୍ଳେଶ, ଯନ୍ତ୍ରଣା, ପ୍ରଭୃତି ଭୋଗ କରିଥାଏ । ଯେହେତୁ ଅଭିଳାଷ ଓ ଆସକ୍ତ ହେଉଛି ସବୁ ଅନର୍ଥର ମୂଳ କାରଣ । ସେଥିହେତୁ ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କହିଅଛନ୍ତି ମୋହି,

ଅଭିଳାଷ ଓ ଆସକ୍ତି ତ୍ୟାଗ କରି ନିଷ୍କାମ ସେବା ହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ ଗୁଣ ଓ ଆଦର୍ଶ ।

ଅତଏବ ଜୀବନ ସହିତ ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ଐକ୍ୟଜ୍ଞାନ-ବିଶିଷ୍ଟ ସାଧନା ଓ ଅନାସକ୍ତି ଭାବନା ହିଁ କେବଳ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଭୋଗର କାରଣ । ତେଣୁ କୁହାଯାଇଛି, ଯଥା—

“ଶ୍ରୀବାସ୍ୟ ମିଦଂ ସର୍ବଂ ଯତ୍ କଂଚିଦ୍ଭଗତ୍ୟଂ ଜଗତ୍ ।

ତେନ ତ୍ୟକ୍ତେନ ଭୁଞ୍ଜୀଥାଃ ମା ଗୃଧଃ କସ୍ୟଚିଦ୍ ଧନମ୍ ।”

ଗୋପବନ୍ଧୁ ଏହି ନିଗୂଢ଼ ଦାର୍ଶନିକ ତତ୍ତ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟିରେ ନିଜର କର୍ମପଦ୍ଧା ସ୍ଥିରୀକୃତ କରିଥିଲେ । ପ୍ରାଣୀର ଅଜ୍ଞାନ ଜନିତ ମୋହାନ୍ଧକାର ତଥା ପଶୁଭୁକ୍ତ ସମୂଳେ ବିଲେପ କରିବା ନିମିତ୍ତ ନିଜ ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟିରେ ଭଗବତ୍ ଶକ୍ତିର ସାହଚର୍ଯ୍ୟ ନେଇ ଥିଲେ । ଯେହେତୁ ସେ ଦୃଢ଼ଭାବେ ଜାଣିଥିଲେ ଯେ ଅଜ୍ଞେୟ ଓ ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତିର ସାହାଯ୍ୟରେ ଅସମ୍ଭବ ସୁଖା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ । ଦୁଃଖାସନ ପ୍ରବୃତ୍ତି କୁଡ଼ି କୁକୁର ପରି ପୋଷା ମାନିପାରେ । ତେଣୁ ସେ ଦୃଢ଼ ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସରେ କହିଅଛନ୍ତି—

“ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଭାବେ ଲାଗିଛି ଲଢ଼ାଇ

ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ପଶୁ ବଳର ବଢ଼ାଇ ।”

ମାନବିକତାର ଏହି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିରେ ଭଗବତ୍ ସତ୍ତ୍ୱକୁ ନିବିଡ଼ଭାବେ ଉପଲବ୍ଧ କରି ଶାନ୍ତି-ସୁଧା ପାନ କରିଅଛନ୍ତି । ଦୁନିଆର ମାରସ ଘଟନା ମଧ୍ୟରେ ଚିତ୍ତଶକ୍ତିର ଅଭୂତ ବିକାଶ ହେତୁ ସୃଷ୍ଟିର ମଧୁରତା ଆସ୍ବାଦନ କରିଅଛନ୍ତି । ମାନବର ସେବା ହିଁ ଭଗବତ୍ ସେବାର ରୂପାନ୍ତର ମାତ୍ର ବୋଲି ଯେଉଁ ଉକ୍ତି ଅଛି, ତାହାର ସାର୍ଥକତା ଏଇଠି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ

ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଛି । ଯେହେତୁ ଆଧୁନିକ ମନଶୀ କହିଅଛନ୍ତି—

“It bases its action in the collective life upon an inner experience and inclusion of others in our own being, an inner sense of reality and oneness କିମ୍ବା for the divine in others and divine in all.”

ଏହି ଦାର୍ଶନିକ ଚିନ୍ତାଲେଖରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଏକ ଅଭିନବ ସ୍ବପ୍ନ ଅନୁଭବ କରୁ । ସ୍ନେହ, ବନ୍ଧୁତା ଓ ପ୍ରେମର ଅଲୌକିକ ସ୍ବରୂପରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ବିରାଟ ଅବତାରରେ ଅର୍ଜୁନ ଯେପରି ବିଶ୍ବରୂପ ଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେପରି ଅସାଧାରଣ ଆଦର, ସ୍ନେହ ଓ ପ୍ରେମବଶିଷ୍ଟ ସମଗ୍ର ମାନବ ଜାତିକୁ ନିଜର ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ଦେଖିପାରିଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ କହିଅଛନ୍ତି—

“ପ୍ରେମ ଭାବ ଯାର ଅନ୍ତରେ ପୁରୁତ
ସବ ପ୍ରାଣୀ-ହୃଦ ତା’ ହୃଦେ ଅଙ୍କିତ
ସବ ଅନୁଭୂତ ସବ ଭୂତେ ତାର
ତା’ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବିଶ୍ବ ଏକ ପରିବାର ।”

ଏହି ଦିବ୍ୟାନୁଭୂତି ଦୁବାର କାମନାଯୁକ୍ତ ପ୍ରେରଣା ନୁହେଁ କିମ୍ବା ସୂଚନା ନୁହେଁ । ବ୍ରାହ୍ମୀସ୍ଥିତି ବା ବ୍ରହ୍ମ ସମାଧିରେ ମାନସିକ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଅଭୂତ ଓ ଅଲୌକିକ ବିଳାସ । କାରଣ ଆତ୍ମିକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିରେ ବାସନା, କାମନା, ଲେଭ, ମୋହ, ଅହଂକାର, ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଅଜ୍ଞାନ-ଶତ୍ରୁସମୂହ ଯେପରି ମାନବସ୍ବ ଗୁଣକୁ ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ କରିବାରେ ଅହର୍ନିଶ ବ୍ୟାପୃତ ସେଇଠି ସାମାନ୍ୟ ମାନବ ନିଜର ଆଦର୍ଶ ରଖିପାରେ ନା । ଖରସ୍ତୋତା ସ୍ରୋତସ୍ବିନୀ

ପ୍ରବାହରେ ଅଳ୍ପ ମାରବିଶିଷ୍ଟ ଗାଡ଼ିଆର ଅବସ୍ଥା ଯେପରି, ସେପରି ତାର ଅବସ୍ଥା ହୁଏ । ସେଇଠି ଦରକାର ଅନନ୍ତ ସାଗରର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ଯେଉଁଠି କି ଯେତେ ବେଗଗାମୀ ନଦୀ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ସାଗରର ନିଶ୍ଚଳ ଓ ଗନ୍ଧୀର ଆତ୍ମାରେ ଲୀନ ହୁଏ ଓ ତତ୍ ପ୍ରକୃତିକ ଭାବେ ନିଜକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରେ । ଅର୍ଥାତ୍ ନିଜର ସତ୍ତାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ସମୁଦ୍ରର ଅନନ୍ତ ଅଗାଧ ଓ ଗନ୍ଧୀର ଆତ୍ମା ଭିତରେ ସଞ୍ଚାଇଦିଏ ।

ଅତଏବ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର କର୍ମନିଷ୍ଠ ଆତ୍ମା ଅନନ୍ତ ଓ ଗନ୍ଧୀର ପ୍ରକୃତିକ ହୋଇଥିଲା । ‘ପ୍ରେମ କି ଅଟଇ କେବଳ ମାତ ସ୍ୱାର୍ଥର ଛଳନା’ କିମ୍ବା ‘ବାସ୍ତବ ବିଶ୍ୱର ଯେତେ ମାରସ ଘଟନା’ ସମୁଦ୍ର ତାଙ୍କର କର୍ମପଥରେ ଯାବତ୍ତାୟ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ସୃଷ୍ଟି କରି ଲୁହ ନ କନ୍ଦାଇ ରକ୍ତ କନ୍ଦାଇ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ‘ଗୁଲ୍ ସତ୍ୟପଥେ ନାହିଁ ଡର ଭୟ’ ଗୁରୁ ଗନ୍ଧୀର କଣ୍ଠରେ କହି ପାରୁ ଚାଲିଛି— ଗିରି ଶିଖେ ଲୟ ରଖି । ନିଜର ନୈଷ୍ଠିକ କର୍ମରେ ଆତ୍ମା ନିବେଶ କରି ବିଶ୍ୱକୁ ନିଜ ଭିତରେ ଦେଖିପାରିଛି, ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଶାନ୍ତି ପାଇଁ ଭଗବାନଙ୍କର ଚରଣାବ୍ଜରେ ନିଜକୁ ସମର୍ପି ଦେଇ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ଓ ଆତ୍ମଲଭ ପାଇଅଛି ପୁଣି ବିଶ୍ୱ ପ୍ରେମରେ ନିଜକୁ ଭସାଇ ଦେଇଅଛି ।

ଏହି ଯେଉଁ ବିଶ୍ୱଧର୍ମ ଧାରଣା ତାହା ହିଁ ବ୍ରହ୍ମସମାଧିର ବିକାଶ । କାରଣ ବସ୍ତୁତାତ୍ତ୍ୱିକ କିମ୍ବା ବହୁର୍ଜଗତର ଲୋଭନୀୟ ଆକର୍ଷଣରେ ବିଚଳିତ ହେଉଥିବା ବୁଦ୍ଧି ଯେତେବେଳେ ବିଶ୍ୱଧର୍ମ ଆଦର୍ଶରେ ନିଶ୍ଚଳ ରହେ ସେତେବେଳେ ମନର ଏକାଗ୍ରତା ଆସେ, ଚିତ୍ତଶକ୍ତିର ବିକାଶ ଘଟେ । ଅର୍ଥାତ୍ ଯୋଗପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ।

ସେହି ଉପଲକ୍ଷେ ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କହିଅଛନ୍ତି—

ଶ୍ରୁତିବିପ୍ରତିପନ୍ନା ତେ

ଯଦା ସ୍ଥାସ୍ୟତି ନିଶ୍ଚଳା

ସମାଧାବତଳା ବୁଦ୍ଧିଃ

ତଦା ଯୋଗମବାପ୍ସ୍ୟସି ।

(୨।୫୩)

ଏହି ଯୋଗ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ମନୁଷ୍ୟ ଜ୍ଞାନ କରେ ବ୍ୟକ୍ତିରେ ଗୋଷ୍ଠୀର ବିକାଶ ସିମିତି, ଗୋଷ୍ଠୀରେ ବ୍ୟକ୍ତିର ବିକାଶ ମଧ୍ୟ ସିମିତି । ଅର୍ଥାତ୍ ଏକରେ ବହୁ, ବହୁରେ ଏକ; ଡାଗରେ ଘୋର, ଘୋରରେ ଡାଗ; ଭୂତରେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ୍ୟ ଓ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ୍ୟରେ ଭୂତ; ବ୍ୟକ୍ତିରେ ଅବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଅବ୍ୟକ୍ତିରେ ପ୍ରକାଶ—ଏହି ସବୁ ଫିସ୍ତା ଓ ପ୍ରଫିସ୍ତାର ସମ୍ବନ୍ଧ ଯେତେ ବିସ୍ମୟ ଓ ବିଚିତ୍ର ବୋଲି ଆମର ଧାରଣା ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ପରସ୍ପର ଏକ ମଧୁର ସଂପର୍କରେ ଆବଦ୍ଧ—ସଚରାଚର ପୃଥ୍ବୀ ଯେପରି ଏକ ପରିବାରଭ୍ରମ୍ଭକ୍ତ ।

ତେଣୁ ଏହି ପରସ୍ପର-ବିରୁଦ୍ଧ ଧର୍ମର ସହଜ୍ଞାନ ଦ୍ଵାରା ଜୀବ ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ସତ୍ତ୍ଵ ଉପଭୋଗ କରେ ଏବଂ ଏହି ବିଚିତ୍ର ତତ୍ତ୍ଵକୁ ଯେ ଦେଖେ ସେ ହୁଏ ଦ୍ରଷ୍ଟା କିମ୍ବା ଦାଶନିକ ।

ଆତ୍ମା ଯେତେବେଳେ ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ ହୁଏ କିମ୍ବା ଏକ ପରିବାରଭ୍ରମ୍ଭକ୍ତ ହୁଏ, ସେଇଠି ବ୍ୟବଧାନ ସମୟର ଯେଉଁ ବିଚିତ୍ରତା ବା ରହସ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହେଉଥିଲା, ତାହା ଅତିରେ ବିଲେପିତ ସାଧୁତ ହୋଇ ଅନନ୍ତ ଅଭେଦ୍ୟ ଓ ପରମ ନିର୍ବେଦ୍ୟ ମହା ସତ୍ତ୍ଵ ଉପଭୋଗ କରେ । ତେଣୁ ବଂଶରକ୍ଷା ଓ ପିତାଙ୍କର ବାସ୍ତବ୍ୟ-ମମତା ପ୍ରତି ଭ୍ରୁଷେଷ ନ କରି କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠ ଧର୍ମପଦ ଯେତେବେଳେ ‘ବାରଣ’ ବଢ଼ାଇରେ ଦାୟୁ’ କହି ପୂତମୟ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ

ମାରରେ ଝାସ ଦେବାକୁ ଉଦ୍ୟତ, ସେତେବେଳେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଦାର୍ଶନିକ ହୃଦୟ ମଧୁରସାବେ ଉପସ୍ଥେଗ କରୁଛି—

“ଜଳ ସ୍ଥଳ ନଭଃ ଦେଲା ଏକ ଭାବ

ଲିଭୁଗଲା ବିଚିତ୍ରତା

ଅନନ୍ତ ଅଭେଦେ ପରମ ନିବେଦେ

ବ୍ୟକ୍ତ, ବିଶ୍ୱ-ମହାପଦ୍ମ ।

ବାଲୁତ ହୃଦୟ ମିଶିଗଲ ସେହି

ମହା ଅନନ୍ତ ବିତାଳେ

ଆନ ଶ୍ରବ ଭୂଲି ମଣେ ଆପଣାକୁ

ଏକାଭୂତ ବିଶ୍ୱପ୍ରାଣେ ।

ମୁହଁ ଉଠିଲେ ପୁଣି ସେ କ୍ଷୁଦ୍ର ହୃଦୟେ

ସଜ୍ଜାଚିତ ବିଶ୍ୱ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ

ଭିତର ବାହାର କଲ୍ ଏକାକାର

ଅମୃତ-ସଙ୍ଗୀତ-ଧାରା ।

ହୋଇ ଏକଥାନ ମିଳାଇଣ ତାନ

ବିଶ୍ୱ-ସଙ୍ଗୀତ-ଲକ୍ଷରେ

ଗାଏ ଧର୍ମପଦ ପରମ ଆନନ୍ଦେ

ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ହରେ ।”

କି ସୁନ୍ଦର ହୃଦୟର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ! କି ସୁନ୍ଦର ଦାର୍ଶନିକ ଚିନ୍ତାଧାରାର ଉଲ୍ଲୋଳ କଲ୍ଲୋଳ ମାଧୁରୀ !! ସତେ କଣ ନିବିଡ଼ା-ନୁଭୁତି ବିନା ଏପରି ନିଗୂଢ଼ ଓ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଭାବ-ସଂପଦ ଅର୍ଜନ କରି ହୁଅନ୍ତା ? ଭୂମା ଭୂମା ଭେଦି ଯେଉଁ ଅନାହତ-ସଙ୍ଗୀତ-ଲହରୀ ବିଶ୍ୱପୃଷ୍ଠରେ ଅବିରତ ନୃତ୍ୟ କରି ଯାଉଅଛୁ ତାର ମଧୁର

ଆସ୍ବାଦନ ବିନା କଣ ତାଙ୍କର ହୃଦୟ କାନ୍ଦି ଉଠିଥାନ୍ତା। ବିହ୍ୱଳିତ
ଓ ଉତ୍କର୍ଷିତ ଚିତ୍ତରେ ଶୁଣିବାକୁ ସେହି ଅମୃତ ସଙ୍ଗୀତ-ଲହରୀ—
କାରୁଣ୍ୟ ଜୀବନର ରୁଷ ଓ କର୍କଶ ପରିସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟରେ !!! ?

“ଗମ୍ଭୀରରୁ କିବା ଶ୍ରୀମୁଖ ଆଦେଶ
ପଠାଇ ଅଛନ୍ତି ଦେବ ମୋ ପାଇଁ
କହ ବେଗେ ବାୟୁ ଶୀତ ହୁଏ ଆୟୁ
ରହିଥିବି କେତେ କାଳ ଅନାଇଁ ।”

ଜୀବାତ୍ମା ଓ ପରମାତ୍ମାର ଏକତା ଅଦ୍ଭୁତ, ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଓ ଅପରୂପ ମିଳନ । ଅମର-ସଙ୍ଗୀତର ମୃଦୁ ବାଣୀ ମୁକ୍ତିନା ଆକୁଳିତ ଆତ୍ମା ପରିତୃପ୍ତି ଲଭିଛି । ଭକ୍ତ ଓ ଭଗବାନଙ୍କର ସମ୍ବନ୍ଧ ମଧୁର ଓ ଘନଷ୍ଠ ହୋଇ ଉଠିଛି । ଆଶାୟୀର କାମନା ପରିତୃପ୍ତିରେ ସିମିତ ସେ ମତୁଆଲ୍ ହୋଇ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତାର ଯଶଗାନରେ ଅହରହ ମୁଖର, ସିମିତ ଭକ୍ତ-ପ୍ରାଣ ଭଗବତ୍ ମିଳନରେ ବିସ୍ତେଳ ରହି ଭଗବାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱ-ମୁକ୍ତି ଅମିୟ ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣି ପାରିଛି । ଏହି ଉପଲକ୍ଷେ ବିଶ୍ୱକବି ରବୀନ୍ଦ୍ର କହିଅଛନ୍ତି—

“ତୁମି ନବ ନବ ରୂପେ ଏସ ପ୍ରାଣେ
ଏସ ଗନ୍ଧେ ବରନେ, ଏସ ଗାନେ ।
ତୋର ଶୁଦ୍ଧି ନି କି ଶୁଦ୍ଧି ନି ତା’ର ପାଦ୍ମେର ଧ୍ବଜ
ସି ସେ ଆସେ, ଆସେ, ଆସେ ।”

ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଦେବତାକୁ ଲଭିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାଣର ଉତ୍କଣ୍ଠା ଯେପରି ପ୍ରଜ୍ଞାପା କର ବଞ୍ଚିଛି । ତାର ମଙ୍ଗଳମୟତା ଉପରେ ଆସ୍ଥା ରଖି ଭକ୍ତପ୍ରାଣ ବ୍ୟାକୁଳିତ ଓ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହୋଇଛି ।

ଏଇଠି ସ୍ଵରାଶ ରଖିବା ଦରକାର ଯେ କେବଳ ଏହି ଦିବ୍ୟାନୁଭୂତର ଉପସ୍ଥେଗ ନିମିତ୍ତ ମାନବ-ଜୀବନ ଏକ ଅପୂର୍ବ ଘାତ୍ରରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ । ନୋହିଲେ ପଶୁଠାରୁ ତାର କିଛି ହେଲେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ନାହିଁ । କାରଣ ଜୀବାତ୍ମା ଓ ପରମାତ୍ମାଙ୍କର ମିଳନ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଯେପରି ଅଦ୍ଭୁତ ଜ୍ଞାନ ଓ ସାଧନା ମଧ୍ୟ ଦେଇ ସୃଷ୍ଟି ହେଉଛି ସେଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରକୃତ ଓ ପ୍ରଧାନ ସାଧକ ହେଉଛି ମନୁଷ୍ୟ । ଯେହେତୁ ସେ ଲଭି ପାରିଛି ଚିତ୍ତଶକ୍ତିର ଉତ୍କର୍ଷତା ଓ ହିତାହିତ ଜ୍ଞାନର ପ୍ରତିଭା । କିନ୍ତୁ ତାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ ହେବା ଚାହୁଁ । ସାମାନ୍ୟ ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗରେ କାଷ୍ଠ ଲୁଚ୍ଚାୟିତ ଅଗ୍ନିକୁ ତେଜାୟାନ ଯେପରି କରୁଁ ସେପରି ଚିତ୍ତଶକ୍ତିର ବିକାଶୋନ୍ମୁଖୀ ପ୍ରତିଭାକୁ ଦୃଢ଼ ଉଦ୍‌ଯୋଗ ବଶତଃ ଅନ୍ତରର ସାଧୁତା, ନୈର୍ଘ୍ନିକତା ଓ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରଭୃତି ପୂର୍ବମୟ କର୍ମସାଧନାଦ୍ଵାରା ଚରମ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ପ୍ରଦାନ କରି ଉପସ୍ଥେଗ କରିପାରୁଁ ଭଗବତ୍ ବିଭୂତ ।

କାରଣ ମାନବର ହୃଦୟଲ୍ଲ ହେଉଛି ଏକ ପବିତ୍ର ଯଜ୍ଞକୁଣ୍ଡ, ଯହିଁରେ ଦୁର୍ବାର ଶ୍ରେଣ ଲିପ୍ତସା, ମନର ଚଞ୍ଚଳତା, ସ୍ଵାର୍ଥପରତା ଓ ମାରତା ପ୍ରଭୃତି ଦୁର୍ଲ୍ଲକ୍ଷଣ ତଥା ଦୁର୍ବଳତାସମୂହ ଆହୁତି ଦିଆଯାଇ ଏକ ଦିବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ଫୁଲ୍ଲିତା ଉପସ୍ଥେଗରେ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମୁଖି ଦର୍ଶନ କରାଯାଇ ପାରେ ।

ତେଣୁ ଆତ୍ମୋତ୍ଥର୍ଗ ହିଁ ଯଜ୍ଞ ଅର୍ଥାତ୍ “ସମସ୍ତ କାମନାର ସ୍ଵାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ସଞ୍ଚେ ଏଇ ବିଶ୍ଵକର୍ମରେ ନିଜ କର୍ମକୁ ବଳି ଦେବା ମାନବର ଯଜ୍ଞକର୍ମ ।” କିମ୍ବା “ଧର୍ମରେ ନିଜକୁ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ବା ବ୍ୟକ୍ତ କରିବା ହିଁ ଏଇ ବ୍ରହ୍ମପୁରୁଷର ଏକ ବିରାଟ ଯଜ୍ଞ କର୍ମ ।

× × × ଏଇ ଯଜ୍ଞ ହିଁ ବ୍ରହ୍ମପୁରୁଷର ଆତ୍ମ
ବିସ୍ତାର, ଆତ୍ମବଳି ବା ଆତ୍ମତ୍ୟାଗ ରୂପେ ଦେବ ଓ ରତ୍ନମାନଙ୍କ
ଠାରେ ପ୍ରତିଭ୍ରାତ ।”

ସେହିହେତୁ ରବିପ୍ରତିମ ଗୋପବନ୍ଧୁ ମାନବର ଜୀବନ ସଞ୍ଜା
ନିରୂପିତ କରି କହିଅଛନ୍ତି—

“ଏ ଜୀବନ ସତ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧ ସାରତତ୍ତ୍ୱ,
ତତ୍ତ୍ୱଅନୁବନ୍ଧ ମାନବର ସତ୍ତ୍ୱ ।”

ଏହି ଦର୍ଶନ ତତ୍ତ୍ୱହିଁ କବିର କବିତାକୁ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟମୟୀ ଓ
ରସମୟୀ କରେ । କାରଣ ସୃଷ୍ଟିରହସ୍ୟ ତଥା ବିଚିତ୍ରତାକୁ ଯେତେ
ପରିମାଣରେ କବି ତାର ହୃଦୟ ସ୍ପନ୍ଦନରେ ଫୁଟାଇପାରେ
ତେତେ ଉଲ୍ଲସ୍ପତର ଭାବେ କବିତା ତାର ଆଦୃତ ହୁଏ ।

ଏହି ଭାବ କବିର ଜନ୍ମଗତ ହୋଇଥିବାରୁ ସାର୍ ପିଲିପ୍
ସିଡ୍ନୀ କହିଅଛନ୍ତି— “**Poet is indeed the right
philosopher** ।” ଯେହେତୁ କବି ସେହି ଅଦୃଶ୍ୟ ଓ ଅନନ୍ତ
ଲୀଳାକୁ ଜ୍ଞାନଚକ୍ଷୁଦ୍ୱାରା ଦେଖିପାରେ । ଭାବାବ୍ୟରେ ମଜ୍ଜମାନ
ରହି ଭାଷା ଭୂଳିକାରେ ଯେଉଁ ରୂପ ରୂପାୟିତ କରେ ସେହି
ଭିତରେ ଲୁକ୍କାୟିତ କରି କବି ରଖିଥାଏ ଏହି ଦାର୍ଶନିକ ତତ୍ତ୍ୱ,
ଯଦ୍ୱାରା କି କବିତା-ଚଳିକା-ଅନ୍ତର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟରେ
ଗରାୟାନ ହୋଇ ପ୍ରାଣକୁ ତୃପ୍ତିର ଅବକାଶ ଦେଇ ନଥାଏ ।

ହସ୍ତଶିଳ୍ପ ଓ ଅର୍ଥନୀତି:—ଅର୍ଥନୈତିକ ଜୀବନ ପକ୍ଷେ
ଶିଳ୍ପର ଯେପରି ଗୁରୁତ୍ୱ ରହିଛି ତାହା ଅବାସ୍ତବ ନୁହେଁ । କାରଣ
ରୁଷିଆ ଓ ଆମେରିକା ବିଶ୍ୱପୃଷ୍ଠରେ ଯେଉଁ କାରଣ ବଶତଃ ଅତି
ଧନଶାଳୀ ଓ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଦେଶ ରୂପେ ପରିଗଣିତ, ସେହି ମୂଳରେ

ରହିଛି ଏହି ଶିଳ୍ପର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ । ମନର ଉଲ୍ଲାସ ପାଇଁ ସାହିତ୍ୟ
 ଯେପରି ଆବଶ୍ୟକ, ଅର୍ଥନୈତିକ ଜୀବନ ତଥା ଜୀବନଧାରଣା
 ମାନ ବୃଦ୍ଧି ପକ୍ଷେ ଶିଳ୍ପ ମଧ୍ୟ ସେପରି ପ୍ରୟୋଜନୀୟ । କାରଣ ମନ
 ଓ ଦେହ ପରସ୍ପର ଏପରି ଏକ ନିବିଡ଼ ସୂକ୍ଷ୍ମରେ ଆବଦ୍ଧ ଯେ
 ଏକର ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତାରେ ଅନ୍ୟଟି ପ୍ରଫୁଲ୍ଲିତ, ଏକର ବେଦନାରେ
 ଅନ୍ୟଟି ମଧ୍ୟ ବେଦନାସକ୍ତ । ଅତଏବ ମାନସିକ ଉଲ୍ଲାସ ଯଦିଓ
 ପ୍ରକୃତରେ ଅନୁଭୂତ କରିବା ଚାହୁଁ ତେବେ ଶାରୀରିକ ସୁସ୍ଥତା
 ବଜାୟ ରଖିବା ଉଚିତ । ସେହେତୁ ଅର୍ଥର ଆବଶ୍ୟକତା
 ସେଇଠି ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । କାରଣ ଅର୍ଥର ସ୍ୱଚ୍ଛଳତା ହିଁ ଦେହ
 ତଥା ମାନସିକ ବୃଦ୍ଧିର ସହାୟକ ତଥା ପରମ ବନ୍ଧୁ ବୋଲି
 କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଯଦ୍ୱାରା କି “ଅଳ୍ପ ଚନ୍ଦ୍ର
 ଚମକାଏ” ଅବସ୍ଥାରୁ ଯାଣ ପାଇ ଉଲ୍ଲାସ ସାହିତ୍ୟ ରଚନାରେ
 ପ୍ରତିଭା ନିୟୋଜିତ ହେବ । ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରତିଭା ଯେ ଦୁଃଖ, ଦୈନ୍ୟ
 ଭିତରେ ହଜିଯାଏ ନାହିଁ—ତା’ ସତ, କିନ୍ତୁ ଅଭାବ ଓ ଅନାଟନ
 ପୀଡ଼ିତ ମନର ଯେଉଁ ଉଦ୍‌ବେଗ ଓ ନୈରାଶ୍ୟ, ତାହା କଣ
 ସହଜେ ପ୍ରତିଭାର ଯଥୋପଯୁକ୍ତ ସେବାବିଧି ପାଇଁ ସାହାଯ୍ୟ
 କରିବ ? ମହାତ୍ମା ପଠାଣି ସାମନ୍ତ କିମ୍ବା ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର ବା
 ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ ପ୍ରଭୃତି କବି ଓ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦମାନଙ୍କ ପ୍ରତିଭା-
 ଲେକରୁ ଯେଉଁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ରଶ୍ମି ଲଭ କରି ଆମେ ଦୁନିଆରେ ନିଜର
 ଗୌରବକୁ ପ୍ରତିପାଦିତ କରୁଛୁ, ସେମାନଙ୍କର ଯଦି ଆର୍ଥିକ
 ସ୍ୱଚ୍ଛଳତା ଥାନ୍ତା ତେବେ ଏହା ଅପେକ୍ଷା ଯେ ଆହୁରି ଅମୂଲ୍ୟ
 ସମ୍ପଦ ଲଭ ହୋଇନଥାନ୍ତା, କିଏ କହି ପାରିବ !!!

କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ନୁହେଁ ଯେ ଶିଳ୍ପ ବିଶେଷତଃ ହସ୍ତଶିଳ୍ପ
 ହେଉଛି ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀର ଏକ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଅଙ୍ଗ, ଯଦ୍ୱାରା ହସ୍ତ

ଓ ଚକ୍ଷୁ ତାଲିମପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବାସ୍ତବ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବୁଦ୍ଧିଶକ୍ତି ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ଓ ସତେଜ ହୁଏ, ମନର ଏକାଗ୍ରତା ଆସେ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନରେ ଫୁର୍ତ୍ତି ଆସେ । ଆଲସ୍ୟ ଓ ଅଜ୍ଞାନତା ଦୂର ହୋଇ ମନରେ ଏକ ଉତ୍ସାହ ଘାସ୍ତି ଖେଳିଉଠେ । କାରଣ ବାହ୍ୟ ଆକର୍ଷଣରେ ସ୍ନାୟୁଗୁଡ଼ିକ ଯେପରି ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇଥାନ୍ତି କିମ୍ବା ସାମୟିକ ଉତ୍ତେଜନାବଶତଃ କ୍ଷିପ୍ର ଗତିରେ ଶୋଣିତ ପ୍ରବାହ ଶରୀରସାର ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ଯେପରି ଅସ୍ବାସ୍ତବିକ ଅବସ୍ଥା ସୃଷ୍ଟି କରେ, ତଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ ବିପଥଗାମୀ ହେବାର ଯଥେଷ୍ଟ କାରଣ ରହିଛି । ଗଠନମୂଳକ ଚିନ୍ତାଧାରା ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାହା ସ୍ୱପ୍ନୋତ୍ପତ୍ତ ଚେତନା ଭିତରେ ହଜିଯାଏ । ତେଣୁ ପ୍ରୋବେଲ ତାଙ୍କର ‘**The Education of Man**’ ବହିରେ କହିଅଛନ୍ତି—
 ବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ ବାଳକଙ୍କ ପକ୍ଷେ କର୍ମସ୍ଥାନତା, ଔଦାସ୍ୟ, ଅଜ୍ଞତା, ବହୁ ଅନାବଶ୍ୟକ ଆଳାପ ଉକ୍ତ ଗରଳ ବା “**terrible poison**” ସ୍ୱରୂପ । ଅତଏବ ସେହି ଦୁର୍ବଳତାରୁ ରକ୍ଷା ଲଭିବା ନିମିତ୍ତ ହସ୍ତଶିଳ୍ପ ହିଁ ଏକାନ୍ତ ସହାୟକ । ଏହା ଏକାଗ୍ରତାର ଜନନୀ ସ୍ୱରୂପ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

ହସ୍ତଶିଳ୍ପର ଆହୁରି ଲକ୍ଷଣ ଦେବାକୁ ଯାଇ ସେ କହିଅଛନ୍ତି, ‘**a panacea of mental and physical health and domestic and civil welfare**’ ଅର୍ଥାତ୍ ହସ୍ତଶିଳ୍ପ ମାନସିକ, ଶାରୀରିକ ତଥା ଗୃହ ସମାଜର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ଯାବତ୍ତତ୍ତ୍ୱ ସ୍ତରର ଅବ୍ୟର୍ଥ ମହୋଷଧି । କାରଣ ଆଲସ୍ୟ, ଅଜ୍ଞାନତା ପ୍ରଭୃତି ଲକ୍ଷ୍ମୀଛଡ଼ା ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁର୍ଲ୍ଲକ୍ଷଣ—ଯଦ୍ୱାରାକ ବ୍ୟକ୍ତି ତଥା ସମାଜ ପଙ୍ଗୁଅବସ୍ଥା ଭଜେ । ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଉନ୍ନୟନଯୋଗୁଁ ଦେଶ ଯେପରି ପ୍ରଗତିଶୀଳ ରାଷ୍ଟ୍ରରୂପେ ପରିଚିତ ହୋଇଥାନ୍ତା, ତା’ ପରିବର୍ତ୍ତେ

ବନପ୍ରାନ୍ତର ଅପେକ୍ଷା ଅତ୍ୟଧିକ ମାତର ହୁଏ । ଫ୍ରୋବେଲ ଉପଯୁକ୍ତ ନାଗରିକ ହେବା ନିମିତ୍ତ ଆହୁରି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ କହିଅଛନ୍ତି—
“That man only understands thoroughly that which he is able to produce.”

ଆଜିକା ଦୁନିଆରେ ଏହି ଉକ୍ତିର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ବେଶ୍ ଅନୁଭୂତ । କାରଣ ଯେ ଯେଉଁ କର୍ମରେ ଅଭିଜ୍ଞତା ଅର୍ଜନ କରିଥିବ ତାକୁ ସେହି ଦିଗରେ ତାଲିମ ଦେବାଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଉନ୍ନତ ସାଧିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେଶ ତଥା ଜାତିର ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମୟରେ ପ୍ରଭୃତ ଉପକାର ସାଧିତ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଆଜିକାର ପାଠ୍ୟ-ପ୍ରଣାଳୀ ସେପରିକିନ୍ତୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ନୁହେଁ, ଯଦ୍ୱାରା କି ଆମେ ବିଜ୍ଞ ଶାସକ ଭାବେ ସଦ୍ୟଃପ୍ରାପ୍ୟ ସୁବକକୁ ଆଶା କରିବା । ‘ସାହୁ କହିଛି, ପାଚିଲା ଧାନରେ ମଇ ଦେଇଛି’ ତୁଲ୍ୟ ଆଜିକାର ପାଠ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ । ସେଥିରେ ନାହିଁ କି ସମାଜର ସୁଗଠିତ ପରି-କଳ୍ପନା କିମ୍ବା ଯୋଜନା । Carlyle କହିଲେ ପରି **“The true University of these days is a collection of books.”** ।

ତହିଁରେ ପୁଣି ଶିକ୍ଷା ଓ ଅଭିଜ୍ଞତା ପରସ୍ପର ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ । ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଯାହା ସାଧିତ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ, ଯଦିଓ ସମୟ ସାପେକ୍ଷରେ ହୁଏ, ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ଅଭିଜ୍ଞତା ଯେପରି ସୁବୁଦ୍ଧି-ରୂପେ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରେ, ସେପରି ହେବ ନାହିଁ । ଅତଏବ ଯେତେ ଶିକ୍ଷାସମ୍ପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତି ହେଉ ନା କାହିଁକି ଯେ କୌଣସି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରିବାର ଅବ୍ୟବହୃତ ପୂର୍ବରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଭିଜ୍ଞତା ଅର୍ଜନ କରିବା ଉଚିତ ।

ସେହି ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ଜାଣାଯୁ କି ଗୋପବନ୍ଧୁ ହସ୍ତଶିଳ୍ପ ଯୋଜନାକୁ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଅଛନ୍ତି—ଯଦ୍ୱାରା କି ଆମର ଚଞ୍ଚଳ ମନ ଦମନ ହୋଇ ସ୍ଥିରତା ଭଜିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ **Mind concentration** ବା ମନର ଏକାଗ୍ରତା ଆସେ, ବାସ୍ତବୀୟତାରେ ସେ କୌଣସି ସମସ୍ୟାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ସାହସ ଓ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଆସେ ।

ଏଇଠି ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ ଏହି **Manual** କିମ୍ବା **Physical Training** ହେଉଛି ଆର୍ଯ୍ୟସଂସ୍କୃତିର ପାରମ୍ପରିକ ଆଦର୍ଶ । ଗୁରୁକୁଳ ଆଶ୍ରମରେ ବିଦ୍ୟାଧ୍ୟାୟୀମାନେ ବିଦ୍ୟାଧ୍ୟୟନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶାରୀରିକ ପରିଶ୍ରମ ମଧ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ବଣ ଜଙ୍ଗଲ ବୁଲି ବୁଲି କାଠ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ଓ ହାଣିବା, ବାଡ଼ି ବଗିଚାରେ ସବୁ ରକମ ଫଳ ଆଦାୟ କରିବା, ଧାନ, ମୁଗ, ଖରି ପ୍ରଭୃତି ଶସ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନ କରିବା—ସେମାନଙ୍କର ଥିଲା ନିତ୍ୟ ନୈମିତ୍ତିକ କାର୍ଯ୍ୟପଦ୍ଧତି । ଯଦ୍ୱାରା କି ସେମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁସ୍ଥ ଓ ସବଳ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଧୀଶକ୍ତିର ପ୍ରତୀକ୍ଷଣତା ଜନ୍ମାଇ ଥିଲେ, ବିଳାସକୁ ଜୀବନର ଧୂମକେତୁ ରୂପେ ଗଣ୍ୟ କରୁଥିଲେ ।

କିନ୍ତୁ ଆଜି ତାହା ଆମ ଛବିସମାଜର ଅମୂଲ୍ୟ ନିଧି ହୋଇଛି । ବିଳାସ ଅଭାବରେ ଆଜି ଛବି-ମାନସ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ । ସଦାସବଦା ସେମାନେ ଲୋଡ଼ି ବସନ୍ତି ଭୋଗ ଓ ବିଳାସ, ଯଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ ମନୋବୃତ୍ତି ଶ୍ରମବିମୁଖ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ସାମାନ୍ୟ ଶ୍ରମରେ ହତୋତ୍ସାହ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶ୍ରମକୁ ଲଜ୍ଜାର ସଙ୍କେତ ରୂପେ ଗଣ୍ୟ କରିଥାଏ । ଏପରିକି ନିଜର **Bag** ବା ମୁଣିଟିଏ ଧରି ଯିବାକୁ ଲଜ୍ଜା ବୋଧ

କରେ । ସେଥିପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ତେଣୁ ପ୍ରୋବେଲ କହିଅଛନ୍ତି—
 “ବାଲକାଳର ଯେଉଁ ସ୍ଵାଭାବିକ ମନୋବୃତ୍ତି କାଠିକୁଟାରେ, ମାଟି,
 ବାକି, ଆମ୍ବ, ପଣସ, ଘର ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ସ୍ଵ-
 କୌଶଳ ଜନ୍ମାଉଥିଲା, ତାହା ଅକାଳେ ବିନାଶପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ
 ଜୀବନର କର୍ମ-ରୂପକୁ ବିକୃତ କରିଦେବ ।”

ଠିକ୍ ସେହି ଦଶା ଆମ ଦେଶରେ ଦେଖା ଦେଇଛି ।
 ବିଶେଷତଃ ଯେଉଁ ଗୁପ୍ତସମାଜ ଉପରେ ଦେଶର ଭବିଷ୍ୟତ
 ନିର୍ଭର କରେ ସେମାନେ ଆଜି ସେହି ପନ୍ଥାବଲମ୍ବୀ ନ ହେବେ ବା
 କିମିତି ? ବହି-ଗିରିର ରୁକ୍ଷ ବସଦେଶରେ ଯାହା କରି କରି
 ସୁକୁମାରମତି ଯୁବକର ପାଦ ତଥା ହୃଦୟରେ ଯେଉଁ ଅସହ୍ୟ
 ବେଦନା ଜାତ ହୁଏ, ସେଇଠି ମାନସିକ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା ନିମିତ୍ତ
 ପାଉଁଡ଼ର, ଲିପ୍ଟିକ୍, ଟୁରପେଷ୍ଟ, ସାବୁନ୍, ଇଉନ୍‌ପେରିସ୍ ସମେତ
 ତମାଖୁ ପାନରେ ବିଭୋଳ କାହିଁକି ନ ରହିବେ ? ଏହା ଶିକ୍ଷା-
 ପ୍ରଣାଳୀର ଦୁବାର ପିପାସା ନା ଗୁପ୍ତସମାଜର ସ୍ଵତଃପ୍ରବୃତ୍ତି
 ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି !!!

ହେବା ମଧ୍ୟ ସ୍ଵାଭାବିକ । କାରଣ ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷା ଯେପରି
 ବୈଷୟିକ ପାଠ୍ୟକ୍ରମକୁ ଅତ୍ୟଧିକ ଗୁରୁତ୍ଵ ଦିଏ, ନୈତିକତାର
 ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଉପଲକ୍ଷେ ଯେପରି କିଛି ଗଠନମୂଳକ ଚିନ୍ତାଧାରା
 ଗ୍ରହଣ କରେ ନାହିଁ; ଯଦ୍ଵାରା କି ଗୁପ୍ତ ସମାଜ ପୋଥି ବାଇଗଣ
 ସ୍ଵାଦ ଉପଭୋଗରେ ଉଲ୍ଲସିତ ହେବା ବ୍ୟଞ୍ଜିତ ଆତ୍ମାକୁ ଚିହ୍ନିବାର
 ଉପାୟ ନଥାଏ; ଯାହାର ପ୍ରତିଫଳରେ ହିଂସା, ଦ୍ଵେଷ, ବିଦ୍ଵେଷ
 ପ୍ରଭୃତି କୁପ୍ରବୃତ୍ତିସମୂହ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଉଠି ସାମାଜିକ ଜୀବନର
 ଚାନ୍ଦିନୀ ଓ ଶୁଖିଲାତାକୁ ସମୂଳେ ଧ୍ଵଂସ କରେ ଏବଂ ଦୁର୍ବିଷୟ
 ଜୀବନ ଯାପନରେ ମାନବସମାଜ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼େ ।

ଏଇଠି ସମାଜ ଓ ଶିକ୍ଷାର ପରସ୍ପର ମଧୁର ସମ୍ପର୍କ ଯେଉଁ କାରଣରୁ ଛୁନି ହୁଏ କିମ୍ବା ସମାଜ ଓ ଶିକ୍ଷିତମଣ୍ଡଳୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ, ତାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଦେଖିବା ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀରେ ନୈତିକତାର ମୂଲ୍ୟ ନିରୂପିତ ନ ହୋଇଥିବା ହେତୁ । ସୁତରାଂ ବିଦ୍ୟାର ପ୍ରକୃତ ସଞ୍ଜା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରି କୁହାଯାଇଛି—

“ସା ବିଦ୍ୟା, ଯାତୁ ଦର୍ଶିତେଶ୍ୱର” ଅର୍ଥାତ୍ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ଲଭିବା ସକାଶେ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା ସହାୟକ ହୁଏ ତାହାହିଁ ବିଦ୍ୟା ଏବଂ ଯାହା ଅନ୍ଧର ବିଷୟ ବାସନାକୁ ଉତ୍ତେଜିତ କରି ମନୁଷ୍ୟକୁ ବିପଥଗାମୀ କରାଏ, ତାହା ଅବିଦ୍ୟା ।

କାରଣ କଳା ଓ ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରଭୃତି ଶିକ୍ଷା ଯେପରି ଜ୍ଞାନର ଉତ୍କର୍ଷ ସାଧନ କରେ, ଆତ୍ମାର ବିକାଶ ନିମନ୍ତେ ସେପରି ଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ହୁଏ । ସିମିତି ମଧ୍ୟ ସମାଜକୁ ସୁସ୍ଥ ଓ ସୁନ୍ଦର କରେ ! ଯଦ୍ୱାରା ବିବେକ ତଥା ଆତ୍ମାର ବିକାଶରେ ହୃଦୟର ଦୁବାର ଲଲସା ଦମନ ହୋଇ ଶ୍ରେୟ ପତ୍ତା ଅନୁସରଣ କରିବା ନିମିତ୍ତ ମନୁଷ୍ୟକୁ ସାହସୀ ଓ ସୈର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ କରେ । ତେଣୁ ନୈତିକ ଶକ୍ତି ତଥା ବିବେକର ଉନ୍ନତ ନିମିତ୍ତ ଧର୍ମଶିକ୍ଷା ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀର ଏକ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ରୂପେ ବିବେଚିତ ହୋଇଥିଲା ରୁଷି-ଆଣ୍ଡମ-ଶିକ୍ଷାରେ । ଆହୁରି ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକୃତି ଯେ ଆଜିକାର ଅର୍ଥନୈତିକ ବୈଷମ୍ୟ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଏହି ନୈତିକ ପତନ ସକାଶେ ଦାୟୀ । କାରଣ **Struggle for existence** ବା ବଞ୍ଚି ରହିବା ନିମନ୍ତେ ମନୁଷ୍ୟ କେଉଁ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଐତିହାସିକ ଯୁଗରୁ ସଂଗ୍ରାମ କରି ଆସୁଛି । ଏ ସଂଗ୍ରାମର ଫଳ

ପରିଣତ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଲେ ଜଣାଯାଏ, ଏହା ଅସୁମାରମ୍ଭରୁ
 ଚାଲିଲା ପ୍ରକୃତି ସହିତ । କାଳକ୍ରମେ ତାହା ବ୍ୟକ୍ତି ବ୍ୟକ୍ତି ଭିତରେ
 ପୁଣି କୃଷିପ୍ରଣାଳୀ ଉଦ୍ଭାବିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗୋଷ୍ଠୀ
 ଗୋଷ୍ଠୀ ଭିତରେ ଏବଂ ଜନବହୁଳତା ଯୋଗୁଁ ରାଜ୍ୟ ରାଜ୍ୟ
 ମଧ୍ୟରେ ସଂଘଟିତ ହୋଇ ପରିଶେଷରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଆଜିକାର ବିଜ୍ଞାନ
 ବିକାଶ ଯୋଗୁଁ ପୃଥିବୀର ଦୂରତ୍ୱ ଯେତେବେଳେ କମିଗଲା
 ସେତେବେଳେ ତାହା ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ରୂପ ଧାରଣ କରିଅଛି । ତେଣୁ
 ଆମେରିକା ଓ ରୁଷିଆ ଆମ ଦେଶଠାରୁ ଯେତେ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ
 ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେମାନଙ୍କ ଅର୍ଥନୈତିକ ଓ ରାଜନୈତିକ ପ୍ରଭାବ
 ଆମକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରୁଛି ବୋଲି କହିଲେ ଧୃଷ୍ଟତା ହେବ ନାହିଁ ।
 ପୁଣି ଯେଉଁ **ism** ବା ବାଦ ଓ ମତର ଘାତ ପ୍ରତିଘାତ ରାଜ-
 ନୈତିକ ତଥା ଅର୍ଥନୈତିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସଂଘର୍ଷ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି,
 ସେଥିଭିତରେ ସାଧାରଣ ଗୃହସ୍ତର ସାମାଜିକ ଓ ପାରିବାରିକ
 ଜୀବନ ଅତି ଦୁର୍ବିଷୟ ଓ ଜଟିଳ ହୋଇ ଯାଇଛି, ଯଦ୍ୱାରା କି
 ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମ ଅତି ଉତ୍ସାବହ ରୂପ ଧାରଣ କରିଛି । ଏକପକ୍ଷେ
 ଅସ୍ତବଗ୍ରସ୍ତ ପ୍ରାଣର ସ୍ୱାସ୍ଥବିକ ସଂଗ୍ରାମ ଯେପରି ଜୀବ ହୋଇ ଉଠୁଛି
 ବିଳାସୀର ଭୋଗ ଲିପ୍ସା ସେପରି ଅତ୍ୟଧିକ ପରିମାଣରେ ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ
 ହେଉଛି । ଏଥିପାଇଁ ଜୀବନଧାରଣ ମାନ ଏକ ବିଷମ ପରିସ୍ଥିତି
 ଭିତରେ ନିଷ୍ପେଷିତ ହୋଇ ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ଏକ ଅଶୋଭ-
 ନୀୟତା ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛି । ସେଇଠି ଉତ୍ତମତ୍ୱର ତୃଷ୍ଣା ଚରିତାର୍ଥ
 ନିମିତ୍ତ ଯେ କୌଣସି ଅସତ୍ତ୍ୱ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାରେ
 କେହି କୁଣ୍ଡାବୋଧ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ‘ଯେନକେନ ପ୍ରକାରେଣ’ ତୃଷ୍ଣାର
 ଶାନ୍ତି ହିଁ ପରମ ମଙ୍ଗଳ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହୋଇଥାଏ । ଯେହେତୁ
 ନୈତିକତାର ମୂଲ୍ୟ ଅତିଶୟ ହ୍ରାସ ହୁଏ ଓ ହିଂସା, କୂଟ,

କପଟେ ଇଚ୍ଛାନ୍ତି ସମାଜରେ ଦେଖାଦିଏ । ସୁନ୍ଦର ଓ ସରଳ ଜୀବନ କୁସ୍ଥିତି ରୂପରେ ରୂପାୟିତ ହୁଏ ।

ଅତଏବ ଏହି କନ୍ଦୁତ କମାକାର ପ୍ରତିଫିୟାରୁ ସମାଜକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମିତ୍ତ ଦରକାର ହୁଏ ଧର୍ମ ତଥା ମାତ୍ର ପ୍ରେରଣାର ପ୍ରୟୋଗ—ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା କି ଉଭୟଙ୍କ ତୃଷ୍ଣା ପରିତୋଷ ଲଭ କରିବ ପୁଣି ଜନସମାଜର ମଙ୍ଗଳ ହେବ । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଭଗବତକାର ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସେ କହିଅଛନ୍ତି—

“ଧନ ଅର୍ଜିଲେ ଧର୍ମ କରି
ଧର୍ମେ ପ୍ରାପତ ନରହରି ।”

ଅର୍ଥାତ୍—ସଦୁପାୟରେ ଧନାର୍ଜନ କରି ଅଭାବ ଓ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ ଜନ-ଦେବତାକୁ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ କିମ୍ବା ଜନହିତକର କାର୍ଯ୍ୟରେ ବିନିଯୋଗ କଲେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ନାରାୟଣ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହି ଉକ୍ତିରେ ଧନାତ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅସଦାଚରଣମୂଳକ ଅର୍ଜନକୁ ଯେପରି ଧର୍ମୋଚିତ ମାର୍ଗରେ ପରିଚ୍ଛେଦ କରିଛନ୍ତି ସେପରି ମଧ୍ୟ ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ ହୃଦୟରେ ଆଶା-ବୀରି ସିଞ୍ଚନ କରିଅଛନ୍ତି । ତେଣୁ **Simple living & high thinking** ବା “ସରଳ ଜୀବନ-ଯାପନ ଓ ଉଚ୍ଚ ଚିନ୍ତନ” ଯାହା କି ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମର ମୌଳିକ ମାତ୍ର, ସେଥିପ୍ରତି ସମସ୍ତଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରି ଏକ ନୈତିକ ଗୁପ୍ତ ପକାଇ ଅଛନ୍ତି ।

ଅତଏବ ଏହି ସବୁ ଦୋଷ ଦୁର୍ବଳତା ସମାଜରୁ ବହିର୍ଭୂତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରରେ ନୈତିକତାର ବିକାଶ ହେବା ଜରୁର ଗୁହ୍ୟ । ଯେପରି କି ଜୀବନର ପ୍ରତ୍ୟେକ କର୍ମ ସାଧନା ପବିତ୍ରଭାବେ ସାଧିତ ହୋଇ ଐଶ୍ୱରିକ ସନ୍ଥ ଉପଲବ୍ଧରେ

ପ୍ରାଣ ଦିବ୍ୟ ସନ୍ତୋଷ ଲଭ କରିବ ତଥା ଜନସମାଜର ପ୍ରଭୁତ ମଙ୍ଗଳ ସାଧିତ ହେବ । ଅଧୁନା ଗୁପ୍ତସମାଜର ଯେଉଁ ବାରୁଳତା ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ଦୂରଭୂତ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଏକ ଦେବୋଚିତ ପ୍ରେରଣା ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ କରିବ ।

ତେଣୁ ସେହି ଦିବ୍ୟଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରତି ସଜାଗ ରହି ମହାପୁରୁଷ-ଗଣ ଉଚିତ ଶିକ୍ଷାରେ ଭାଗ୍ୟବଶପରଗଣଙ୍କୁ ତାଲିମ୍ ଦେଇ ଦେଶ ତଥା ସମାଜର ମେରୁଦଣ୍ଡକୁ ସୁଦୃଢ଼ କରୁଥିଲେ । ସେହି ମାନସିକ ଓ ଶାରୀରିକ ଶିକ୍ଷାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ଗୋପବନ୍ଧୁ କହିଅଛନ୍ତି—

‘ଅରଟ ଚଳାଅ ପ୍ରତି ଘରେ ଘରେ ।’

ଏହି ଉକ୍ତି ଏକପକ୍ଷେ ଶାରୀରିକ ତଥା ମାନସିକ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା ଆଣିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅର୍ଥମାତ୍ର ପ୍ରତି ଜନମନ ଆକୃଷ୍ଟ କରିଛି । ଆଜିକାର ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ଯୁବକଗଣ ଚାତକ ପରି ଯେପରି ଆକାଶକୁ ଚାହିଁ ରହୁଛନ୍ତି—ଚାକିର ଆଶାରେ, ଦେଖିଲେ ଷୋଭା ଜାତ ହୁଏ । କିଏ କେଉଁଠି ଚାକିର ପାଉଛି ତ—କିଏ ବାତସ୍ପୃହ ହୋଇ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରୁଛି । ଆତ୍ମ-ସମ୍ମାନକୁ ଜଗି ମାରବରେ କିଏ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ଲଭୁଛି ତ—କିଏ ପୁଣି ‘ନିରାଶ୍ରୟ ମାଂ ଜଗଦାଶ ରକ୍ଷ’ କହି ହା’ହତୋଷ୍ଣି ଡାକ ଗୁଡୁଛି । ନୋହିଲେ କିଏ ‘ବୁଦ୍ଧସିତଂ କିଂ ନ କରୋତି ପାପଂ’ର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରୁଛି ।

ତେଣୁ ଏହି ବିପଜ୍ଜନକ ପରିସ୍ଥିତିରୁ ହସ୍ତଶିଳ୍ପ ହିଁ କେତେ-କାଂଶରେ ଦେଶକୁ ଉଦ୍ଧାର କରେ, ନିବିଡ଼ ନୈରାଶ୍ୟ ଭିତରେ ଆଲୋକରଶ୍ମି ଡାଳିଦିଏ, ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହ । ଏଇଥିପାଇଁ ମହାମାନବ ବାପୁଜୀ ଚରଣା ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଇ ଲଙ୍କାସାୟାର ସ୍ଥିତ ସମଗ୍ର ଲୁଗାକଳଗୁଡ଼ିକରେ ତାଲ ପକାଇ ଦେଇଥିଲେ ।

ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ ମହାମାନବ ବାପୁଜୀଙ୍କ ଅବ୍ୟବହୃତ ପୂର୍ବରୁ ଦୂରଦୃଷ୍ଟିସମ୍ପନ୍ନ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଆଦ୍ୟରୁ ଭାରତରେ ଚରଣା ପ୍ରସାର ଓ ଆନ୍ଦୋଳନର ସୂଚନା ଦେଇଥିଲେ । ତଥାପି ସେହି ଆନ୍ଦୋଳନ ପୂର୍ଣ୍ଣମାସାରେ ଜାଣାୟୁ ସରକାରଙ୍କ ଅମଳରେ ସୁଦ୍ଧା ସଫଳ ନ ହୋଇ ପାରିବା ବଡ଼ ଷୋଭାର ବିଷୟ । ସରକାର କାଁ ଗାଁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଆଶ୍ରମ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଇ ଚରଣା ପ୍ରସାର ଦିଗରେ ଉଦ୍ୟମ କରିଥାନ୍ତି, ଅଥଚ ଆନ୍ତରିକତା ସେଥିରେ ନାହିଁ । ଗ୍ରାମ୍ୟ ଅର୍ଥମାତ୍ର ତଥା ସ୍ବାବଲମ୍ବନଶୀଳତା ଦିଗରେ ଚରଣାର ଗୁରୁତ୍ବ ଉପଲବ୍ଧ କରୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେହି ଦିଗେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ମନୋନିବେଶ କରୁନାହାନ୍ତି । କଲେ ସୁଦ୍ଧା ପିଞ୍ଜୁ ଥିବା ବେଳେ ତାକୁଡ଼ର ଅଭାବ କିମ୍ବା ପିଞ୍ଜୁ ଅଭାବରେ ତୁଲାର ଦୁର୍ଦ୍ଦଟ— ଯାହାକି ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କର ଗୃହଦା ମେଣ୍ଟାଇ ପାରୁନାହିଁ । ଯିମିତି ମନେ ହୁଏ ଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରହସନ । ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନ ଭିତରେ ଯେଉଁ ସ୍ବାଧୀନ ଚିନ୍ତା, ସ୍ବାବଲମ୍ବନଶୀଳତା ତଥା ଦେଶପ୍ରିତି ନିହିତ ଅଛି ତାହା କଣ ଜାଣାୟୁ ଜୀବନ ପକ୍ଷେ ଉପଯୋଗୀ ନୁହେଁ ? ଜାଣାୟୁଶିଳ୍ପର ବିକାଶ ଦିଗରେ ଏହା କ'ଣ ସହାୟକ ନୁହେଁ ?

ସେହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଇ ଗାଇଥିଲେ—

“ଅରଟ ଚଳାଅ ପ୍ରତି ଘରେ ଘରେ
ଗ୍ରାମର କଳହ ତୁଟାଅ ଗ୍ରାମରେ ।”

କିମ୍ବା

“ଗୃହରେ ଅରଟ, ଗ୍ରାମେ ପଞ୍ଚାୟତ
ଗ୍ରାମବାସୀଗଣ ମଧ୍ୟେ ଏକମତ ।

ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ସାଧନେ ଏହି ତିନି ପଦ
ପାଳିଲେ ଖଣ୍ଡିବ ଉତ୍କଳ ବିପଦ ।”

ଏଇଠି ରାଜନୀତିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ବେଶ୍ ପ୍ରକଟିତ । ଯାହାକି ଉପର ଠାଉରିଆ ଭାବରେ ନହୋଇ ଗଭୀର ତଥ୍ୟମୂଳକ ଆଲୋଚନା ବ୍ୟାପକ ଭାବରେ ହୋଇଛି । ଗୃହରେ ଅରଟ, ଗ୍ରାମରେ ପଞ୍ଚାୟତ ପୁଣି ଜୁଗାପୁରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନରେ ଏକତା ଯେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ସାଧନରେ ପୁଣି ଉତ୍ତରୋତ୍ତର କଲ୍ୟାଣ ଦିଗରେ ଦେଶ ତଥା ଜାତିର ସାହାଯ୍ୟ କରିବ—ତିଳେହେଲେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଜାଗାପୁ ଜୀବନର ବିକାଶ ଦିଗରେ ପ୍ରଭୂତ ପ୍ରଭାବ ପକାଇ ସୁସ୍ଥ, ସବଳ ଓ ସୁନ୍ଦର ଦୁନିଆ ଗଢ଼ିବ । କିନ୍ତୁ ଏଇଠି ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ ଏହି ମାତିସପ୍ତ କେବଳ ଉତ୍କଳ ପାଇଁ ପ୍ରୟୁଜ୍ୟ ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସୂକ୍ଷ୍ମଦୃଷ୍ଟିରେ ଅଳ୍ପ ବିଚାର କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ସାରା ମାନବସମାଜର କଲ୍ୟାଣ ଦିଗରେ ଏହି ମାତି-ସପ୍ତ ଜରୁର ଆବଶ୍ୟକ । ମାନବ ମାନବ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ସନ୍ଦେହ ଓ ଅବିଶ୍ୱାସ ଦିନୁଦିନ ପ୍ରବଳତର ହୋଇ ନାଗରିକ ଜୀବନକୁ କଳ୍ପସମୟ କରି ଦେଲାଣି—ତାହା କାହାର ଅଗୋଚର ନୁହେଁ । କି ସହର କି ପଲ୍ଲୀ, କି ଭାରତ କି ଇଂଲଣ୍ଡ—ବିଶ୍ୱର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ଥଳୀରେ ଏହି ଦ୍ୱେଷ ବିଦ୍ୱେଷ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଗୋପ ପରି ବ୍ୟାପି ଜୀବନର ଗୁରୁତାକୁ ନଷ୍ଟ କରି ମାନବିକତାର ଶୋଚନୀୟ ଅବନତି ଘଟାଇଛି । ନୋହିଥିଲେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଡୋଲର ଖଜ୍ଜା ବିନିମୟରେ ଅଟମ୍ କିମ୍ବା ଉଦ୍‌ଜାନ ବୋମା ତପ୍ତାର ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ କିମ୍ବା ପ୍ରଳୟଙ୍କର ମହାୟୁଦ୍ଧର ପରିଣତି ଦୁନିଆ ପ୍ରାଣକୁ ଚମକ ଦିଅନ୍ତା ନାହିଁ ।

ଏଥିଯୋଗୁଁ ହିଁ ମାନବସମାଜ ଭିତରେ ଯେପରି ସହଯୋଗିତା, ସହାନୁଭୂତିଶୀଳତା ତଥା ବନ୍ଧୁତା ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇ ଦୁନିଆ ଦରବାରରେ ସତ୍ୟ, ଶିବ, ସୁନ୍ଦରର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତା ସୃଷ୍ଟି କରିବ, ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଏହି ଚେତନା ଦେଇଥିଲେ । ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ସେହି ଉପଦେଶର ମହତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରାଣ ନିବିଡ଼ ଭାବେ ଅନୁଭବ କରୁଛି ।

ତହିଁପରେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଶାସନର ରୂପ ଦେଖି ଦେଇ କହି ଅଛନ୍ତି—

“ପ୍ରଜା ଲାଗି ରାଜ୍ୟ ପ୍ରଜାର ଶାସନ,
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଏହା ଶାସ୍ତ୍ରର କଥନ ।”

ଏହି ଉକ୍ତିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ପଦ୍ଧତି ହିଁ ରାଜନୀତିର ଉଚ୍ଚସ୍ଥ ଉକ୍ତିସ୍ତ । ଗଣକୁ ନେଇ ରାଜାର ଗୌରବ ସିମିତି, ଦେଶର ବିଭବ ମଧ୍ୟ ସିମିତି—ଏହା ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଶାସନପ୍ରଣାଳୀରେ ସଚନା ଦେଇ ଆସୁଅଛି । କାରଣ ପ୍ରଜା ନ ଥିଲେ ରାଜ୍ୟ ନାହିଁ କିମ୍ବା ରାଜା ନାହିଁ । ଆଜିକାର ରାଜତନ୍ତ୍ରର ସମାଧି ଉପରେ ଏପରି କହିଲେ ବେଶ୍ ବୁଝାଯିବ ଯେ ଶାସିତ ନ ଥିଲେ ଶାସକ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଶାସନ ନାହିଁ । ଶାସନ ଯେହେତୁ ପ୍ରଜାଦ୍ୱାରା ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ, ପ୍ରଜାଲାଗି ସୃଷ୍ଟି ଓ ପ୍ରଜାଲାଗି ପୁଷ୍ଟି ।

ସେହିହେତୁ ରଘୁକୁଳତଳକ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସାମାନ୍ୟ ରଜକ ରମଣୀର ଅସନ୍ତୋଷ ତଥା ବିଦ୍ରୂପରେ ନିଜର ପ୍ରାଣ ପ୍ରିୟତମା ସଙ୍ଗସାଧ୍ୱୀ ସୀତାଙ୍କୁ ଗର୍ଭାବସ୍ଥାରେ ବନବାସିନୀ କରାଇଥିଲେ । ଯେହେତୁ ସେ ଶାସନ ହେଉଛି ପ୍ରଜାର । ପ୍ରଜାର ମତରେ ସେ ଶାସନ ପରିରୁଚିତ । କୋଟି ଲବଣ୍ୟନିଧିର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ

ଯଥେଚ୍ଛାଚ୍ଛାରିତା କରିବା ଶାସକର ସେଇଠି କୃତତ୍ତ୍ୱ ନୁହେଁ । କାରଣ ଯେଉଁ ବରୁଣପୁରୀ ଗନ୍ତାଘରର ସେ ଆଜି ଅଧିକାଂଶ ହୋଇଛି ସେଇ ସମ୍ପତ୍ତି ତା'ର କଷ୍ଟାର୍ଜିତ ନୁହେଁ । କୋଟି କୋଟି ପ୍ରଜାର ତାହା ହେଉଛି ଲୁହ ଓ ଲହର ଧନ । ଶାସକ ସେଇଠି କେବଳ ସେ ସମ୍ପତ୍ତିର ପ୍ରହରୀ ମାତ୍ର । ବିନାନ୍ତମତରେ ପ୍ରଜାର ସେହି ଧନ ବରବାଦ୍ କରିବା ରାଜା ପକ୍ଷେ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଆଜି ଯିମିତି ବିଭିନ୍ନ ଯୋଜନା ନାମରେ ଅଜସ୍ର ଧନ ରାଜକୋଷରୁ ବ୍ୟୟିତ ହୋଇ ଜନକଲ୍ୟାଣ ଦିଗରେ ଉପଯୋଗୀ ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ, ତାହା ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଶାସନର ପ୍ରଣାଳୀ ନୁହେଁ । ମେଣ୍ଟାବସ୍ତୁ ମାତ୍ରରେ ଲୋକମତକୁ ଦଳ କିମ୍ବା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପୋଲିସବାହିନୀର ଅଗ୍ନିମୁଖୀ ସଙ୍ଗୀନରେ ଦେଶବର୍ତ୍ତୀକୁ ଭୟସୃଷ୍ଟି କରିବା ଶାସନ କଲେ ତାହା ଗଣତନ୍ତ୍ର ନୁହେଁ, ଗଣତନ୍ତ୍ରର ସଂସ୍ତମୀ ତତ୍ତ୍ୱପୁରୁଷ ମାତ୍ର ।

ଅତଏବ ଶାସକ ଓ ଶାସିତ ମଧ୍ୟରେ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ଓ ଆନ୍ତରିକତା ସବାଦୌ ବାଞ୍ଛନୀୟ, ଆଦର୍ଶମାୟ ଓ ପାଳନୀୟ । ପୁଣି ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ ଏହି ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ତ୍ତିର ସୁରକ୍ଷା ଓ ସମ୍ମାନ ରକ୍ଷା ପାଇଁ ଜାଣିପାଆନ୍ତୁ ଚରିତ୍ରରେ କେତେକ ଆବଶ୍ୟକ ସଂଯମ ଓ ଶୃଙ୍ଖଳା ପାଳନ କରିବା ବିଧେୟ । କେବଳ ସରକାର କରିବେ ତା' ନୁହେଁ ସତ, କିନ୍ତୁ ଲୋକଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ସରକାର ଏଥିପ୍ରତି ଅଧିକ ସଜାଗ ହେବା ଉଚିତ । ଯେହେତୁ ଶାସନ ହେଉଛି ଲୋକ-ମାତ୍ରର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଓ ସଂସ୍କାରକ ଅର୍ଥାତ୍ ଯଥା ରାଜା ତଥା ପ୍ରଜା ।

ଉପସଂହାରରେ ଏତିକି ମାତ୍ର କହି ରଖେ ଯେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସ୍ୱଳ୍ପଳ ହୃଦୟ, ସାଧୁତା, ନିଷ୍ଠାପରତା, ନିଃସ୍ୱାର୍ଥପରତା, ସେବା ଓ

ଜ୍ଞାଗର ଅଭୂତ ବିଳାସିତା ତଥା ଜାତୀୟତ୍ତ୍ବ ଆଦର୍ଶ ଯେପରି ତାଙ୍କୁ ‘ଜାତୀୟ-ବୀର’ ପଦବୀରେ ବିମଣ୍ଡିତ କରିଛି ଅବିକଳ ଠିକ୍ ସେହିପରି ସାହିତ୍ୟ ସାଧନରେ ପ୍ରିୟ ମାତୃଭୂମିର ପ୍ରୀତି ଓ ସ୍ବଦେଶବିହ୍ୱଳତା, ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟ ଉଭୟସ୍ତ୍ର ନୂତନ ଶୈଳୀର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନା, ଭାବ ସହ ଭାଷା-ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଯୋଜନାର ଅପରୂପ ସୁଷମା, ଲେଖନୀୟ କଳାର ଉତ୍କର୍ଷତା ଓ ଚିତ୍ତକର୍ଷଣୀୟତା, ସରଳ ରସୋଦ୍ରେକ ଭାଷାର ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ଓ ଗାନ୍ଧୀର୍ଯ୍ୟ, ଚିନ୍ତାର ବିଳାସିତା ଙ୍କଥା କବିତାରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବ, ଅଳଂକୃତିର ଦକ୍ଷତା ପ୍ରଭୃତି କଳାନୈପୁଣ୍ୟ ଚମତ୍କାରଭାବେ ପରିବେଷିତ ହୋଇ ଉତ୍କଳର ପବିତ୍ର ସାରସ୍ବତ ନିକୁଞ୍ଜରେ “ଜାତୀୟ-କବି” ରୂପେ ତାହାଙ୍କୁ ଆସୀନ କରିଅଛି । ଏହି ଗୌରବ-ପ୍ରାର୍ଘ୍ୟ ହିଁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ମହାନ ଅବଦାନ ।

ଏଇଠି ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ, ଆଜି ଯେତେବେଳେ **Political ideal** ବା ରାଜନୀତିକ ଆଦର୍ଶବାଦ ପ୍ରତାରଣାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଦେଶର ଶାସନକୁ ଅକ୍ରାନ୍ତ କରିଛି ଏବଂ ବ୍ୟବସାୟଗତ ସ୍ତରରେ ଲୁଣ୍ଠି, ମିଛ, ଚୋରାବଳାର, ପ୍ରିୟାପ୍ରୀତି ଓ ସାମାଜିକ ଅନାଗୁର ଓ ଅନ୍ଧାରୁର ସୃଷ୍ଟି କରିଛି, ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ସେହି ମହନୀୟ ଆଦର୍ଶ ପ୍ରତି ସଚେତ ରହିବା ଅସମୀଚୀନ ନୁହେଁ । ଆଦର୍ଶ ଯଦିଓ ‘ବିରାଡ଼-ବୈଷ୍ଣବ’ ମାତ୍ର ପୋଷଣ କରେ ସେଇଠି ଯେ କେବଳ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନ କଳ୍ପସିତ ବା ଭ୍ରଷ୍ଟ ହୁଏ ତା’ ନୁହେଁ, ସମୁଦାୟ ମାନବ ଜାତିର ପ୍ରଭୂତ କ୍ଷତି ସାଧିତ ହୁଏ, ବ୍ୟବହାର ଚରଭୂମି ରୂପେ ଦେଶ ପରିଗଣିତ ହୁଏ, ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହ ।

ଅତଏବ ପ୍ରାର୍ଥନା କରେ—ଏଇ ଉତ୍କଳ ନିଜ ଜାତୀୟ-
 କବିଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ଉପଲବ୍ଧ କରୁ । ଜାତୀୟ-ପ୍ରୀତି ଉଦ୍ରେକରେ
 ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ମାର୍ଜିତ ଓ ବଳିଷ୍ଠ ହୋଇ ବିଶ୍ୱ-କଲ୍ୟାଣରେ
 ଆନ୍ଦୋଳନ କରୁ । ଓଡ଼ିଶାର ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତା ବିଶେଷତଃ
 ଜାତିର ପ୍ରାଣଦା ଓ ପୁରୋଧା—ଲେଖକ, ସାହିତ୍ୟିକ, ଗାୟକ, ବକ୍ରା
 ପ୍ରଭୃତି କଳାବିତ୍ତଗଣ ଚିର ନମସ୍କୃତ ଜାତୀୟ-କବିଙ୍କ ପଦାନୁସରଣ
 କରି ନିର୍ମଳ ଜାତୀୟ-ଜୀବନ ଗଠନ କରନ୍ତୁ । ଜାତି ତଥା ଭାଷାର
 ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଗୋପବନ୍ଧୁ, ମଧୁସୂଦନ, ଫକୀରମୋହନ,
 ଗଙ୍ଗାଧର ପ୍ରଭୃତି ଜାତୀୟ ଘର ଓ କାଳାବିତ୍ତଗଣ ଯେପରି
 ପ୍ରାଣପାତ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଡାବୋଧ ନ କରି ‘ପଛଦୁଆ ନାହିଁ ଘରର
 ଜାତକେ’ ଧୂନି-ହୁଙ୍କାର ତୋଳିଥିଲେ—ସେଥିରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ହୋଇ
 ଉତ୍କଳୀ ତା’ ଅଙ୍ଗତ ଗୌରବ ରକ୍ଷା କରୁ । ଛାନ୍ଦ ପାଳନରେ
 ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଅମର-ସ୍ମୃତି ସୁମରି ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରକୃତ
 କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେଶର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବଜାୟ ରଖୁ ।
 ପ୍ରତିଭାପୂର୍ଣ୍ଣ ନାମରେ ପୁରୀ ସିଂହଦ୍ୱାର ନିକଟସ୍ଥ ଗୋପବନ୍ଧୁ
 ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଯେପରି ଅନିର୍ମଳ ଓ ହେୟ ହୋଇ ପଡ଼ିରହିଛି ସେଥିପ୍ରତି
 ଜନସାଧାରଣ ତଥା ଜାତୀୟ ସରକାରଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ୁ । ଦେଶ
 ବିଦେଶରୁ ଯେଉଁ କୋଟି କୋଟି ଯାତ୍ରୀ ପୁଣ୍ୟ ମାଳାଚଳକୁ ଆସନ୍ତି
 ସେମାନେ ଯେପରି ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଅମର ପ୍ରତିଭା ପ୍ରତି ପରିଚିତ
 ହେବେ ସେଥିର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହେଉ । ରାସିରେ ସେଇଠି ଆଲୁଅ
 ଦିଆଯାଉ । ପୁଣି ଉକ୍ତ ପୀଠସ୍ଥଳୀ ସଦାସର୍ବଦା ନିର୍ମଳ
 ରଖାଯାଉ । ପୁଣି ତାଙ୍କ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ସତ୍ୟବାଦୀ ବକୁଳ ବନ
 ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ସେହି ସମାଧି ସୁରକ୍ଷିତ ହୋଇ ପ୍ରତି ପ୍ରାଣରେ
 ଅଭୂତ ଜାତୀୟପ୍ରେରଣା ଖେଳାଇଦେଉ ଏବଂ ଉକ୍ତ ସତ୍ୟବାଦୀ

ବନ-ବିଦ୍ୟାଳୟର ଗୌରବ ସରକାରଙ୍କ ଶୁଭଦୃଷ୍ଟିକୁ ଫେର
ଆସୁ । ନୋହିଲେ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଭାପ୍ରତି ଆମର ହେବ ଅନ୍ୟାୟ ଓ
ଅତ୍ୟାଚାର । ଏଇଠି ଅଧିକ କିଛି ନକହି ପୁଣ୍ୟାତ୍ମା ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ
କଣ୍ଠରେ କେବଳ ସ୍ଵର ମିଳାଇ ଗାଇବ—“ଏ ମହାଦାସା କି
ବୁଝିବ ଉତ୍କଳ ?”

ଓଁ ଶାନ୍ତିଃ ! ଶାନ୍ତିଃ ! ଶାନ୍ତିଃ !

ମୂଲ୍ୟ ଦୁଇ ଟଙ୍କା।